

АНДРІЙ КУРКОВ

ВІЙНА

Андрій Курков

Війна

Андрій Курков
Щоденник Майдану та війни[\[1\]](#)

Вступ

Коли з людиною та з її країною нічого особливого не відбувається, життя такій людині здається нескінченним і стабільним. Власне, це стан життя, коли час вимірюється моментами кар'єрного зростання, купівлею нового будинку або машини, сімейними святами, весіллями та розлученнями, і називається стабільністю. Людині, яка живе в «гарячій точці» або просто поблизу діючого вулкана, час ніколи не здається нескінченним. Цінність кожного прожитого дня, кожної прожитої години виявляється неймовірно більшою за тиждень, прожитий у стані стабільності. Коли живеш поблизу вулкана, реального або метафоричного, день сам наповнюється такою кількістю подій, що і згадати їх усі виявляється справою фізично неможливою. Ці події обов'язково потрапляють іноді двома-трьома рядками, іноді однією-двома сторінками до шкільних підручників історії, але в таких ситуаціях від подій залишаються тільки дати й імена дійових осіб.

Я тепер розумію набагато краще, чому в шкільні роки вважав за краще читати не підручники історії, а щоденники письменників і політичних діячів, які опинялися в центрі історичних подій. Досі пам'ятаю щоденник великого російського поета Олександра Блока за 1917–1918 роки, пам'ятаю добре щоденник Франца Кафки й особливо недавно прочитану повну версію щоденника великого українського кінорежисера Олександра Довженка, в якому він про всяк випадок регулярно хвалить Сталіна, про всяк випадок, лає євреїв і українців, щоб, якщо його заарештують і в КДБ прочитають його особистий щоденник, він міг би послатися на нього, як на доказ своєї лояльності радянській системі.

Я пишу щоденники понад 30 років. Кілька разів до мене звертались українські видавці з проханням опублікувати хоча б уривки зі щоденників, але тоді я так і не зміг змусити себе вибрати з особистих щоденників те, чим я був би готовий поділитися з

читачами. І ось, уже не вперше опинившись у центрі «історичного виру», я знову став свідком драматичних подій, що почалися в Україні в листопаді 2013 року і досі тривають. Я не знаю, чим вони закінчатся, я не знаю, що чекає на мене і на мою сім'ю в найближчому майбутньому. Я тільки сподіваюся на краще. Я не від'їжджаю. Не ховаюся від реальності. Я в ній живу щодня. Ми всі вп'ятьох – я, моя дружина Елізабет, наші діти Габріела, Тео і Антон, продовжуємо жити в тій же квартирі в центрі Києва, за п'ятсот метрів од Майдану, у квартирі на четвертому поверсі, з балкона якої ми бачили дим від палаючих барикад, чули вибухи гранат і постріли, у квартирі, з якої ми регулярно виходили і на роботу, і на Майдан, і в інших справах. Весь цей час життя тривало, воно жодного разу не зупинялось. І це життя я майже щодня записував, аби тепер спробувати розповісти про нього вам докладно, в деталях. Життя під час революції, життя в очікуванні війни, війни, яка і нині, коли я пишу ці рядки, здається дуже близько, набагато ближче, ніж здавалася навіть тиждень назад.

21 листопада 2013 року

Сьогодні вночі на самому початку доби, близько о пів на першу на Севастополь упав метеорит. Чому він упав саме на Севастополь? Напевно, чиста випадковість. Але все-таки вибрати для свого падіння найбільш російське місто України, в мальовничих бухтах якого базується Чорноморський військовий флот Росії?! Я б, напевно, не звернув уваги на цей сьогоднішній метеорит, якби сьогодні не з'явилася заява прем'єр-міністра Миколи Азарова про призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. У моїй трилогії «Географія одиночного пострілу» описано секретний завод із виробництва штучних метеоритів, захований в Уральських горах. Там же, біля заводу, в романі розташовано випробувальний майданчик для запуску цих метеоритів. Мрія радянського військового командування:

розбомбити США штучними метеоритами, видаючи їх за справжні. Ось я і подумав: а чи не штучний це був метеорит, за допомогою якого Росія дала знати «найбільш російському місту України» про те, що переговори Януковича і Путіна про припинення європейської інтеграції України успішно (для Путіна) завершено. Євроінтеграція скасовується. Ми знову будемо любити Росію. Європа, здається, шокована. Я теж. Це треба було півроку Януковичу оголошувати, що «ми йдемо в Європу», треба було у вересні цього року йому збирати свою парламентську фракцію в київському штабі Партії регіонів, традиційно розташованому в кінотеатрі «Зоряний», де він вимагав од усіх і кожного строем, у ногу, йти з ним у Європу, а тим, хто не хоче йти в Європу, пропонував вийти з фракції і партії?! Куди тепер поженуть «строем» слухняну президенту Партію регіонів?!

Реакція народу на заяву Азарова не змусила себе довго чекати. Надвечір народ почав збиратися на Майдані Незалежності. До головної новини про припинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС додалася ще одна. МЗС України радісно повідомило, що тепер українцям їхати на єгипетські курорти не небезпечно. Тобто всі, хто хотів у Європу, – летіть у Єгипет, і нехай там вас уб'ють випадково або спеціально місцеві ісламські або інші «революціонери». Гидко на душі. Мені якраз до Вільнюса летіти, говорити про європейське майбутнє України і про життя після підписання цієї угоди.

До речі, режисура моменту дуже традиційна: Азаров заявляє про усунення підписання угоди в день, коли Януковича немає в країні. Сам Янукович в Австрії і вже звідти заспокоює Європу, мовляв, ми ще все з Європою підпишемо, але потім. А заодно додає, що Тимошенко випускати не збирається. Якби Янукович був триголовим драконом, то в цей момент кожна голова б мандрувала окремо, але виступала б із іншими головами синхронно. Тільки якби одна з трьох голів у цей момент опинилася в Москві, то ця, «московська» голова Януковича, вимовляла б інший текст і про Європу б не сказала ні слова.

Захотілося кудись піти. І я, не дописавши нового розділу «литовського роману», пішов у «Ярославну», взяв собі каву, а потім, хвилин через п'ять, додав до кави п'ятдесят грамів «Закарпатського» коньяку. Легше не стало. У кафе цього разу знайомих не було. Деякі відвідувачі заходили з похмурими обличчями, і хотілося думати, що їм теж тепер відомо, що Україні Європа не світить. Але, може, вони були стурбовані зовсім іншими, своїми власними і дрібнішими проблемами?!

Повернувшись додому, заліз у ФБ. Люди одне одного кличуть на Майдан вимагати підписання угоди. Просять брати з собою теплі речі, каремати, термоси з гарячим чаєм і запас їжі на ніч. У мене просто немає сил іти і стояти. І бажання немає, ніяких бажань немає. По телевізору ще до того ж показали Путіна, який бадьоро і широко посміхався, і диктор якимось дивно вимовив, що Росія дуже рада розвивати співробітництво з Україною. Яке співробітництво? Три роки торгових воєн, то заборона на експорт сиру, то заборона на українське м'ясо і ковбасу, то на українське пиво і так далі аж до так і не розпочатого спільного виробництва літаків марки «Антонов»?!

Під вечір уже з сумом згадався єдиний на сьогодні привід для посмішки. Михайло Добкін (губернатор Харківської області, колишній мер Харкова, а ще раніше колишній бізнесмен) написав віршик про Ірину Фаріон, найрадикальнішу даму з найрадикальнішої націоналістичної партії «Свобода». Нещодавно з'ясувалося, що вона вступила до компартії СРСР у той момент, коли всі з неї виходили, наприкінці 1980-х, а потім заперечувала сам факт свого членства в КПРС доти, поки з архівів не витягли її справу, яка доводить, що вона навіть не виходила з КПРС. Головний комуніст України Симоненко повідомив, що Фаріон досі є членом компартії й що на наступному з'їзді вони обов'язково її виключать за несплату членських внесків за 25 років!!! І ось тепер від Добкіна віршик про Фаріон: «От коммунизма до нацизма бежит Иринка очень быстро. А если глубже там копнуть, увидим, как тяжел был путь. И может явно

оказаться, что даже в средние века она комфортно согревалась у инквизиции костра». Так, ліпше б він став поетом.

А взагалі-то світ звихнувся сьогодні з розуму. В Алчевську з кранів пішла синя вода. До Грузії на верблюді вїхав якийсь швейцарський турист, який уже понад тридцять років не розлучається зі своїм верблюдом. Звати його Вердон Роланд, і в Тбілісі йому вручили диплом найоригінальнішого мандрівника. Цікаво, чи вручили щонебудь його працювиту верблюду? А у Франції випав сильний сніг, і частина країни залишилася без світла.

У нас усе простіше й сумніше. Ми знову залишилися без майбутнього.

22 листопада. Вільнюс

Тут так само не по-зимовому тепло, як і в Києві. Конференцію, присвячену Україні та її європейським перспективам, ніхто не скасовуваву зв'язку з учорашньою заявою українського прем'єр-міністра. Щоправда, скасували свою участь у ній президент Польщі Коморовський, президент Литви Грібаускайте і ще кілька європейських політиків вищого рангу. Увечері відбулася гала-вечеря в ресторані готелю «Кемпінські», але вона не підняла настроїв учасників, які приїхали з України. За сусіднім круглим столом сиділи голова сейму Литовської Республіки Вітаутас Ландсбергіс, колишній президент України Віктор Ющенко, брат Віктора Ющенка, колишній депутат парламенту Петро і ще двоє незнайомих мені людей. Кожен із президентів виступив. Якщо Ландсбергіс говорив про європейські цінності, то Ющенко в своєму виступі знову критикував Юлію Тимошенко. Закінчивши виступ, Віктор Ющенко подарував усім сусідам по столу по баночці меду.

А в Києві в цей час на Майдані Незалежності під дощем зібрався стихійний мітинг. Хтось приніс клейонку, щоб зробити навіс від дощу для протестувальників. Тут же з'явилися міліціонери й її відібрали. Чоловік у цивільному зачитав постанову суду про заборону встановлення на Майдані Незалежності наметів, кіосків та інших «малих архітектурних форм» у період із 22 листопада по 7 січня. Одночасно представник міської міліції заявив, що учасників протесту не розганятимуть. Віктор Янукович усе ще збирається приїхати сюди, до Вільнюса, на саміт ЄС. Польські та литовські політики, присутні на конференції, обережно припускають, що він усе-таки підпише Угоду про асоціацію. Вони ж вважають, що причиною публічної заяви українського прем'єр-міністра є надмірний тиск Європейського союзу в питанні Ю. Тимошенко. Так, тут я згоден. Для В. Януковича Юлія Тимошенко – головний і найнебезпечніший ворог. Якщо її випустити, її популярність знову різко зросте, і вона знову стане

єдиним лідером опозиції, відсунувши на другий план сьогоднішніх «трьох богатирів» – Олега Тягнибока, Віталія Кличка й Арсенія Яценюка. Арсеній Яценюк, аби стати лідером партії Юлії Тимошенко «Батьківщина», був змушений практично розпустити свою власну партію «Фронт змін». Офіційно члени «Фронту змін» влилися до «Батьківщини», але в реальності багато хто з членів цієї партії відмовилися входити до партії Тимошенко. При звільненні Юлії Тимошенко та при поверненні її до політичної діяльності Арсенію Яценюку доведеться стати її заступником. Точніше – одним із її заступників. Віталій Кличко, який не чекав на останніх парламентських виборах такої великої підтримки виборців, теж змушений буде «посунутися». За його партію «Удар» проголосувало чимало колишніх виборців партії «Батьківщина», які при поверненні на політичну арену Юлії Тимошенко можуть знову перекинутися до неї. Виборці Олега Тягнибока, що підтримують його партію «Свобода», ніяких симпатій до Тимошенко не мають. Але їх не так уже й багато, цих виборців «Свободи», тому для Олега Тягнибока та його партії повернення Тимошенко в політику нічого не змінить.

Прем'єр-міністр Микола Азаров знову сьогодні виступив. Цього разу з «заспокійливим» заявою про те, що відмова від підписання Угоди про асоціацію не означає підписання натомість угоди з Росією про вступ до Митного союзу. Більшість жителів України не знає насправді нічого про ці дві непідписані угоди, просто вважаючи, що Угода про асоціацію з ЄС веде Україну в Європу, а угода про Митний союз повертає її в економічні та політичні обійми Російської Федерації.

Сьогодні в Києві розпочався 2-й Кубок Європи з ножового бою. Беруть участь команди Росії, України, Латвії та Італії. Я навіть не знав, що бій на ножах існує як вид спорту!

25 листопада

Вільнюс. 1: 40 ночі. Дощ. Таксист сказав, що за прогнозами до 3-ї має випасти сніг. Європейські дипломати питали за північ: «Так що робити з вашою Україною?» Я відповідав: «З моєю? Беріть собі. Разом зі мною і з іншими жителями». В Україні вже були нові господарі. Головне, щоб нові правила були зрозумілими і легкими до виконання. Це те, чого хочуть усі. І щоб правила ці, кожне з них, вкладалося в один рядок, в одне просте речення. Ну, як заповіді: не убий, не вкради і т. ін. Тоді хтось сплесне долонями і скаже: «Ой, як все просто! Як легко жити цивілізовано!» І про всяк випадок запитає: «А чи буде дільничний міліціонер теж жити за цими правилами?»

Якщо правила приймуть усі, то і бідному дільничному доведеться. Якщо правила не приймуть, то у дільничного залишиться «право» брати для своїх дітей із кіоску дрібного підприємця морозиво без оплати. І тоді діти дрібного підприємця будуть рости, ненавидячи дітей «дрібного», точніше, дрібязкового дільничного.

Добраніч усім дільничним, підприємцям і просто учасникам життя.

Учора, у неділю, відбулася наймасовіша на нинішній день маніфестація на Майдані. Хода прихильників євроінтеграції почалась опівдні від пам'ятника Тарасу Шевченку і завершилася на Європейській площі. Міліція нарахувала 20 тисяч мітингувальників, у Росії в новинах повідомили про «кілька тисяч», а опозиція заявила, що на Майдані проти уряду і президента зібралися понад 100 тисяч. Промовці на мітингу закликали до імпічменту президента і до зміни уряду. Після двох годин виступів хтось із промовців запропонував перейти від слів до справ і вирушити пікетувати Кабінет міністрів. Дорогою протестувальники розділилися на три групи. Найбагатолюдніша вирушила до будівлі Кабінету міністрів, а дві інші – до парламенту й Адміністрації Президента. Біля Кабміну відразу почався бій з «тітушками», які разом із «Беркутом» оточили будівлю Кабміну для оборони. Бойовим авангардом протестуючих стали члени партії «Свобода» і радикально налаштована молодь, яка, обламавши шлагбаум, почала пробивати ним «дірки» в лінії оборони. У хід пішли палиці, флагштоки. «Беркут» почав кидати

шумові гранати. Націоналісти зі «Свободи» раз у раз вигукували націоналістичні гасла, які не мають нічого спільного з причиною цих протестів. Колишній міністр внутрішніх справ при президенті Вікторі Ющенку Юрій Луценко намагався зупинити побоїще. Закликав повернутися на Майдан, а до Кабміну знову прийти наступного дня. Зрештою, «Свобода» погодилась повернутися на Європейську площу, де члени цієї партії зайнялись установкою наметів протестного містечка.

Партія регіонів теж не спить. За ніч із суботи на неділю на Михайлівській площі вони поставили сцену для мітингу і ряд біотуалетів. Значить, збираються перетворити Михайлівську площу на базу своїх прихильників.

У ніч на неділю студенти встановили десять наметів у центрі Львова. Над наметами підняли прапори Європейського Союзу. У Черкасах міліція не дала встановити намети. На багатьох центральних площах українських міст чергує міліція. Один із опозиційних політиків закликав протестувальників не розходитися до 29 листопада – до закінчення роботи Вільнюського саміту ЄС.

Через протести непомітно промайнув День пам'яті жертв Голодомору. Несподівано згадав про Голодомор губернатор Донецька Шишацький. У своєму короткому виступі він визнав, що голод був штучно організований, оскільки в цей же час на територіях України, що входили в 1932–33 роках до складу Румунії та Польщі, голоду не було. Цікаво, чи покарає його тепер рідна Партія регіонів, яка заперечує провину Сталіна й Комуністичної партії СРСР за голод, який зменшив населення України на 3–5 мільйонів осіб?!

26 листопада. Вівторок

Сьогодні о 2-й годині ночі Одеський окружний адміністративний суд ухвалив рішення про заборону проведення мітингів і демонстрацій на 25 площах та вулицях Одеси і «прилеглих до них територіях». Тобто для протестуючих закрили всю Одесу! А о п'ятій ранку судові виконавці прийшли з цим рішенням суду до пам'ятника Дюку де Рішельє і заходилися ламати встановлені там намети Євромайдану та виганяти протестувальників із площі. Всього в наметах перебувало 24 людини. Трьох із них, включаючи керівника Одеського Євромайдану Олексія Чорного, заарештували на 5 діб за «дрібне хуліганство» і «за опір співробітникам міліції». На суд, який дав Чорному п'ять діб, не пустили журналістів, він проходив у «закритому» режимі.

Я все більше переконуюся, що вся судова система України не те щоб перейшла в «тінь», як українська економіка, але навіть пішла далі й перейшла в «ніч». Усе більше й більше судових рішень ухвалюється вночі, коли країна має спати. Якщо судді, що працюють уночі, сплять тепер удень, то про їхнє психічне здоров'я можна не турбуватись. Але якщо вони працюють по 24 години на добу, то навряд чи вони пам'ятають, які рішення ухвалювали годину тому. Втім, як уже було кілька разів доведено журналістами, часто судді отримують у руки заздалегідь і без них ухвалене рішення, вже роздруковане і підписане. В усякому разі саме так судять представників опозиції й тих, хто просто незадоволений владою і не приховує цього.

У Харкові сьогодні на Майдан прийшло з двісті людей. Вчора вони приходили в марлевих пов'язках, що закривають роти. Місцева влада тут теж заборонила мітинги і масові заходи, пояснюючи заборону можливою епідемією грипу та інших інфекційних захворювань. Місто явно хворе, адже 2004 року під час Помаранчевої революції харків'яни були набагато активніші. Путін,

схоже, кожні годину-півтори робить заяви про Україну. Останнє, що він заявив, так це про те, що Україна заборгувала Росії 30 мільярдів доларів. Тиждень тому, здається, йшлося про 18 мільярдів.

У Києві сьогодні студенти оголосили всеукраїнський страйк. Студенти Київського університету зібралися біля пам'ятника Шевченку й звідти вирушили на Майдан. Близько 2000 студентів приєдналися до мітингувальників на Майдані.

А вчора, як виявилось, на Європейській площі «беркутівці» побили кийками і обприскали сльозогінним газом трьох депутатів від опозиції, незважаючи на те, що депутати пред'явили свої посвідчення. Схоже, міліція вже позбавила депутатів парламенту гарантованого конституцією імунітету. Принаймні депутатів від опозиції парламентська «корочка» вже не рятує! Львівські учасники вчорашнього мітингу на Майдані поскаржилися в інтернеті, що занадто мало було в руках у мітингувальників європейської символіки та європейських прапорів. І українських прапорів було замало. Набагато більше виявилось партійних прапорів опозиції. Поки з трибуни виступали журналісти і письменники, народ слухав їх уважно. Коли їм на зміну прийшли політики від опозиції, які явно не домовлялися про спільну програму і спільний меседж, то мітинг став схожий на конкурс краси для майбутніх президентських виборів. Щоправда, Юрія Луценка, колишнього міністра внутрішніх справ, який просидів більше двох років у в'язниці за вказівкою Януковича, слухали уважно і з інтересом. Але він говорив від себе, а не від якоїсь партії. У якийсь момент заступник Юлії Тимошенко Турчинов покликав мітингувальників іти маршем на Кабінет міністрів. У підсумку ті, хто відгукнувся на його радикальний заклик, зіткнулися з міліцією, яка оточила будівлю Кабміну, і випробували на собі міліцейські гумові кийки. Якщо саме це було метою маршу на Кабмін, то незрозуміло, навіщо було взагалі туди йти!

У Дніпропетровську минулої ночі «тітушки» розгромили намети протестувальників, установлені на місцевій Європейській площі. Тих, хто в них перебував, побили. Керівника дніпропетровського

Євромайдану відвезла «швидка допомога» зі струсом мозку і численними забоями. У Донецьку і Луганську, здається, нічого взагалі не відбувається. У Криму теж тихо і спокійно, як на цвинтарі. До речі, в Дніпропетровську керівництво Євромайдану заборонило приносити на мітинги партійні прапори – тільки європейські.

В інтернеті з'явилися в продажу «набори для мітингувальників». Ось одне з оголошень: «Продаю готовий набір мітингувальника. До нього входить усе, що необхідно людині, яка тривалий час збирається відстоювати свої інтереси та погляди в холодну пору року. До набору входять: термос на півтора літра, сумка-холодильник, парасолька, каремат, дощовик, спальний мішок, портативний зарядний пристрій для телефона, фляга, газовий пальник, набір продуктів на три дні, термохімічні грілки (4 штуки), пам'ятка мітингувальнику із зазначенням законів і статей у разі конфлікту з міліцією». Ціна – близько тисячі гривень. Гадаю, що пам'ятки для конфлікту з міліцією можна скачати в інтернеті безкоштовно. Нещодавно дуже популярними були інструкції для водіїв, як правильно поводитися зі співробітниками ДАІ. Там теж посилення на багато законів і статті законів, які даїшники часто порушують, зупиняючи водіїв на дорозі.

Погода сьогодні весь день навіювала смуток. Жодного сонячного променя. То дощ, то мокрий сніг. У такий сезон найбільше тішить сауна.

27 листопада

Морозно. Вчора, нарешті, поміняв гуму на зимову, з'їздив до мами в госпіталь, купив у узбеків у пекарні біля госпіталю круглий пиріг із м'ясом. Посидів у її палаті. Вона показувала мені фотографії кішки Мурки, що залишилася разом із батьком удома. Забула, що саме я спеціально їздив до них додому фотографувати Мурку, за якою вона так сумує. Повернувшись додому, готував на вечерю гарбузовий суп і м'ясо. Путін чекає обвалу України. Янукович щось розповідає про

те, що він не зверне країну з дороги до європейської мрії, і одночасно обіцяє зайнятися ремонтом місцевих доріг. Заявив раптом, що для українців місцеві дороги важливіші за швидкісні шосе. Напевно, він мав на увазі, що ремонт місцевих доріг важливіший за зближення з Європою. В принципі логічно, по поганих дорогах до Європи не доїдеш. Машина зламається.

Юлія Тимошенко закликала зі своєї тюремної лікарні всім партіям об'єднатися в боротьбі проти Януковича. А Майдани тим часом продовжують проганяти політиків із прапорами своїх партій. У Львові протестувальники-студенти прогнали зі сцени мітингу депутата від партії «Свобода» Юрія Михальчишина, який закликав їх згадати бій під Крутами та сміливо йти на смерть заради «українських ідеалів». Як тільки він зрозумів, що студенти не хочуть його слухати, він оголосив, що ці протести організовано Адміністрацією Президента Януковича. Чому політикам важко собі уявити, що люди можуть самі вийти на протести, якщо їм щось у державі дуже не подобається? Всім же видно, що ці Майдани виникли стихійно, і жодна з політичних партій їх не організовувала. А тепер то одна опозиційна партія, то інша намагаються їх очолити! Безпартійні Євромайдани – це, звичайно, щось нове.

Київський окружний адміністративний суд ухвалив несподівано рішення про визнання недійсним скасування євроінтеграції. Напевно, суд проходив удень, а не вночі. Щоправда, в рішенні суду сказано, що «скасовувати або починати ведення міжнародних переговорів може тільки президент або той, кому президент це доручив». Тобто якщо Янукович офіційно доручив Азарову припинити роботу щодо підписання, то тут вже нічого не поробиш. Якщо ж формально Азаров виступив окремо від Януковича, а Янукович, як мені здається, всюди хоче це показати, то ніщо не заважає Януковичу послати Азарова к бісу і підписати завтра угоду про асоціацію у Вільнюсі. Тим більше, що Адміністрація Президента підтвердила, що Янукович таки їде на саміт. А навіщо їхати, якщо не

збираєшся підписати угоду? Тільки для того, щоб над тобою посміялися?!

У Харкові сьогодні відбулося незвичайне свято – день народження Юлії Тимошенко. Виявляється, їй уже 53 роки. Ворота лікарні, в якій вона чи то лікується, чи то відбуває покарання, прикрашені квітами, гаслами, прапорами України та Євросоюзу. Соратники Тимошенко просто біля воріт поставили трибуну і поздоровляли Юлію Володимирівну за допомогою гучного зв'язку. Зібралось близько 500 людей, до воріт піднесли величезне серце з червоних троянд, установлене на дерев'яній платформі з європейською символікою. Замість звичних плакатів з написом «Юлі – волю!» цього разу на більшості плакатів було написано «Україні – волю!» Вхід до самої лікарні заблоковано міліцією, а під'їзди до лікарняних воріт контролюються даїшниками.

Колона студентів КПІ сьогодні йшла по проспекту Перемоги на Майдан. За ними їхав автобус із «беркутівцями». Студенти вимагали, щоб їм дозволили участь у мітингах замість занять. На Західній Україні вже в багатьох вишах почалися «політичні канікули». У Києві поки що тільки студентам Національного університету та Києво-Могилянської академії дозволяють мітингувати замість занять. До того ж міністр освіти Дмитро Табачник пригрозив сьогодні позбавляти стипендій тих студентів, які беруть участь у мітингах.

Самі ж студенти облаштовують на київському Майдані культурне життя. Вже домовилися про кіновечір і концерти молодих музикантів і заодно поставили ящик для «буккросингу» – для обміну книгами та журналами. Просять насамперед приносити книги українських письменників і на кожній книзі ставити напис «На пам'ять про Євромайдан». Правило просте: хочеш узяти книгу почитати – поклади в ящик свою книгу.

Путін нарешті повідомив, чим «купив» Януковича. Виявляється, це чергова обіцянка знизити ціну на газ до 270 доларів за тисячу кубів, обіцянка пільгового 15-мільярдного (у доларах) кредиту, якихось

економічних преференцій і знову – спільне виробництво літаків Антонова! Десь я це вже чув.

28 листопада. Четвер

Вечір. Президент Янукович полетів до Вільнюса, але навіщо він полетів на саміт ЄС, поки що незрозуміло. Тим більше, що його прихильники носили по Києву труну «євроінтеграції», загорнуту в прапор геїв і лесбіянок. Антиєвропейська кампанія, організована мифічним, скоріше віртуальним громадським рухом «Український вибір», уже втомила. По всій країні висять плакати і білборди, на яких картинкою показано, що всі українці після підписання Угоди про асоціацію з ЄС стануть гомосексуалістами і лесбіянками. Навіть у метро щоразу доводиться проїжджати на ескалаторі повз десятки цих плакатів. У Києві над цією рекламною кампанією сміються, але боюся, що на сході та в провінціях люди з сердечної простоти можуть подумати, що перетворення всіх на геїв і лесбіянок – це умова, висунута Європою Україні, без виконання якої ніяких угод підписано не буде. Путін сьогодні знову нагадав, що українські банки та фірми заборгували російським банкам понад 30 мільярдів доларів. І це не рахуючи державних боргів. Росія продовжує торгові війни з Україною. Сьогодні заборонено імпорт українського фарфору.

А вдень падав мокрий сніг. Падав і майже відразу танув. На Майдан колоною прийшли тисяч п'ять студентів. Ближче до вечора на сцену Майдану піднявся Слава Вакарчук і попросив присутніх не опускати руки, не розчаровуватися, навіть якщо завтра у Вільнюсі Янукович не підпише угоду про асоціацію. Він хотів було вже йти зі сцени після свого короткого виступу, але люди закричали: «Заспівай! Заспівай!» І він без музичного супроводу разом із тисячами присутніх на мітингу заспівав «Вставай, мила моя, вставай».

Хочеться випити перед сном джин-тоніка. Джин у домі є, а тоніка немає. Країна все-таки не «встає» так, як вона піднімалася проти фальсифікації президентських виборів 2004 року. Це не повторення Помаранчевої революції. Це просто небажання ховати «європейську

мрію». На півдні та сході цієї мрії просто не існує. Для Донецька і Севастополя Європа занадто далека. А для Західної України, для Львова, Тернополя, Івано-Франківська та Чернівців, вона набагато ближче. Тому там суспільство вирує, а на сході – тиша.

29 листопада. П'ятниця

Україна в прольоті! Саміт закінчився добре для Молдови і погано для нас. Янукович так нічого і не підписав. Навіщо тоді літав до Вільнюса? Сфотографуватися з Ангелою Меркель?! Тепер Західну Україну і Київ накриє депресія.

А в Києві новий мітинг, точніше – антимітинг Партії регіонів. Десятки автобусів припарковано на площі Слави, в інших місцях. Звідти привезені зі Східної України, та й не тільки, громадяни, в основному бюджетники, з прапорами України спускаються на Європейську площу, де вже поставили сцену, прикрашену двома улюбленими кольорами партії влади – білим і блакитним. У мітингу є назва – «За Європу в Україні». Тобто два головні слова сьогодення в одному реченні. Тільки якщо Майдан стоїть за Україну в Європі, то тут навпаки. Виступаючі всі як один говорять, що Україні рано йти в Європу, маленька ще, слабенька, бідненька. Ось коли підросте і розбагатіє так, щоб і з Росією і з Європою на рівних говорити, тоді й піде. Глава парламентської фракції Партії регіонів Олександр Єфремов заявляє, що все ще може бути, що Україна ще зможе підписати угоду з Європою, навіть ще цього року, навіть ще в травні... Промовці кажуть, що в Луганську, Донецьку, Харкові та Запоріжжя відчували страшенний тиск Росії й тому треба терміново зупинитись і замислитися, чи потрібно оголосити паузу в євроінтеграційному процесі.

Мітинг плавно перейшов у концерт і роздачу пластикових стаканів із чаєм.

А тим часом нагорі біля Маріїнського палацу вишикувалися колони «тітушок» – кілька тисяч осіб у спортивних костюмах. Туди

вирушили два журналісти з Громадського ТБ з камерою, щоб зрозуміти, що там відбувається. На них накиннулися з двадцятьох людей, побили, повалили на землю, розбили камеру, обшукали кишені й забрали флешку. Журналісти вирушили шукати міліцію. Міліціонери порадили «обходити» «тітушок» десятою дорогою» і відмовилися втручатись у ситуацію. Трохи пізніше, близько пів на сьому вечора, група «тітушок» напала на учасників протестів на Євромайдані. Зав'язалася бійка. Хтось кидав під ноги димові шашки. Раптово з'явилася міліція. «Тітушки» зникли. Міліціонери у протигазах вишикувалися ланцюгом і почали відштовхувати протестувальників до пам'ятника Незалежності. Другий щільний ланцюг міліціонерів вишикувався на іншому боці Хрещатика, розділивши мітинг на дві частини.

Увечері поклацав по телеканалах, перевіряючи новини. Про Майдан майже нічого. Зате по теленовинах розповідають про чергове вбивство інкасаторів у Харкові. Уже вшосте за останні роки скоєно напад на броньований автомобіль, який перевозив гроші. Убито людей, вбивцю шукають, але, як і в інших випадках, навряд чи знайдуть. Усе частіше звучить версія, що злочинці, які нападають на харківських інкасаторів, приїжджають «на роботу» з Росії, до якої від Харкова менше сорока кілометрів.

30 листопада

Колись у радянській школі на уроках історії ми вивчали «криваву неділю». Тепер у сучасній українській історії з'явилася «кривава субота». Рано-вранці, близько четвертої години міліцейський спецназ улаштував погром Майдану. Було відключено мобільний зв'язок. Протестувальників на Майдані було кілька сотень. Вони були сонними і не відразу зрозуміли, що відбувається. Били всіх – і студентів, і людей похилого віку. Тих, хто втікав, наздоганяли, валили на асфальт і добивали палицями. Групу студентів і студенток загнали у глухий кут і оточили. Хлопці заспівали гімн України. Вони співали, а

їх били, тягли в автозаки і розвозили по відділеннях міліції. Частина протестувальників побігла вгору, до Софіївської та до Михайлівської площі, бігли швидше «беркутівців» у їхніх важких «лицарських обладунках». Але «беркутівці» все одно їх переслідували. Коли учасники протестів зупинилися на Михайлівській площі, до них підбіг низенького зросту монах і покликав у монастир. Сказав, що ворота відчинено і настоятель монастиря дозволив. Там, у Михайлівському монастирі, і сховалися більше сотні учасників протестів – в основному молодь. Вони забарикадували ворота зсередини. Вранці кияни понесли до монастиря теплий одяг, чай, їжу. Приходили офіцери міліції, намагалися зайти на територію монастиря, але їх не пустили. Начальник київської міліції заявив, що наказ штурмувати Майдан було віддано тому, що учасники протесту заважали ставити новорічну ялинку. Результат «кривавої суботи» – 37 заарештованих, 35 поранених і госпіталізованих у різні лікарні. Але це, напевно, ще не повний «результат». Тепер складають списки зниклих безвісти. Ходять чутки, що на Майдані були й загиблі, яких міліція відвезла в невідомому напрямку. Місто пригнічене. На вулицях – самі похмурі обличчя. Теленовини повідомили, що на дев'ятий день протести припинено силами міліції. Хлопці в Михайлівському монастирі заявляють, що розходитися по домівках не збираються і що після цієї суботи нічого вже не бояться.

Удень депутат парламенту від партії «Свобода» Ігор Мірошніченко заявив, що міліція змогла розігнати Майдан тому, що на ньому не було політиків. Бо протестуючі заявляли, що їхні протести не політичні. Так, 9 днів протестів громадянського суспільства без участі навіть опозиції – це все одно рекорд. Реальну картинку про те, що сталося серед центральних телеканалів показав тільки «1+1», там же в новинах промайнув сюжет, як політики-опозиціонери приїхали до протестуючих студентів, що їх прихистив Михайлівський монастир. Студенти не були занадто раді зустрічі з політиками. Хтось запитав політиків: «А чому вас не було цієї ночі на Майдані?»

Європа і США засудили жорстокість міліції по відношенню до демонстрантів. У повітрі пахне грозою. Багато хто говорить, що засинали вчора в Україні, а прокинулися сьогодні вранці в Білорусі. «Білорусь» тут не приживеться! Україна занадто різна і занадто велика, щоб перетворитися на диктатуру!

1 грудня. Вечір

Повернувся з Майдану не пізно, близько 23:00. Здається, цієї ночі буде зачистка. Ближче до вечора майданівці штурмували Банкову. На вулицю пригнали бульдозер, обсаджений активістами, котрі тримали в руках українські прапори. Бульдозером розпихали міліцейські автобуси, що перегороджували проїзд до Адміністрації Президента. «Беркутівці» почали контратаку. Прийшов Кличко, почав закликати всіх спускатися на Майдан, кричав, що це провокація, яка дозволить Януковичу ввести в усій країні надзвичайний стан. Його не послухали. Петра Порошенка, який теж намагався зупинити атаку на Адміністрацію Президента, просто штовхнули у бік. У результаті «беркутівці» кинулися на майданівців, розгромили будівлю Спілки письменників, куди забігли кілька журналістів і журналісток. Вони вибили двері й вікна першого поверху, витягли журналістів на вулицю, де продовжили їх бити. Серед побитих «Беркутом» українські, польські та грузинські журналісти. Вони показували «беркутівцям» свої журналістські картки, думаючи, що це їм допоможе. Але «беркутівці» просто відбирали посвідчення і, матюкаючись, били їх іще сильніше.

По Інститутській ходять десятки закривавлених активістів. Деяких ведуть униз по вулиці на Майдан. На Майдані встановлюють великі житлові намети. Активісти «Свободи» і «Батьківщини», що спустилися з Банкової на Майдан, захопили Будинок профспілок, виламали там двері й закликали створити у приміщенні штаб Майдану. Начальник київської міліції подав у відставку. Генерали армії засудили насильство з боку «Беркута», прес-служба Януковича подала у відставку. Здається, влада «сиплеться», а це означає, що введення НС цілком можливе.

Колона з 70 автомобілів із активістами Євромайдану поїхала на Межигір'я блокувати резиденцію Януковича, але перед Межигір'ям

дорогу їм перегородила міліція, встановивши традиційну «барикаду» з автобусів.

Щойно повідомили: з Харкова до Києва везуть 40 автобусів курсантів внутрішніх військ, а також якусь техніку, включаючи водомети.

В останньому випуску новин Перший національний повідомив, що на Банковій було поранено сто міліціонерів. Дивно, яким чином до Банкової міг під'їхати захоплений революціонерами бульдозер? Журналісти, що перебували там, кажуть, що активісти, які брали участь в атаці на Адміністрацію Президента, викрикували гасла українською мовою, а між собою перегукувалися російською. Порошенко теж заявив, що це провокація. Луценко оголосив початок революції. Революція під час надзвичайного стану? Навряд. Скоріше – партизанська війна проти влади. Саме про партизанську війну все більше говорять ті, хто не вірить, що Майданом можна змусити владу піти на поступки.

2 грудня. Понеділок

Майдан вистояв. Зачистки не було. О 14:30 зустрічався з класним керівником Габі Галиною Петрівною. Пили чай у «Французькій булочній» на Ярославовому Валу. Галина Петрівна попросила подивитися сценарій шкільного вечора, присвяченого 200-річчю Тараса Шевченка. Просила, щоб я переконав Габі теж узяти участь у цьому вечорі й зіграти роль однієї з героїнь особистого життя поета.

Чутки про масовий вихід депутатів із партії влади не підтвердилися. Богословська всіх лякає тим, що Путін хоче війни. Схоже, вона – єдина, хто вийшов зараз із Партії регіонів. Її чоловік, щоправда, залишився в цій партії.

Завтра парламент пообіцяв обговорити питання про відставку Кабінету міністрів, а міліція не підтвердила вчорашню заяву прем'єр-міністра Азарова про відставку начальника київської міліції.

У Львові поховали Лесю Гонґадзе, яка так і не дочекалася можливості поховати обезголовлене 2001 року тіло її сина. А в Харкові ховали розстріляних бандитами інкасаторів. Янукович визнав, що «беркутівці» під його адміністрацією «перестаралися», б'ючи учасників протестів і журналістів. У мерії заявили, що не просили міліцію допомогти встановлювати на Майдані Незалежності новорічну ялинку. У Донецьку сьогодні мали зібрати мітинг на підтримку Януковича, але пізніше його скасували. Або не змогли зібрати бюджетників, або своє слово сказав господар Донбасу – олігарх Рінат Ахметов.

У Харкові та Дніпропетровську «тітушки» били учасників Євромайданів. А кримський парламент звернувся до Януковича з вимогою ввести надзвичайний стан.

Майданівці звернулися до киян, які живуть у центрі, з проханням зняти паролі зі своїх Wi-Fi, щоб приїжджі активісти могли користуватись інтернетом на вулиці. І дійсно, у мене на Володимирській комп'ютер показав, що кілька сусідів відкрили доступ до свого інтернету.

До вечора на Майдані в Києві зібралося близько 20 тисяч осіб. А я вирушаю поїздом до Кам'янця-Подільського. Попереду зустрічі зі студентами й читачами в Кам'янці, Ужгороді та Львові.

3 грудня. Вівторок

Сонячний, прохолодний день. Славко Полятинчук зустрів мене на вокзалі й привіз до готелю «Сім днів». Поруч із готелем – будівля мерії. На даху – прапор Євросоюзу із зірочками на синьому тлі. Тут немов інша країна. Перед мерією на майданчику, оточеному парком, стоїть порожня трибуна. Майдан тут збирається щодня з 14:00.

Коли я після зустрічі зі студентами університету сюди приїхав, якраз до майданчика сходилися колонами учні коледжів і училищ, несучи в руках прапори з символікою їхніх навчальних закладів. Підійшли двоє місцевих політиків, заходилися перевіряти мікрофон

і підсилювальну апаратуру. Атмосфера абсолютно нормальна, мирна. Ніякої міліції навколо.

А в Києві сьогодні будівлю парламенту охороняють 60 автобусів із «Беркутом». Центральний вхід закрито. Навколо будівлі та «беркутівців», які оточили його щільним ланцюгом, – кілька тисяч протестувальників. Депутати проходять до парламенту по підземному переходу з вулиці Садової, напевно, з будівлі навпроти парламенту, де розташовані різні парламентські комітети. Цікаво було б побувати в цьому підземеллі та зрозуміти, чи немає підземних «парламентських» ходів, які ведуть до Адміністрації Президента, до якої від парламенту менше кілометра, і до Національного банку? Цікаво, чому депутати не користувалися цим підземним переходом, аби втекти з парламенту рік тому, коли парламент штурмували колишні воїни-«афганці», в яких збиралися відібрати пільги? Тоді депутати знімали депутатські значки з піджаків і тікали через службові двері з задньої сторони будівлі парламенту, а про підземний перехід узагалі нічого раніше відомо не було!

Азаров у парламенті оголосив, що грошей у скарбниці країни немає через протестувальників майданівців. Дивно! Раніше він завжди говорив, що винні «попередники» – Ющенко і Тимошенко.

Міліція почала відкривати кримінальні справи проти учасників автопробігів на підтримку Євромайдану. Тому сьогодні до 7-ї вечора учасники автопробігів збираються на Набережному шосе біля пам'ятника засновникам Києва. Запрошують юристів, правозахисників і журналістів. Обговорюватимуть способи захисту своїх прав у судах.

Поки перед адміністрацією тисячі демонстрантів кричать «Зека геть!», колишній «зек» Янукович вирушив із державним візитом до Китаю, де він збирається пробути до 6 грудня. У програмі підписання більше 20 угод і документів. Судячи з усього, з ним полетіла делегація «кишенькових» донецьких бізнесменів і олігархів, адже під час візиту проходитиме «бізнес-форум представників китайських

і українських ділових кіл», на якому Янукович теж начебто має виступити. Це ж треба, поки у нього горить будинок, він вечеряє в гостях і щось планує на майбутнє!

Чиновники київської мерії продовжують переживати за головну ялинку столиці. Тепер її перетворено на агітаційний об'єкт, заклеєний плакатами проти Президента і його клану. Мерія обіцяє киянам простежити, щоб замість головної ялинки в кожному районі міста поставили свою, аби киянам було де святкувати. Щось я не пригадую, щоб коли-небудь раніше в місті було чути таку «ялинкову» істерію! Депутати Партії регіонів звинувачують опозицію і майданівців у бажанні «вкрати у дітей новорічне свято»!

Депутати парламенту провалили голосування за відставку Кабміну. Азаров залишається! Як тільки стало зрозуміло, що регіонали знову перемогли, Азаров повідомив, що сила не на боці Євромайдану. Авжеж, із таким парламентом точно. Вранці відключили мовлення ТВі за чесне висвітлення протестів.

Схоже, що спеціальною апаратурою дійсно фіксуються всі номери мобільників, які містяться в квадраті Майдану. Сьогодні на номери учасників протестів почали приходити дивні «вітальні» есемески з незнайомих номерів: «Я за мир і стабільність! Я за Новий рік із ялинкою і Дідом Морозом, а не з мітингами і бійками!»

Мій друг Влад купив нову сім-карту і на Майдан ходить із нею, залишаючи свій старий мобільник удома. Сказав, що йому це порадили зробити знайомі з СБУ.

5 грудня. Ужгород

Учора ввечері в Кам'янці-Подільському падав сніг. Славко Полятинчук провів мене до автовокзалу і почекав, поки мій автобус не рушив у бік Хмельницького. До 9-ї вечора я був уже в Хмельницькому. До поїзда на Ужгород залишалось 4 години, я просидів кілька годин за комп'ютером у кафе, а потім перебрався на вокзал. У залах очікування вокзалу сиділи та спали з двадцятьох людей переважно похилого віку. Серед них кілька бомжів. Між залами бігали циганчата років 12–13, напевно, шукали, у кого б щонебудь украсти. Кілька разів помічав, що вони стежать і за мною. Зрештою, сів на поїзд, заліз на верхню полицю й одразу заснув. А в Ужгороді мене зустрічала студентка університету Оксана. Відвела в кафе поблизу вокзалу. Потім туди ж під'їхав Михайло Рошко (декан Ужгородського національного університету, письменник), і ми обговорили план дня. Ранкову зустріч зі студентами-істориками скасували, тому що студенти отримали від ректора «політичну відпустку» для участі в мітингах. Як мені розповів одразу Михайло Рошко, студенти, які мешкають в інших містах і селах, просто роз'їхалися по домівках, скориставшись ситуацією. Але зустріч зі студентами-філологами приватного Ужгородського університету відбулась, як і виступ у міській бібліотеці.

На Майдані в центрі міста людей було небагато, стояли студенти Карпатського університету імені Августина Волошина – значить, не всі студенти роз'їхалися з міста, були і студенти Богословської академії з транспарантами. Кілька промовців говорили різко і незграбно, закінчуючи щоразу словами «Банду геть!»

У Києві протестувальники пікетували Генпрокуратуру, вимагаючи звільнення затриманих. Кажуть, що в одного з побитих і затриманих міліцією практично вибите око і йому потрібна термінова операція. Мітингувальники поставили під Генпрокуратурою два намети і обіцяють не йти звідти, поки затриманих не буде звільнено. МВС

заявило, що міліція більше не битиме протестувальників. Сам міністр Захарченко у відставку не збирається, але обіцяє службове розслідування. Поки що відкрито три справи проти міліції за перевищення службових повноважень і 64 кримінальні справи проти учасників протестів. Добряче співвідношення!

У Києві почали продавати наклейки з прапором Євросоюзу для українських автомобільних номерних знаків. ДАІ вже попередило, що штрафуватиме за такі наклейки, бо вони не дозволяють одразу визначити номер автомобіля. Наклейки прикріплюються поверх українського прапора на номері. Тепер усі даїшники в Києві в першу чергу дивляться на номери машин, які проїжджають.

Руслана зі сцени Майдану пообіцяла вчинити самоспалення, якщо влада не почує протестувальників і не підпише Угоду про асоціацію. В інших містах протести теж активізуються. Звичайно, крім міст сходу України.

6 грудня

О 6:30 ранку приїхав до Львова. Місто зустріло мене снігопадом. Оксана Прохорець не встигла до поїзда через ожеледицю і снігу на львівських дорогах. Але запізнилася всього хвилин на п'ять. Заїхали до неї, пили чай і снідали. День проминув швидко. Майдан тут, незважаючи на снігопад, багатолюдний і активний. Більшість учасників – студенти і «свободівці».

Українці вже зібрали півмільйона гривень на громадське інтернет-телебачення. Думаю, що 5-й канал і ТВі в найближчі дні можуть узагалі відключити.

Янукович, як виявилось, додому летіти не хоче. Замість Києва приземлився в Сочі та п'є чай із Путіним. Про результати його офіційної поїздки до Китаю ходять тільки чутки, ніякої конкретної інформації. Кажуть, що він домовився віддати Китаю в оренду землі на півдні України. Але ці чутки ходили й рік тому разом із чутками

про те, що Янукович домовився з Китаєм про переселення декількох десятків тисяч китайців до Криму.

Увечері повідомили, що навіть після Сочі Янукович не хоче летіти до Києва і начебто намагається полетіти з офіційним візитом на Мальту. Пізніше надійшло повідомлення про те, що уряд Мальти відмовився приймати у себе Януковича і він таки вирушив додому.

До Борисполя поїхали його зустрічати понад 300 автомобілів учасників протесту.

7 грудня

Приїхав додому з вокзалу близько 8-ї ранку. Нікого не розбудив.

Сьогодні день народження Антона – йому вже 11 років!

До першої години дня його друзі та однокласники зібралися в нас удома, і ми вирушили на метро до Гідропарку. Досить швидко відшукали пейнтбольний клуб «Планета», отримали обмундирування, маски, автомати-маркери. Розділилися на команди: на «зелену» та «синю». Відповідно пов'язали на шию зелені та сині хустки й майже дві години з безліччю перерв билися, розстрілюючи одне одного кульками з фарбою. На вулиці було холодно. У перервах заходили погрітися до будівлі клубу, пили какао з автомата. Розстрілявши всі кульки та закінчивши гру, поїхали додому їсти піцу. Свято завершилося до сьомої вечора, всі залишилися задоволені, особливо іменинник. Тільки один однокласник Антона був трохи сумний – він погано надів маску і під час першого «бою» в Гідропарку кулька з фарбою розбила йому губу. Більше він брати участі в битві не захотів. Але співробітники клубу відвели його до тир, і він, заспокоївшись, розстрілював із автомата-маркера порожні пивні бляшанки.

Сьогодні міліція й «Беркут» взяли під посилений контроль телецентр на Мечникова і телевежу. Майданівці кажуть, що збираються теж туди висуватися, щоб чи то протестувати проти інформаційної політики уряду – адже дійсно в новинах головних

телеканалів нічого про протести не повідомляють, – чи щоб заблокувати їхню роботу.

Заарештовано активіста «Дорожнього контролю» Андрія Дзіндзю. У Черкасах побоїще між Євромайданівцями та міліцією. У Донецьку нарешті теж вийшли протестувати проти уряду. Багато хто вважає, що Янукович уже підписав із Путіним угоду про вступ України до Митного союзу. Але ввечері хтось із уряду Росії сказав, що такої угоди не було і про вступ України в МС під час учорашньої зустрічі Путіна і Януковича в Сочі взагалі не говорили. Слабо в це віриться.

8 грудня. Неділя

Київ вирував увесь день, а надвечір стався маленький землетрус: «свободівці» в масках накинули петлю на шию пам'ятника Леніну на бульварі Шевченка та стягли його з п'єдесталу. Відразу заходилися розбивати його кувалдами та молотками. Спочатку розбили голову. Багато «свободівців» і просто перехожих підбирали шматочки червоного мармуру від пам'ятника на згадку. Весь цей час поблизу стояв автобус із «беркутівцями», але з автобуса вони не виходили і в те, що відбувається, не втручалися. Поки що незрозуміло, куди поділися комуністи, що чергували постійно біля пам'ятника. У них там стояв намет. Скоріше за все втекли.

На Майдані близько ста тисяч людей. Кричать: «Азарова у відставку!» Відволіклися привітати автопробіг на підтримку Євромайдану, який приїхав із Харкова. Повідомили, що на київський Майдан із Харкова приїхали понад п'ятсот осіб, які планують тут залишитися до перемоги. А почалося віче, як зазвичай, із молитви. Виступав Любомир Гузар, потім Тарас Петриненко співав «божественні пісні». Біля Маріїнського палацу влада організувала свій мітинг – привезли близько 2 тисяч бюджетників, склали списки. За списками ввечері видаватимуть гроші за участь. Але там довго нічого не відбувалось, і бюджетники намагалися покинути Маріїнський парк. Їх не випускали, говорили, що перед ними виступить прем'єр-міністр Азаров. Так він, здається, і не виступив перед проплаченим мітингом.

9 грудня. Понеділок

Увечері все-таки провів у Будинку кіно презентацію автобіографічного роману Юлі Пилипенко «Рижик». Вона все одно приїхала заради презентації до Києва. На зустріч прийшло сім осіб, але, з огляду на ситуацію в Києві, це можна вважати шаленим

успіхом. А день починався так мирно! О дев'ятій ранку на другому поверсі захопленої мітингувальниками мерії запрацювала безкоштовна перукарня. Перукарі-волонтери стригли всіх бажаючих, вишикувалися черги клієнтів. Але всіх охочих підстригти не вдалося. Спочатку солдати внутрішніх військ із залізними щитами в руках перегородили вулицю Грушевського, потім пішли атаки «Беркута» на блокпости Майдану біля Кабінету міністрів і парламенту. Кілька вантажівок із солдатами ВВ перегородили Майдан із боку Європейської площі. Біля Бессарабського ринку вивантажився з автобусів «Беркут». Господарям кафе, ресторанів і магазинів міліція наказала зачинитись і відпустити персонал додому. Три центральні станції метро зачинили через підозру в замінуванні. Пасажирів евакуювали. Потяги метро тепер у центрі не зупиняються. Янукович спочатку зібрав у себе в Межигір'ї силовиків, потім пообіцяв «круглий стіл» і сказав, що виступить по телевізору разом із трьома колишніми президентами. Так. Виступив. Дивитися було огидно. Коли говорив про побиття «беркутівцями» студентів наприкінці листопада, на його обличчі з'явилася самовдоволена посмішка. Перший президент Леонід Кравчук, який сидів поруч із ним, теж посміхався. Тільки Леонід Кучма явно почувався невпевнено і некомфортно. Ющенко сидів із байдужим виглядом, ніби його там і не було. Що відбувається нині на Майдані – незрозуміло.

10 грудня. Вівторок

Минулої ночі прибрали барикади з Лютеранської, Банкової, Інститутської та Грушевського. Коли я йшов пішки з культурного центру «Майстер-клас» після вечірки, організованої Французьким інститутом, на вулиці було холодно та безлюдно. Печерська лавра з її надбрамною церквою здавалася декорацією для зйомок якогось історичного фільму. А коли дійшов до метро «Арсенальна», побачив величезну військову машину радянського часу. Незрозуміло, для чого її було зроблено – чи то для тарану барикад, чи то для

пробивання дірок у стінах будинків. Далі по Грушевського поруч із Будинком офіцерів з паркових лавок було зроблено перший ряд барикади, а другий – вже з ламаних меблів, залізних сміттєвих урн та іншого підручного матеріалу. Біля вогнищ, які палали в залізних бочках, було багатолюдно. Перед барикадою стояли бійці «Беркута», за барикадою – майданівці й просто ті, хто прийшов із ними поговорити про політику. Зокрема, кілька жінок, чиї голоси якось по-особливому виділялися на тлі цієї революційної картинки. Далі, за барикадами, знову стояли солдати. Коли я звернув за Будинком офіцерів, то побачив невеликий прохід між стіною вешників, які стояли зі щитами, і стіною будинку. Поблизу вешників проходив маленький мітинг, якась жінка в мікрофон зверталася до них зі словами «Я – мати п'яťох дітей». Солдати дивилися на неї втомленими очима. Трохи далі по Інститутській – знову солдати, тільки вишикувані вже в колону і ніби як готові кудись іти. Голова колони «дивилася» вниз, на Майдан. Я йшов і все фотографував. А сьогодні вранці виявилось, що барикад більше немає, але при цьому ніякої інформації про зіткнення з міліцією, про поранених і заарештованих. Дивно.

13 грудня

Повернувся з Луцька разом із Петром Коробчуком і Миколою з «Твердині». Заїхали до мене, поснідали, випили кави і пішли на Майдан. День сонячний і холодний. Чудовий настрій. Зупинилися спочатку на Прорізній у сквері, фотографував гостей на рекламних лавках, зроблених у формі кавових чашок. Пройшли через декоративну барикаду на стику Прорізної та Хрещатика і тут же на тлі наметів побачили аніматорів у костюмах героїв із діснеївських мультиків – Панду з «Кунг-фу панда» і білочку з «Льодового періоду». Панда видалась актуальнішою, враховуючи, що хлопчаки будинку часто вигукують «Панду геть!» – дитячий парафраз на кричалку «Банду геть», яка тисячі разів звучить на Майдані.

Фотографувалися з дядьком у костюмі Панди. У нього тепер немає твердої такси за фотографію з ним. «Давайте, скільки можете!» – сказав він. Микола дав йому 10 гривень, я – теж 10. Знайшли майданівський намет із написом «Волинь». Петро і Микола сфотографувалися на тлі намету земляків, і ми вирушили на Майдан. Навколо повно туристів. Усі радіють сонцю та фотографуються на тлі революції. Багато росіян. Виявляється, якась турфірма у Краснодарі організовує тури на Майдан і робить непоганий бізнес. Квитки на літаки між Києвом і Москвою теж розкуплено, такого ажіотажу давно не було. Російські шоу-зірки летять фотографуватися на тлі барикад. Вже засвітилися телеведуча Собчак і стиліст Зверев.

Поки мене не було в Києві, барикади на Інститутській і біля ЦУМу «добудували». Це не складно, адже погода дозволяє! Люди просто набирають у мішки сніг і відколені від дороги шматки товстого льоду та піднімають ці мішки на вершину барикади. Тепер вони явно вищі 4-х метрів у висоту. Може, навіть 5 метрів. Щоправда, штурму, незважаючи на побоювання та погрози влади, не було. Не було, але рано чи пізно буде – до Києва продовжують стягувати міліціонерів і «беркутівців» із Донецька, Рівного, інших регіонів. А поки що атмосфера на Майдані та Хрещатику святкова, а з цими «пандами» і «білочками» взагалі майже карнавальна.

У Володимирі-Волинському два дні тому мене вразили ціни на «бізнес-ланчі». Ще недавно я думав, що найбіднішим містом України є Севастополь, адже саме там я бачив вівіски на кафе з найнижчими цінами на бізнес-ланч – 19 гривень за три страви і напій. Але Володимир-Волинський переплюнув Севастополь. Не знаю тільки: за бідністю чи за щедрістю. Бізнес-ланч за 11 гривень! Я, щоправда, не пообідав у кафе з такими цінами. Просто не було часу, треба було повертатися до Луцька. Може, так впливає близькість польського кордону, до якого від цього містечка 16 км? Може, поляки їздять сюди обідати заради економії??

Православна церква Московського патріархату знову подала свій голос проти Майдану. Цього разу вустами протоєрея Андрія Ткачова,

настоятеля храму Агапіта Печерського. Варто цитувати дослівно: «Такий анархізм мене взагалі не радує. Тому що у нас демократія не пряма, а парламентська, представницька. Тоді потрібно валити всі основи нашої держави. Але у мене ніколи не було представників у владі – за всі 20 років незалежності цієї держави. Це не означає, що я мушу ходити на Майдан і кричати. Я туди не піду і дітей не пушу, бо це марно. Я нікого не благословляю ходити на Майдан. Бо не вірю, що мільйон людей із обмеженими думками народять хороше рішення просто через кількісну більшість. Тут знову виникає питання до громадян цієї країни – ви хочете в Європу чи ви хочете побудувати комунізм в окремо взятій країні? На одному і тому ж Майдані зібрані ті, хто просто хоче в Європу, ті, хто не хочуть, треті – чогось іще. Але їх об'єднує одне – вони всі проти влади. А протестні настрої не плодять креативу».

Цікаво, який іще «креатив» плодитиме Московський патріархат?!

Учора ж показали по телевізору круглий стіл, організований Януковичем для національного примирення. Українських студентів за цим столом представляв якийсь рожевоощокий пухкий хлопчик, який виступав проти Європи і взагалі виявився членом організації «Молоді регіони», тобто просто представником «гітлерюгенду» Януковича.

За вікном замість снігу капає дрібний дощик. Значить, температура до вечора піднялася. Сподіваюся, потепління не буде, інакше барикади почнуть танути і це може прискорити їх штурм міліцією. Налив собі стаканчик джин-тоніка. Допиватиму – і спати! Доброї ночі, країно!

14 грудня. Субота

Азаров збожеволів. Він сказав, що ми відмовляємося від зближення з ЄС тому, що Україна не готова до одностатевих шлюбів! Раніше ідіотською антиєвропейською пропагандою займався в Україні тільки кум Путіна Медведчук, але тепер йому на допомогу прийшов увесь український уряд! І це при тому, що Янукович кілька разів відмовлявся призначати Медведчука прем'єр-міністром або віце-прем'єром, чого щоразу під час зустрічей із Януковичем вимагав Путін. Цікаво і сумно.

Сьогодні їздили в «Сільпо» на Борщагівку. Закупили продуктів собі і мамі-Раї з татом-Юрою. Заїхали до них. Мама переживала, що нічим нас годувати. Пили чай із тортиком. Хлопчаки гралися з кішкою Мурочкою. Вона, відповідно до свого літнього віку, була лінива і повільна. Зрештою пішла від Тео і Антона та влаштувалася під гарячою батареєю. До старості не тільки люди відчують зайвий холод навіть у нормальну погоду, а й кішки!

Як завжди, мама скаржилася на батька. Він знову поламав навушники, в яких дивиться ночами телевізор. Дивився о третій годині ночі на повну гучність. Розбудив її, вона прийшла у вітальню, влаштувала йому скандал. Боялася, що він розбудить телевізором сусідів знизу. Брат пообіцяв приїхати і полагодити навушники. Нічого нового. Здається, ці навушники з проводом завдовжки три метри ламаються вже не вперше. Хоча після сьогоднішньої розмови з батьком мені здалося, що він став чути краще. Його глухота іноді дуже вибіркова: він не чує те, що він не хоче чути, як він раніше не хотів чути наші з братом запитання щодо його комуністичних переконань.

Провели у мамі-Раї і тата-Юри години півтори та повернулися додому. Намагався повернутися до написання «литовського роману». Просидів понад годину перед комп'ютером і нічого не написав. У

голові тяжкість, і думки через неї робляться неповороткими, як черепахи.

Увечері спустився на Майдан. Там, після виступів політиків, на сцені грав «Океан Ельзи». Людей було море, на Майдан вийти не вдалося. Прогулявся до «Купідона», заглянув усередину, але нікого зі знайомих не побачив і вирушив до видавця Петі Хазіна на Терещенківську. Посиділи з півгодини, випили по кілька чарок домашньої наливки з журавлини і розійшлися.

16 грудня

Учора студенти винесли на сцену Євромайдану метрове «вухо Януковича» і вимагали, щоб він почув мітингувальників. Пообіцяли йому, якщо не почує Майдану, подарувати нові мізки. 2010-го року під час президентської кампанії на всіх білбордах і плакатах Януковича було зображено його «замислений» портрет, під яким великими літерами було присутнє його рекламне політичне «кредо» – «Почую кожного!» За три роки він явно нічого і нікого не почує.

Руслану, Мустафу Найєма і багатьох інших активістів Майдану почали викликати в прокуратуру на допити. Янукович оголосив, що знайшов трьох «крайніх», які відповідають за перший розгін Майдану. Це колишній офіцер КДБ, заступник секретаря РНБО Сівкович, голова Київської міської адміністрації Попов, який так любить новорічні ялинки, і начальник київської міліції Коряк. Дуже сумніваюся, що їх покарають! Просто тимчасово «усунули від виконання службових обов'язків»^[2].

Завтра майданівці збираються встановлювати перед офісами Ахметова і Ключова «криваві ялинки», на яких замість новорічних іграшок будуть висіти фотографії закривавлених учасників протестів, побитих «беркутівцями» наприкінці листопада.

Дуже до речі уряд оголосив про швидке нове підвищення вже і так позамежних зарплат суддів. Мабуть, їм доведеться виносити ще більше заздалегідь підготовлених суворих вироків представникам

опозиції та учасникам протестів. Будемо сподіватися, що так вони призбирають собі грошенят на покупку нерухомості за кордоном, аби було куди тікати, коли влада Януковича закінчиться.

Сьогодні о 14:00 засідало журі премії «Гордість країни». Нам роздали інформацію про кандидатів у «народні герої». Найбільше мені сподобався 95-річний сільський лікар, який досвіїздить на виклики в найближчі села навіть узимку і в снігопад на велосипеді! Залишилося ще одне засідання журі, а потім – 27 березня – церемонія нагородження в Театрі імені Івана Франка. Якщо, звичайно, ситуація в країні не погіршиться.

17 грудня

Янукович зранку полетів до Путіна, а вже після обіду заявив, що газ для України подешевшає на 30 відсотків. Ось вона, ціна відмови від європейського майбутнього. Цікаво, що ще подешевшає завдяки «добрій волі» Путіна? Людське життя вже і так тут дешеве, далі, точніше – дешевше нікуди. Руслану в прокуратурі допитували 5 годин! Про що можна говорити 5 годин із прокурором? Напевно, він просто ставив п'ять годин поспіль одне й те ж запитання, на яке Руслана відмовлялася відповідати. А потім він утомився, і Руслану відпустили до наступного допиту. Життя стає схожим на старі радянські фільми про радянських розвідників, яких допитували в гестапо, а вони мовчали і на жодне запитання не відповідали! Героям слава! І старим, кіношним радянським, і реальним сьогоднішнім українським!

18 грудня. Середа

Банний день. Точніше, вечір. Попарилися добре, випили по літру чаю і по чарці чачі. У сауні зібралися до шостої вечора. Обговорювали політичну ситуацію за температури +110 градусів Цельсія. Потім прийшов, спізнившись, Яневський і заборонив

говорити про політику взагалі та про Тимошенко зокрема. Щоб не зіпсувати позитивний ефект сауни на здоров'я. Назад я йшов додому через Майдан. Там біля вогнищ обговорювали останні новини з Москви. Виявляється, за новим договором про ціну за газ Кремль має право переглядати і змінювати ціну кожні три місяці. Залежно від поведінки Януковича. Напевно, це не єдиний цікавий пункт цього договору. Дядько-киянин, який теж зупинився біля бочки з вогнищем поруч із пам'ятником Незалежності, розповідав, як цього ранку підходив до міліціонерів біля парламенту і запитував, чи дійсно їм заборонили бити мітингувальників. Міліціонер показав гумовий кийок і цілком привітно відповів: «Про заборону сказали, але кийки видали. А якщо кийок у руці, то що з ним можна робити? Тільки використовувати!»

Так, це те ж саме, що видати всім автомати і патрони та заборонити стріляти.

У Росії випустили з колонії «Pussy Riot», і Надія Толоконникова відразу повідомила про звільнення в ФБ. Москва «демократизується» перед зимовою Олімпіадою. Того й дивись, випустять іще кого-небудь! Може, навіть Ходорковського?!

По країні тривають євромайдани та антимайдани. «Антимайданівці» скаржаться, що їм не платять обіцяні гроші. Хоча Андрій із Лазарівки розповів, що «антимайданівці» з його села привозять додому не тільки гроші, але й одяг, який беруть безкоштовно на Євромайдані. Туди кияни принесли і продовжують приносити тисячі курток, светрів та інший теплий одяг. Розклали її в декількох місцях, щоб усі, хто хоче, міг брати й одягатися тепліше. Кілька днів тому я бачив, як старенька носила плетені власноруч вовняні шкарпетки і пропонувала хлопцям-майданівцям біля барикад на Грушевського. Перший хлопець, до якого вона підійшла, сказав, що в нього вже є дві пари.

20 грудня

Зранку за вікном летів невеликий, як борошно, сніг. Хлопчаки не захотіли йти до школи. А Габі пішла з запізненням, та їй невідомо: чи дійде вона до школи. До нового року 10 днів. Країна чекає російських грошей.

Країна увійде в 2014 рік такою, що оновилася, програла і виграла, та ще не охолола від майже місячного кипіння. Все це все одно добре. Знову місяць безкоштовної реклами на всіх телеканалах світу. За рік двоє нових слів: «тітушки» і «євромайдан». Ну, зовсім як за Горбачова: «перебудова» і «гласність».

Зайшов до 36-ї (Галерея 36 на Андріївському узвозі). Випили з Сашком Миловзоровим по 30 грамів горілки, загризли форшмаком, який він завжди купує «з асфальту» в однієї й тієї ж бабусі, що мешкає, мабуть, по сусідству. Форшмак був на рідкість вдалим, видно, бабусі попався дуже хороший оселедець, а далі вже – її руки та досвід. Сашко розповів, що з Валерою-паровозником (спеціалістом із виготовлення дерев'яних моделей історичних паровозів) вони по понеділках топлять парну. Полагодили лазню та грубку в ній, підвели гарячу воду.

А Європейську площу сьогодні перегородили автобусами, виставили сотні «омонівців» – виявилося, що 4 українські президенти разом молилися на Володимирській гірці. Кому молилися? Про що? Просили Бога, щоб Майдан зник, чи були скромніші та просто просили у Бога кредит, тільки щоб більший, ніж той, який пообіцяв Путін?

23 грудня. Понеділок

Сонце, +3°. Вчора прогулялися з Наташею Коломойцевою по Гідропарку. На березі Дніпра на лавці закритого пляжного вагончика-кафе випили під розмови про політичну ситуацію

маленьку пляшечку коньяку «Гринвіч», загризли мандаринами, потім каву біля метро і розїхались. Я вирушив до Петі Хазіна. Там посиділи до пів на одинадцятю. Потім зібрався додому, але ноги самі вивели мене на Хрещатик. У мерії зустрів Тараса Компаніченка з музикантами «Хореї Козацької». Вони йшли виступати до мерії перед революціонерами. Пішов із ними, посидів, послухав, поговорив із декламатором Шевченка, який носив портрет ТГШ на паличці, а з іншого боку його вірш «Борітеся – поборете». Потім повільно рушив на Майдан, так що додому повернувся до півночі.

24 грудня

Учора написав новий розділ «литовського роману» з описом розвантаження і встановлення куленепробивних крісел. Був задоволений. О 5-й виїхав на тролейбусі до Саші Миловзорова на площу Шевченка. Більше години в дорозі слухав життя народу в час пік, крики жінки-кондуктора, що умовляла пасажирів не вдавлюватися всередину салону, а почекати наступного тролейбуса, який зовсім поруч і зовсім порожній. Народ не вірив і продовжував удавлюватися. На Кобзарському провулку я відразу пройшов до лазні, де вже сиділи Саша і Валера-паровозник. Пили пиво, розмовляли. Я став третім. Обговорювали, що Валері потрібне клеймо для його моделей паровозів, які, виявляється, відповідають міжнародним колекціонерським стандартам і зроблені в масштабі 1 до 15. Він хвалився, що за останній паровоз отримав від представників РЖД, які купили паровоз на подарунок шефу, такий гонорар, що і на маленьку машину вистачить. Одна модель паровоза – рік роботи. Обговорювали інструменти, потім перескочили на минуле, і тут з'ясувалося, що Валеру з Росії «кинули» піднімати радгосп під Києвом, де він був головним зооінженером. Він одразу відправив 200 старих корів на забій – вони давали всього по 5 літрів молока в день. Закупив молодих корів і почав розвивати радгоспне господарство. Потім посварився з начальником радгоспу, і

той почав його «підсиджувати», комісії з перевітками надсилати. А фуражир у Валери був завжди п'яний, але інших там не знайдеш. Скінчилося тим, що звільнили Валеру за невміння керувати персоналом.

Посадив я після лазні Валеру, що трохи випив, на маршрутку, а сам пішов на трамвайну зупинку зустрічати-проводжати трамвай номер 12 – трамвай мого дитинства, яким я, коли був маленьким, їздив через ліс із Пущі-Водиці, де ми спочатку мешкали, до міста Києва. Навіть думав: ось сяду зараз у трамвай і поїду кататись, а потім назад, на Поділ. Але розуму вистачило тільки провести один трамвай, а один зустріти. Сфотографував я ці обидва трамваї – той, що прибував, і той, що відходив. І поїхав порожньою маршрутною додому.

26 грудня

Минулої ночі було скоєно напад на Тетяну Чорновіл. Вона їхала на своєму автомобілі додому по Бориспільській трасі, коли її почав переслідувати і намагатися «зіштовхнути» з траси в кювет «поршекайєн». Зрештою, їм удалося заблокувати її машину. З «порша» вискочили кілька чоловіків, виволокли її з-за керма, страшенно побили, а потім кинули в кювет і поїхали. У новинах показали Тетяну в жахливому стані, практично без обличчя. Заплили очі, опухлі щоки, все обличчя роздуते, як у людини з алергією на укуси оси.

Повідомили, що навіть президент Віктор Янукович страшенно обурений і доручив міліції терміново вжити всіх необхідних заходів для розслідування побиття Чорновіл. Спочатку міліція в зв'язку з побиттям Чорновіл відкрила кримінальне провадження за ч. 2 ст. 296 (хуліганство) Кримінального кодексу України. Міністр внутрішніх справ Віталій Захарченко повідомив, що вже встановлено троє людей, причетних до нападу, двох із них затримано. Чекатимемо новин.

Важко уявити собі Януковича, стурбованого цим побиттям, адже Тетяна Чорновіл тільки й займалася тим, що проникала нелегально на територію резиденції Януковича в Межигір'ї та фотографувала його палаци, щоб вивісити фотографії на опозиційних сайтах. Тетяна щиро ненавидить Януковича, і хоча її постійно називають «журналісткою», нічого, крім її статей проти Януковича та його клану, в інтернеті я не зустрічав. Цілком можливо, що сам Янукович і є організатором цього нападу. Або хтось із його близьких.

Міліція взялась і за розслідування іншого «крупного» і «резонансного» злочину. Цього разу активістів Майдану, що мешкають у мерії, звинуватили в крадіжці новорічних іграшок, які лежали в одній із кімнат мерії. Начебто саме ці іграшки було повішено на живі ялинки, що ростуть обабіч входу до мерії. Так, пора вже і мені задуматися про новорічне свято. Навантажувати маму Раю і тата Юру в їхньому віці і з їхнім здоров'ям не можна, так що організуємо свято в нас удома, а брата Мишка з дружиною і маму з татом я заберу ввечері 31-го на машині та привезу до нас. На ранок розвезу їх по домівках, а самі ми вирушимо на наші зимові «кримські» канікули. Поїзд на Севастополь о першій годині дня.

27 грудня

На Майдані для всіх, хто хоче до Європити в світле майбутнє, відкрилися безкоштовні курси англійської мови й самооборони. Заняття починаються щодня о дев'ятій ранку і четвертій годині дня в Будинку профспілок. У групі англійської мови поки що тільки 30 осіб. Малувато. Для того щоб швидко дійти до Європи, треба активніше вивчати іноземні мови! Цікаво, скільки ходить людей на курси самооборони і що там викладають?

У Будинку профспілок і так уже працює «Відкритий університет Майдану», де читають лекції з держуправління, історії ненасильницьких протестів, а також про Росію і стан української освіти. У київській мерії почали показувати фільми українських режисерів. Активісти вже подивилися фільм Михайла Іллєнка «Той, хто пройшов крізь вогонь». Шкода, що вони не вивішують «кіноафішу» на дверях мерії. Та й в інтернеті я не бачив поки що анонсів наступних показів.

У справі Тетяни Чорновіл відбуваються дивні події. Міліція заявила, що у неї є підстави вважати, що сама опозиція організувала напад на активістку, аби заговорити про загрозу вільній пресі! Вже і братів Кличків звинувачують, і інших. Щоправда, серед заарештованих немає жодної людини з «опозиційними» зв'язками. Навпаки!

«Дорожній контроль», схоже, перетворився на автокавалерію Майдану з назвою Автомайдан. Тепер з'ясовується, що практично в кожному українському місті є своя колона автомобілістів, готова на чотирьох колесах брати участь у протестах проти нинішньої влади. Непогано! Щоправда, машини учасників протестів і членів Автомайдану продовжують підпалювати ночами «невідомі» по всій Україні. На моїй рідній Рейтарській біля сусіднього будинку кілька ночей тому теж згоріло авто.

30 грудня

Сьогодні в Донецьку все-таки зібралися прихильники Європи і навіть пройшли маршем по центру міста. Щоправда, за ними з-за кожного рогу спостерігали члени Партії регіонів і деякі люди в цивільному. У якийсь момент один із простих роззяв, що знімав наближення маршу прихильників європейського майбутнього України, випадково зафіксував чоловіка, який давав комусь команду по мобільнику. Чоловік сказав: «Запускай назустріч наших дівчаток!», – і завилину назустріч євромайданівцям побігли бабусі-пенсіонерки, на ходу гукаючи якусь проросійську нісенітницю. Інші бабусі обійшли марш збоку і почали кидати в учасників ходи сирі яйця. Добре, хоч не каміння! Хода, звичайно, була не дуже показна – близько 300 осіб. Для міста з мільйоном населення цього замало, щоб сприймати всерйоз.

1 січня

Учора вдень з'їздив до супермаркету «Сільпо», закупив останнє, чого не вистачало на вечір. Близько сьомої поставили в духовку дві гуски, прибрали в квартирі. До дев'ятої я поїхав за батьками. Привіз їх до нас. Батько піднімався на наш четвертий поверх довго, зупиняючись на кожному поверсі на кілька хвилин. Задишка. Мати теж піднімалася важко, але принципово йшла попереду батька і піднялася в квартиру раніше. Потім приїхала наша подруга Наташа зі своїм салатом і тортком. О 10:30 приїхала дружина брата Лариса, привезла дві миски салатів олів'є і «Мімозу». Мишко приїхав трохи пізніше. Гусок дістали з духовки о пів на дванадцятю. Можна було їх поставити готуватися ще раніше. Діти ввімкнули телевізор. Сіли за стіл, телевізор бубонів у сусідній кімнаті. Але потім раптом почувся голос Януковича, що вітає український народ з Новим роком. Я схопився, перемкнув канал, дістав шампанське і ледве встиг наповнити келихи перед новорічним боєм телевізійного годинника.

Випили шампанського, але якось нерадо. Хоча ялинку ми встигли купити і навіть устигли її прикрасити. Близько о пів на першу ночі вчотирьох із Мишком, Ларисою і Наташею пішли на Майдан. Там було повно народу. Грала музика, тисячі людей жваво святкували, пили шампанське, фотографувалися на тлі барикад і наметів. Нагулявшись по Майдану, повернулися додому. Ніякого відчуття Нового року. Зазвичай у цей час мені дзвонили двадцять-тридцять друзів і знайомих, я дзвонив їм і вітав, але цієї ночі майже ніяких дзвінків і есемесок. Вранці я відвіз маму-Раю і тата-Юру на Борщагівку, а Мишка і Ларису на Нивки. Поставив машину, і ми почали збиратися на поїзд. Попереду – зимовий Крим. Минулого року кримські зимові канікули пройшли вдало. Але і погода була краща, тепліша. Цього року прогноз не тішить. Хмарно, дощ, близько 0 градусів. Зате попереду 16 годин у поїзді, в купе. Їжі набрали, пляшку вина запакували. Їхатимемо і продовжуватимемо святкувати у вузькому сімейному колі. Тео і Антон вже сперечаються: хто з них спатиме на верхній полиці. У нас троє нижніх місць і двоє верхніх. Габі теж хоче спати нагорі.

2 січня

Поки ми їхали в поїзді до Севастополя, в Києві пройшла «смолоскипна хода на честь 105-річчя Степана Бандери» – марш із палаючими смолоскипами. На чолі йшли Олег Тягнибок, інші лідери партії «Свобода», серед яких депутат парламенту Андрій Ілленко, син покійного кінорежисера Юрія Ілленка. Також у першому ряду маршу крокували два священики, дівчина з портретом Степана Бандери, а за ними – кілька тисяч членів і прихильників партії. Вони пройшли по Михайлівській, Володимирській, потім повернули на бульвар Шевченка. Коли проходили повз 5-зірковий готель «Прем'єр-палац», один із депутатів-«свободівців» викрикнув у гучномовець: «Праворуч від нас готель олігарха Ріната Ахметова!» Чи говорив він щось іще, чи ні, не знаю, але після цього кілька

учасників маршу підбігли до входу в готель і кинули свої палаючі смолоскипи в передбанник, біля якого стояли чергові готельні портьє. Працівники готелю почали гасити смолоскипи. А марш пішов далі до Бессарабського ринку.

Кличко відразу заявив, що цей марш не має ніякого відношення до Майдану. І це правда. Більш того, він не має ніякого відношення до Києва. Київ – спокійне, толерантне місто, яке не варто розгойдувати маршируванням у ногу та вигуками гасел у гучномовець. Настрій від цього маршу впав нижче плінтуса. Якщо кожна партія під час протестів займатиметься такою саморекламою, то на Майдані нікого не залишиться.

3 січня. Крим

Зранку небо опустилося просто на дахи будинків. Гір не було видно. Накапав дощ. Ми вирішили поїхати до Ялти, сподіваючись, що там, можливо, погода трохи краща. Після майже години дороги на маршрутці ми прибули на ялтинський автовокзал і сіли на тролейбус, що їхав у бік центру. Тільки-но від'їхали від зупинки, відразу опинились у заторі. Я присів на вільне місце, але тут же побачив поруч елегантну сухеньку бабусенцію. Поступився їй місцем. «Яка у вас чудова російська мова! – сказала вона, широко розкривши очі. – Ви з Росії?» – «Ні, – відповів я. – Я з Києва». – «Так? – здивувалася вона цілком щиро. – Але ви так красиво говорите по-російськи?» – «Напевно, тому, що я народився в Ленінграді», – спробував я знайти для неї прийнятну відповідь. «Так, напевно, – закивала вона. – У Петербурзі прекрасно говорять по-російськи!» Вона ще хвилин десять намагалася розвинути цю тему, але я вже просто слухав і кивав. Сама вона говорила по-російськи, як мені здалося, точно так само, як і я. Хоча ні, кримський варіант російської все-таки інший, відрізняється від київського. Тут він якийсь навмисний. Так говорять учительки російської мови де-небудь у Центральній Росії, в Тамбові. Занадто чітко вимовляючи кожен літеру та розділяючи зайвою паузою кожне вимовлене слово.

Зрештою я попросив водія відчинити передні двері. Ми вийшли під дощик і рушили пішки, обігнавши ще два тролейбуси, що застрягли в цій нескінченній пробці. Вийшли на набережну. Хлопчаки захотіли постріляти в тирі. Тирщик запропонував на вибір цілий арсенал пневматичної зброї – від револьвера до автомата Калашникова. Постріл із автомата, переробленого під пневматику, коштував близько 10 гривень, так що я запропонував Антону і Тео постріляти з чогось дешевшого. Замість цілей на дерев'яних полицях протилежної стінки тиру стояли зім'яті пивні бляшанки. Тео стріляв непогано, а Антон із десяти пострілів влучив тільки один раз.

Після стрілянини і прогулянки до готелю «Ореанда» і назад ми зайшли до ресторану «Бакинський двір» і пообідали. Тео замовив собі салат «Баку» і довго його вивчав, розділяючи на інгредієнти. У ньому з кожним місяцем усе більше й більше відчувається майбутній шеф-кухар. Рік тому ми приїздили до Ялти з Сімеїзу в музей Чехова, на Білу дачу. Цього разу через погоду настрій був немусейний, і ми останнім автобусом о 6 годині вечора вирушили назад до Фороса.

6 січня. Крим. Форос

Зранку я зателефонував Наташі до Кацівелі й сказав, що ми приїдемо ближче до обіду. Погода прохолодна, сонця практично немає. Сіли на маршрутку і помилково вийшли трохи раніше, в Понизівці. Зате пішки прогулялися кілька кілометрів повз паркан величезного недобудованого з радянських часів комплексу, що належить уже багато років олігархові Коломойському, який живе в Швейцарії. Хотів було показати заодно дітям і Лізі Інститут гідрофізики морів зі шторм-басейном, але з огляду на те, що ми хотіли ще погуляти по Сімеїзу, переніс цей візит на наступний раз. Наташа підготувалася до нашого приїзду занадто серйозно. Приготувала борщ, салати, котлети. Я купив по дорозі пляшку коньяку. Обідали весело. З нами обідали дочка і внучка Наташі. Наташа щосили готується до майбутнього курортного сезону. Хоче домовитися з Інститутом гідрофізики з приводу місця для автостоянки для постояльців готелю, планує роботу своїх торгових точок у Сімеїзі й тут, у Кацівелі. З її енергією можна буде не дивуватися, якщо виявиться, що вона не тільки менеджер готелю, а також його шеф-кухар, а за сумісництвом працює менеджером іще в двох-трьох готелях.

Коли я пояснив Тео і Антону, що всі ці готелі є частиною гаражного кооперативу, вони не повірили. Тоді ми підійшли до сусіднього п'ятиповерхового готелю, весь перший поверх якого є автомобільні гаражі зі справжніми гаражними воротами, на яких висять приклеєні

папірці «ГАРАЖНИЙ КООПЕРАТИВ». Хлопчаки розсміялись. А потім ми сходили і крізь паркан подивилися на недобудовану «гаражну» каплицю, нижня частина якої один в один нагадує гараж. До великої «гаражної» церкви вже не ходили. Вона теж недобудована, але насправді на гараж не схожа. Напевно, голова кооперативу будував тут каплицю і церкву, щоб заручитися про всяк випадок підтримкою православної церкви, адже всі ці споруди незаконні й нелегальні. Але, напевно, домовившись із місцевою владою про ненапад, зрозумів, що церква йому вже не потрібна, а значить – можна і каплицю, і церкву не добудовувати. Краще побудувати ще один п'ятиповерховий «гараж» для відпочиваючих. Кількість нелегальних готелів у Криму обчислюється тисячами, а то й десятками тисяч. Місцевій владі з ними боротися немає сенсу. Замість податків ці готелі розраховуються хабарами з прокуратурою, міліцією, податковою інспекцією та всіма іншими місцевими органами. Крім того, ті ж прокурори й міліціонери можуть у будь-який момент приїхати і відпочити й повечеряти безкоштовно, можуть попросити взяти на кілька днів на відпочинок своїх друзів і родичів. Я, щоправда, теж провів у цьому готелі кілька днів безкоштовно минулого листопада. Але мене запросив співвласник попрацювати над романом, що я і зробив. Навесні, в квітні або травні, можна знову приїхати на тиждень. Тут є де погуляти, і працюється в кримській тиші чудово.

Попрощавшись із Наташею і її донькою, ми вирушили пішки до Сімеїза. Дорога над морем завдовжки не більше двох кілометрів здавалася нескінченною, бо кожні хвилини п'ять ми зупинялись, аби помилуватися то морем, то горами. Під горою Кішка цього разу не було скелелазів. У самому Сімеїзі постояли, подивилися з сумом на віллу «Ксенію», в якій 1990 року працювало кафе. Ми сюди приїхали в жовтні того року з Лізою, через рік після вінчання. У магазинах нічого не було, крім заварних тістечок по 15 копійок, консервованих бичків у томаті й перлової крупи. У тому кафе тістечок не було, але була кава. І ми купували тістечка в магазинчику поблизу і зі своїми

тістечками йшли на віллу «Ксенію» пити каву. Нині ця вілла, як і сусідні старовинні будівлі, перебувають у такому стані, що може просто розсипатись, як картковий будиночок. Якби ми не пообідали у Наташі в «Чарівному полоні», можна було б попоїсти у кримських татар навпроти парку, що спускається до моря. Але ми прийшли в «Сову», де годину мучилися, намагаючись дограти одну-єдину партію в російський більярд. Великий більярдний стіл явно не хотів, щоб ми отримали від гри задоволення. Кулі просто не хотіли пролазити в лузи. Першим здався Антон, сівши зі склянкою пепсі за стіл і занурившись у якусь інтернет-гру. Потім утомився Тео, і нам із Лізою довелося просто добивати оплачений час. Так цю гру ми і не дограли і вирішили більше в російський більярд не грати. «Американка» куди легша та приємніша.

Коли вийшли з «Сови», на Сімеїз вже опускався прохолодний непривітний вечір. Ми піднялися маршруткою на Севастопольське шосе і дочекалися маршрутки на Форос. Увечері намагалися дивитись телевізор, але нічого цікавого не могли знайти.

8 січня. Крим. Форос

Із вікна однієї зі спалень добре видно Чорне море, а з кухні – Фороську церкву на горі над селищем. Видно і перевал Байдарські ворота. Сьогодні ми з Тео і Антоном зробили сходження. Спочатку години дві піднімалися нелегкими, іноді крутими стежками до церкви. Антон наполог на тому, щоб узяти з собою дволітрову пляшку води та свій планшет. Тож йому довелося іти з рюкзаком на плечах. Він утомлювався частіше, ніж ми з Тео, і тому доводилося робити зупинки. Нагорі ми спочатку постояли на майданчику біля церкви, з якого було видно не тільки Форос із морем, але й сусідні селища. Я знову розповів Тео і Антону, як ми були тут із Лізою 1992 року, коли церкву тільки готували до нового відкриття. Точніше, її було відкрито, але ремонт іще продовжували. Нас зустрів священник, отець Петро. Він мені запропонував подзвонити в щойно підвішений дзвін. Я тоді потягнув за канат кілька разів, розгойдуючи дзвін, але потім, після першого лункого удару, язик дзвона обірвався і гучно брязнув на землю. «Нічого страшного, – сказав священник, – погано закріпили! Ходіте до мене, вип'ємо чаю!» І ми зайшли в його низенький, приземкуватий будиночок на краю скелі поблизу церкви. Він поставив на стіл банку з варенням. Сказав, що віруючі бабусі йому постійно приносять варення і мед. Потім, кілька років потому, ми дізналися, що отця Петра вбили. Убив його солдат-дезертир, якого він прихистив у себе в будинку. Його потім знайшли. Хлопець пояснив, що вбив, аби пограбувати, щоб були гроші виїхати куди-небудь подалі. Грошей він у отця Петра не знайшов. У того не було грошей. У нього було з десятків банок із різним варенням. У церкві теж нічого було красти. Потім ми з хлопцями зайшли всередину. У церкві на нас обернулася пара з маленьким хлопчиком років шести. Ми поставили п'ять свічок «за Україну», постояли перед іконостасом, обабіч якого стояли дві прикрашені новорічні ялинки. Коли вийшли, пара з хлопчиком сідала в машину з київськими номерами. Чоловік

підійшов до мене і сказав, що ми з ним знайомі й зустрічалися в 90-х роках на Петрівці. У нього там був торговий контейнер із книгами. Поговорили хвилин п'ять, побажали один одному удачі й попрощалися. Тео і Антон погодилися піднятися ще вище, на перевал, де працює ресторан, у якому подають великі смачні чебуреки. Туди йшли вздовж звивистої дороги. Дісталися хвилин за тридцять, із зупинками, щоб милуватися кримськими краєвидами. У ресторані було безлюдно. Працював інтернет, і Антон відразу ввімкнув свій планшет і захопився якоюсь грою. Ми сіли в першій залі біля вікна. Замовили три порції чебуреків і колу. Відзначили закінчення наших чергових зимових кримських канікул. Антон учергове нагадав мені про обіцянку купити йому відразу після повернення додому потужний стаціонарний комп'ютер.

9 січня. Севастополь

Поїзд іще стоїть. Біля вокзалу – мікроавтобус партії «Русское единство», розмальований трибарвними російськими прапорами з боків. Ніколи не чув про таку українську партію, але це не дивно. В Україні в Міністерстві юстиції зареєстровано 184 політичні партії. Пам'ятаю тільки один випадок, коли Міністерство юстиції відмовилося реєструвати партію через назву «Партія прихильників Путіна». Дивно, що вони зареєстрували партію «Русское единство»! Може, тому, що між словами «русский» і «российский» є велика різниця, яку безліч українців не помічають. Я ж теж «русский», етнічний «русский» громадянин України. Але я не «российский», тому, що не маю ніякого відношення до Росії, до її політики, не маю і мати не хочу російського громадянства. Мабуть, тому партію зареєстрували як партію українських «русских». Тоді чому на мікроавтобусі «российские» прапори? Тому, що «русского» прапора не існує?!

У вокзальному кіоску купив місцеві газети. У них – морок: погані українські та хороші російські новини. Українські новини всі про

майбутню громадянську війну. Заспокойтеся, громадяни та журналісти! Громадянської війни не буде! Ті, хто її анонсують, видають бажане за дійсне. Адже громадянська війна – це війна однієї активної частини народу з іншою активною частиною народу. Одна частина активно, до тремтіння в руках хоче змін, інша активно, до такого ж тремтіння в руках не хоче цих змін. Тепер скажіть мені: ви де-небудь бачите дві однаково активні частини українського народу? Я не бачу. «Беркут» бачу, «тітушок» бачу, «спонсорську» зеленку бачу, замовлене «правосуддя» бачу, а дві не згодні одна з одною половинки одного народу – ні! Чому ж їх немає, цих половинок? Чому тільки одна половина виявляє активність, заявляючи словом і ділом про своє бажання жити по-іншому? Чому друга половина мовчить і дивиться український телевізор? Або погоджується під обіцяні 400 гривень з'їздити на мітинг для захисту влади на наданому владою автобусі, а потім, повернувшись, плюється і розповідає, що після поїздки змусили розписатися за отримання 200 гривень, а на руки дали тільки 100, повідомивши, що інші 100 утримані «за проїзд»? Так було з бюджетниками із Житомирської області, та, напевно, не тільки Житомирської.

Тео і Антон пересварилися з Габріелем – усі троє хочуть спати на верхній полиці. Я готовий спати на нижній. Зрештою Тео, як найрозумніший і найсерйозніший, вирішив погасити конфлікт своїм рішенням теж спати внизу.

У країні все-таки тривають новорічні свята-канікули. Тривають і на Євромайдані, всюди. Якщо все буде «по-українськи», то нова політична протестна активність почнеться 20 січня, після того, як на Водохрестя всі викупаються в ополонках. Хоча цього року і повітря, і вода тепліші. Льоду немає. Так що можна буде з берега заходити у води Дніпра і тричі занурюватися в ці води з головою. Бог Трійцю любить. Минулого року ми занурювалися з братами Капрановими, Лесею Ганжею, іншими письменниками, видавцями і критиками на березі Гідропарку навпроти Печерської лаври.

10 січня

День починався спокійно, ми приїхали з вокзалу додому і розслабилися за чаєм. Я думав, що країна святково «проспить» до Водохреща, до 19 січня, а на Водохреще всі дружно викупаються в ополонках озер і річок, помоляться, попросяються з традиційно безкінечними новорічно-різдвяними святами і кинуться знову в бій, розділившись на революціонерів, контрреволюціонерів, служителів і охоронців режиму Януковича та переляканих непередбачуваним майбутнім пасивних глядачів цих баталій. Таких «глядачів» – більшість. Так ось, день починався спокійно, а закінчився «як завжди» – бійкою-битвою з «Беркутом» під Святошинським районним судом Києва, де сьогодні оголосили вирок типовим українським «терористам», яких тепер називають «васильківськими терористами», тобто терористами з маленького містечка Василькова, що за 40 км від Києва. За підготовку терористичного акту – підризу пам'ятника Леніну в іншому містечку – Борисполі – їм дали по 6 років тюремного ув'язнення. Під час оголошення вироку суд уже було оточено «свободівцями», адже і заарештовані є членами цієї партії. Поруч із судом чергував автобус із «беркутівцями» на випадок «масових заворушень». І цей випадок мав місце, хто б сумнівався! «Свободівці» спочатку заблокували і не випускали з будівлі суддю, який засудив «терористів» до тюремного терміну, потім почали розгойдувати автобус із «беркутівцями», урешті-решт, дозволили бійцям вийти і пройти через «коридор ганьби», у цей час знімали обличчя «беркутівців» на камеру, щоб їхні знайомі та сусіди їх ідентифікували і виклали в інтернет їхні імена, прізвища та адреси. Як там опинився Юрій Луценко, я не зрозумів, але саме його побили «беркутівці». До «Свободи» він ніякого відношення не має, але до Майдану має, все-таки один із польових командирів Помаранчевої революції і колишній міністр внутрішніх справ за Ющенка. За першою версією, він намагався зупинити можливе

зіткнення між «свободівцями» і спецзагоном міліції. МВС заявило, що він постраждав тому, що був напідпитку.

Увечері на прямому ефірі ТВі Арсен Аваков кинув пюпітр у депутата Партії регіонів Олега Калашникова, який «зажив слави» тим, що кілька років тому в наметовому містечку біля Верховної Ради побив журналістів знімальної групи СТБ через запитання, що не сподобалися йому, і силою відібрав касету із записом. Якби не ведучий, який зупинив Авакова, коли той кинувся на Калашникова, була б чергова бійка у прямому ефірі.

11 січня. Субота

Холодно. На мансардному «дитячому» поверсі квартири +13° Цельсія. Тому хлопці спали внизу на канапі. Тільки Габрієла залишалась у своїй кімнаті нагорі, але у неї є електричний обігрівач.

А в Харкові проводили форум євромайданів. Координував форум письменник Сергій Жадан. Коли євромайданівці зібралися в книгарні «Є», щоб обговорити подальшу стратегію, на магазин напало кілька десятків «тітушок». Вони увірвалися всередину, почали розбивати кийками вітрини з книгами, пустили всередину магазину сльозогінний газ. Побили охоронця магазину, що намагався їх зупинити. Він у лікарні, може втратити зір.

12 січня. Неділя

На Майдані Незалежності відбулося перше 2014 року народне віче. Зібралося 150 тисяч осіб. Із боку Європейської площі зранку шикувалися машини Автомайдану, щоб зробити черговий автопробіг до резиденції Януковича.

Віче розпочалося з молитви і виступів священнослужителів різних конфесій. Потім виступили активісти Автомайдану, повідомили про свої плани на сьогодні. Виступи політиків і активістів закінчилися

нормальним рок-концертом за участю гуртів «Mad Heads», «Мандри», «Атмосфера» та інших.

13 січня. Понеділок

Зранку було дивно і підозріло тихо.

І не дарма! Годині о десятій кілька десятків людей із однаковими пов'язками на рукавах – синьо-жовтими з червоною смужкою, що розділяла ці два кольори, – напевно, щоб вони відрізняли один одного від активістів Майдану, які носять просто синьо-жовті пов'язки на рукавах – спробували розбирати барикади з боку Бессарабки і ЦУМу. Один із них через гучномовець заявив, що на Майдані зібралися бездомні та безробітні й киянам цей бардак набрид! Цих «активістів» охороняв загін «спортсменів». Однак навіть почати розбирати барикади їм не вдалося, бо до охоронців цієї барикади відразу прийшли на допомогу кілька сотень майданівців із Майдану Незалежності. Вони відтіснили «представників киян». «Спортсмени» в конфлікт не втручалися. Після двадцяти хвилин взаємних образ і словесних перепалок «представники киян» пішли разом зі своєю охороною.

14 січня

Учора ж увечері з майстерні через забарикадований Майдан пішов на Шовковичну до нашої подруги Галі пояснювати, що ми не візьмемо у неї ліжко в село. На трибуні Майдану хтось говорив про річницю вільнюських подій. Слухачів – сотні три-чотири. На боці готелю «Україна» майданівець, який вийшов із намету, спробував мене зупинити, але настрою в мене не було, і я пройшов далі. Вгору. Садову й досі перекрито автобусами та КамАЗами, відрізок Шовковичної в бік Грушевського теж перекрито КамАЗами. Стоять «беркутівці». Та й сама Інститутська частково перекрита, залишено

вузький проїзд для машин, і даїшник під охороною «Беркута» розрулює рух.

Падав сніг, красивий, пухнастий. Телефон Галі не відповідав. Я стояв під дверима парадного. Незабаром з'явилася вона. Сказала, що телефон із собою не носить, тому дзвонити їй на мобільний треба тільки рано-вранці та пізно ввечері. Удома майже закінчено ремонт і завезли ові меблі від «Лори Ешлі», завтра мають привезти ще буфет і ліжко. Вона складає тепер гроші тільки на «Лору Ешлі» та замовляє меблі за каталогом. У квартирі мене зустріли ті ж два папуги корели – Кузя і Маша. Тільки один з них – Кузя – вже ерзац першого, померлого Кузі. «Кузі» довго не живуть, на відміну від «Маш».

Дивився на ліжко, яке обіцяв забрати, а потім відмовився. Сфотографував. Галя була засмучена моєю відмовою брати ліжко в подарунок на дачу. Я пообіцяв іще раз подумати і порадитися з Лізою. Несподівано Галя вирішила подарувати мені пилосос. Сказала, що пилососити більше не буде в квартирі – тільки вологе прибирання. Я взяв, аби не засмучувати її ще раз. Вона точно хотіла полегшити і без того не перевантажену речами квартиру. Коробку з-під пилососа я вирішив не брати – надто велика. Галя знайшла мішок, в який ми і засунули пилосос разом із трубою і довгою телескопічною «ногою». Я йшов із пилососом повз «беркутів» і курсантів. Пилосос був у рожевому мішку, його трубка випирала з мішка і мусила б викликати підозру в міліції, тим більше, що йшов я у бік Майдану. Але ніхто мене не зупинив, не поцікавився, не просив показати, що там, у мішку. А сніг падав і падав. І на мене, і на Майдан, і на асфальт. На Майдані горіли вогнища в бочках. Навколо них грілися люди. Все було, як зазвичай.

15 січня

Коли мені не вистачає слів, рука сама тягнеться до книг. Останнім часом відчуття нестачі слів виникає все частіше. Або життя стає багатшим, або з нього вимиваються слова, здатні його описати. Скоріше за все друге. Люди все менше користуються словами і все більше вигуками та жестами.

Учора ввечері я, нарешті, купив Антону обіцяний на Новий рік комп'ютер. Продавці спробували мені підсунути «Майкрософт офіс» із ліцензією на 365 днів. Бандитизм Біла Ґейтса? Ще місяць тому можна було купити цю «оболонку» навечно, тобто просто на один комп'ютер. Шукатиму варіанти. Морозець на вулиці триває.

На Майдані неспокійно, в інтернеті повно повідомлень про те, що влада звозить до Києва все більше солдатів внутрішніх військ і загонів «Беркут». ДАІ тероризує учасників Автомайдану. Вони виписали 900 протоколів на вилучення водійських прав у автомайданщиків за «не зупинку на вимогу співробітників ДАІ», всі протоколи «під копірку», підписані нерозбірливо, так, що навіть важко визначити, хто з даішників їх оформляв.

Межигір'я перекрито «Беркутом» з усіх боків, дорогами туди проїхати не можна, їх перегороджено автобусами, вантажівками. І тепер навіть пішки по дорозі не пройти. Місцеві селяни пробиваються до себе додому через ряди «Беркута» з боями. Від них вимагають показувати паспорт із пропискою в селі Межигір'я. Одного старого, який не носить із собою паспорт, міцно побили кийками за спробу пройти до себе в село без документа. ХХІ століття на Україні нагадує середину ХІХ до скасування селянського рабства – кріпацтва.

Вечір. На телеканалах обговорюють інтерв'ю кардинала Української греко-католицької церкви Любомира Гузара. Він заявив, що в разі використання владою зайвої сили народ має право на збройний опір. Політологи, які обслуговують Партію регіонів і

Януковича, вже щосили кричать, що це провокація! Що треба скаржитися на кардинала Папі Римському і вимагати, щоб Українська греко-католицька церква перестала брати участь у політичних акціях. Цікаво, а чому Українській православній церкві Московського патріархату – найбільшій церкві в Україні – можна постійно займатися політикою й агітувати під час церковних служб перед виборами до парламенту або перед президентськими за Партію регіонів і Януковича, а греко-католицьким священикам не можна проводити меси на Майдані? У православних Московського патріархату – мільйони парафіян, у греко-католиків – сотні тисяч. Хто кого мусить у цій ситуації боятись?! Я знайшов це інтерв'ю, і ось точна цитата: «Бувають ситуації, коли збройний опір може бути дозволено. Коли влада використовує зайву силу, народ має право захищатися зі зброєю в руках. Кожне з нас має право захищатися. Не потрібно це прописувати в конституціях – це закон природи. Я маю право захищати себе і своїх близьких, як кожна людина».

16 січня

Дощик. Я запропонував Лізі відразу їхати зі школи до мами-Раї, а потім до меблевого торгового центру на Окружну, 4, і купувати один із двох журнальних столиків, які нам сподобалися минулого разу тиждень тому. Ліза спочатку погодилась, але потім відмовилась і запропонувала не поспішати. Подзвонив наш давній друг-фінансист Юра. Вони з дружиною Алісою прилетіли з Литви, привезли для мене шматочок козячого сиру. Сказав, що завезе об 11 ранку. Шкода, мене не буде – обіцяв поїхати забрати батьків і відвезти їх до двох банків, аби отримати відсотки та продовжити депозити. Приїхали спочатку до «Легбанку». Там удалося все оформити досить швидко. Але в другому банку, де у батька виявилось на депозиті більше 100 тисяч гривень, нас чекала велика неприємність: банк тимчасово не видає гроші. Під офісом банку стояли з тридцятьо людей і вирішували: куди йти скаржитися? Батькові в його 87 років уже не

звикати вкладати гроші в дрібні підозрілі банки під обіцяні великі відсотки і потім їх утрачати. Так уже було разів п'ять, але все одно він забирає свою пенсію й відразу несе її до чергового банку, обраного за рекламою в газеті безкоштовних оголошень.

17 січня

Янукович підписав закони, проголосовані руками депутатів Партії регіонів. Тепер цей цирк із піднесенням рук, які ніхто не підраховував, «узаконений». Тепер буде весело, як у Москві, – більше трьох осіб разом на вулиці не збиратися, сім-карти для мобільних телефонів лише за паспортом з реєстрацією і так далі. Крім цих безглузвих законів, він підписав і бюджет на цей рік! Армія одержить 40 % від звичайного фінансування, а міліція, прокуратура і суди – на 80 % більше!

У Криму російські патріоти розгромили пам'ятник кримським татарам – жертвам сталінської депортації. Харків засипало снігом, і по снігу їздить із українськими прапорами «веломайдан» – велосипедисти-любители.

Хочеться повернутися до роботи над «литовським романом». Думки про роман приходять, але сили зосередитися на роботі немає. Весь час хочеться кудись іти, і щоб не йти – йдеш, умикаєш комп'ютер і перевіряєш по інтернету останні новини або дивишся на живу картинку з Майдану або з Грушевського.

19 січня

Хрещення. Сьогодні об 11 ранку письменники і видавці занурювалися в холодні води Дніпра на нашому давньому місці в Гідропарку навпроти Печерської лаври. Шкода, що цього разу в мене не вийшло.

На Грушевського – своє «Хрещення». Там більше десяти тисяч протестуючих, але і «беркутівців» і солдатів набагато більше, ніж

учора. Міліція підігнала величезний водомет і почала поливати протестувальників водою, відганяючи їх від барикад. На вулиці –7 градусів. А протестувальники, мокрі наскрізь, кричали: «Водохреща! Водохреща!» Ось вам і Хрещення-2014 із доставкою святої води просто на барикади.

21 січня

Війна триває, але, гадаю, їй недовго залишилось. У чому сенс війни з міліцією, якщо немає єдиного політичного керівництва протестами і єдиних політичних вимог? Просто скидання ненависті до Януковича та Партії регіонів, до всіх цих корумпованих покидьків. Але потім почнеться державна помста, з'являться ув'язнені, які вважатимуть себе політичними й будуть дійсно жертвами режиму. Їхні родичі й діти «формуватимуть» співтовариство жертв режиму. Продовжиться ненависть, продовжаться випадкові арешти й довгі тюремні терміни. Опозиційні політики не знайшли спільної для народу ідеї, хоча б для тієї частини народу, яка готова була їх підтримати. Або, можливо, навпаки: політики мусили підтримати частину народу? Але не змогли через те, що не визначилися: по дорозі їм одне з одним і з народом? У кожного – своя мета. Часто не своя «державна», а своя «особиста».

22 січня

Перші смерті на Грушевського. Чому я не здивований?! Чому те, що раніше здавалося неможливим чи божевіллям, тепер здається логічним і нормою?! Ми всі збожеволіли. Я не знаю, що таке «норма»! Норма – це ненавидіти президента твоєї країни, який не вміє писати без помилок, який ні біса не знає і, здається, ніде і ніколи не вчився? Може, тільки під час своїх двох тюремних відсидок у молодості. Тобто такий президент, як Янукович, не може бути «нормою». Значить, ненавидіти і не сприймати його – норма. Протести – це пряма форма несприйняття і нелюбові. Це теж норма. Коли на владу нападають політично, вона реагує або ігнорує. Коли в бік влади, тобто поліції, летить каміння і коктейлі Молотова, вона відповідає кийками. Це теж норма? У Греції – так. У Німеччині теж. Але у них там чомусь людина з кримінальним минулим не може

стати президентом! Найпершою жертвою нашої внутрішньої «інтифади» став Сергій Нігоян, 20-річний вірменин, громадянин України, житель Дніпропетровської області, який читав перед цим на барикадах поезію Шевченка. Як продовжити працювати над романом про Литву й литовців, коли за п'ять хвилин ходи від моєї робочої квартири, де я зараз сиджу за комп'ютером, іде бій міліції з народом, із радикальними романтиками, яким усе одно не перемогти «беркутівців», а навіть якби й перемогли, то що робити далі?

Країна, забута Богом. Над нею дим. Під димом ділять владу. Бандити і революціонери. Революціонери ще можуть у майбутньому стати бандитами. Бандити вже навряд чи підуть у революціонери.

Другим убитим сьогодні виявився громадянин Білорусі. Крім того, в лісі під Борисполем, куди вивозили і де били активіста Ігоря Луценка, знайшли труп зі слідами тортур. Є підозра, що це той другий, із ким Ігоря люди в цивільному викрали з лікарні. Цікаво, в лікарні є камери відеоспостереження? Зберігся запис цього злочину?

Щойно подзвонив Петя Хазін. Сказав, що у дворі його будинку на Терещенківській міліція, а сусідні з ним музеї – Західного і Східного мистецтва та Музей російського мистецтва – евакуюють співробітників і відвідувачів. Схоже, готується розгін Майдану і на цей раз уже по-серйозному. Подзвонила Ліза, сказала, що міліція наказала припинити заняття і терміново відпустити учнів по домівках. Самим викладачам теж сказали розходитися по домівках. Вона пішла на метро, але метро не працює. Вирушила пішки через Андріївській узвіз.

23 січня

Майдан на місці. В останній момент, мабуть, Янукович злякався крові. Тепер уся Україна дивиться на YouTube відео, як міліціонери в Києві на Грушевського роздягли догола учасника протесту – козака,

який, судячи із зовнішнього вигляду та зачіски, є просто членом одного з історичних клубів. Міністр Захарченко попросив вибачення за поведінку міліції й визнав, що такі дії «неприпустимі в цивілізованій державі». Пообіцяв винних покарати. Карати, мабуть, буде так само, як Янукович покарав тих, кого визнали винними в розгоні студентів у ніч на 29 листопада. Тобто ніяк.

24 січня

Морозний сонячний день. У таку погоду думки про щасливе минуле легко змішуються з думками про тривожне сьогодення. У стабільних країнах важко згадувати, що з тобою і з країною відбувалося 10 або 20 років тому. Можна згадати, коли ти взяв кредит у банку на купівлю будинку, який ти й досі сплачуєш. Можна згадати, коли ти купив останню свою машину, яку було б уже добре поміняти на нову. Можна згадати минулорічну відпустку на Ібіці та відпустку на Ібіці три роки тому. І спробувати порівняти ціни на мохіто в барах Ібіци в різні часи. Хоча сенсу в цьому небагато. Мохіто все одно буде дорожчати щороку. Як і все інше. Але в Україні зі спогадами – особистими та про державу – все набагато легше. Час летить, як мені здається, набагато швидше і драматичніше. Історії, що відбуваються з нами, іноді мають більш закручений сюжет, ніж в американських блокбастерах. Мене вже багато років просять друзі-видавці написати автобіографію, оскільки волею випадку і долі я раз у раз опинявся і продовжую опинятися в центрі або біля центру того, що відбувається. За автобіографію я поки що не брався. Але ця книжка дуже особиста. А значить, і суб'єктивна.

Слово «центр» для мене колись було чарівним. У центрі «центру», як мені уявлялося в юні роки, має стояти круглий стіл, за яким мають сидіти найкращі особистості людства. І вони обов'язково мають бути моїми друзями і гостями. Я і зараз сиджу і пишу ці слова за круглим столом у самісінькому центрі Києва. Поряд стоїть звичайний письмовий стіл. Цілком зручний, за яким написано багато розділів

різних романів, багато есе та статей. Але настає момент, і я знову пересажуюся за круглий стіл. Тільки зараз я зрозумів, що цього разу пересів працювати за круглий стіл близько трьох місяців тому. Може, через те, що письмовий у мене тепер повністю завалений рукописами, паперами, договорами й іншим? А може, через те, що тоді вже настав тривожний час очікування чергових великих змін. Скоріше за все причиною є друге. Круглий стіл сам по собі заспокоює. Він нагадує мені про мої фантазії сорокарічної давності, про те, що за круглим столом мають сидіти кращі особистості людства. А за письмовими столами в радянських фільмах завжди сиділи комуністи, кадебісти й інші представники жорстокого радянського минулого.

Я в юні роки жив на околиці Києва і мріяв жити в центрі, біля Софійського собору, Золотих воріт і Андріївського узвозу, на якому в будинку номер 13 за часів громадянської війни 1918–1921 рр. жив і працював один із моїх улюблених письменників Михайло Булгаков. Моя мрія здійснювалася поступово. Спочатку через два роки після розвалу Радянського Союзу ми з дружиною купили однокімнатну квартиру на Софійській площі. А набагато пізніше, залишивши однокімнатну квартиру собі для робочого кабінету, придбали квартиру неподалік, за Софійським собором на вулиці, де колись жили батьки Михайла Булгакова і де він сам народився. До Майдану Незалежності, який став 2004-го року центром Помаранчевої революції, а два місяці тому центром нових протестів, мені з «робочої» квартири йти пішки три хвилини, а з сімейної – п'ять. Я один із тисяч і тисяч людей, які живуть у центрі, навколо Євромайдану. Я впевнений, у когось після перегляду теленовин виникає враження, що в Києві йде війна. Друзі з Великобританії й Канади пишуть нервові імейли і пропонують на час цієї війни переселитися до них. Тим більше, що у нас троє дітей. Моя дружина на один із таких імейлів відповіла: «Дякую. Але тут цікавіше». Україна – занадто «цікава» країна. З одного боку, гуляти по Києву вночі зазвичай безпечніше, що гуляти вночі по Лондону або Парижу.

З іншого боку – ти ніколи не знаєш, що може статися завтра. Ось і я зараз не знаю не тільки про те, що може статися завтра, але й не знаю, чим може закінчитися сьогоднішній день.

Мої сусіди водять дітей до школи, яка розташована за тридцять метрів од верхніх, «мирних» барикад. Щоранку по вулиці Прорізній, що спускається до Хрещатика, сотні батьків ведуть своїх маленьких дітей. Під Майданом Незалежності, на якому вже два місяці йде цілодобовий мітинг, працює двоповерховий підземний торговий центр, в якому є і кілька кафе, і супермаркет, і ювелірні магазини, і навіть відділення банків. Усі ці магазини, кафе і банки спокійно працюють, так само, як і десяток кафе на самому Майдані. Неподалік працює Головноштамт, до якого можна зайти і погрітися. Життя продовжується. Тільки тепер зі сцени Євромайдану не виступають рок-музиканти. Мої друзі, що проводять на Євромайдані багато часу, скаржаться, що всі рок-гурти України виступали на сцені для мітингів уже по три рази. Зі сцени виступали і поети, і лікарі, і політики. Тепер бажаних виступати не так уже й багато. В основному це майже професійні революціонери, які пройшли «школу Євромайдану». На екрані сцени показують новини об'єктивних телеканалів, іноді виступають зарубіжні гості. Вчора, коли я стояв перед сценою, після показу документального фільму про Вячеслава Чорновола – одного з перших лідерів українського демократичного руху, який загинув у дивній автокатастрофі якраз перед президентськими виборами в 1990-х роках, – виступав поляк, ветеран руху «Солідарність». Він говорив по-польськи. Його жадібно слухали більше тисячі чоловік. Слухали, стоячи на десятиградусному морозі. Я стояв біля намету, на якому було прикріплено табличку з назвою маленького волинського містечка. Із залізної труби, вставленої в спеціально вирізану в брезенті дірку, шугав дим. Усередині великого військового намету в залізній печі-буржуйці горіли дрова. З намету вийшов сивий чоловік років шістдесяти, неголений, у теплій куфайці та ватних штанах зеленого кольору. Постояв, слухаючи польського гостя, зітхнув і зайшов назад до

намету. Мені важко уявити собі, скільки він уже вислухав виступів на Євромайдані. Тут уже два місяці як є «постійне населення». Є люди, які приїхали з Галичини і Волині два місяці тому після того, як перші студентські протести проти відмови Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС були жорстoko придушені спецпідрозділами міліції. Тоді слово «жорстокість» мало інше, більш м'яке значення, ніж сьогодні. З сьогоднішньої точки зору та нічна атака на романтично налаштованих студентів уночі з 29 на 30 листопада минулого року здається виявом дурості представників української влади. Те, що відбувалося в січні 2014 року, вже більше схоже на злочин, ніж на дурість.

Учора ввечері я спокійно пройшов разом із сотнями інших людей з Майдану Незалежності на Європейську площу, від якої вгору, до будівель Кабінету міністрів і парламенту йде вулиця Грушевського, перегорожена барикадами протестувальників і лінією оборони спецпідрозділів міліції та внутрішніх військ. Ще декілька днів «лінію оборони» уряду було укріплено поставленими впоперек дороги автобусами та вантажівками. Протестувальники спалили цю техніку, і вчора ввечері її вже не було. Однак всі підворіття найближчих будинків заблоковано військовими машинами. У цих будинках, як і раніше, живуть кияни. Хочеться вірити, що жоден із них іще не постраждав, проходячи повз демонстрантів і бійців спецназу до себе додому. Але цього я не знаю, як не знаю і точну кількість убитих і поранених демонстрантів. Думаю, що цього поки що не знає ніхто. Адже те, що відбувається нині, не піддається ніякому аналізу. На боці урядових сил воюють незрозумілі люди в цивільному, які стріляють у демонстрантів не гумовими, а справжніми кулями. Зверху, з дахів будинків на вулиці Грушевського, з боку, захищеного міліцією, не тільки по протестувальниках, але і по журналістах і фотокореспондентах стріляють снайпери, і при цьому стріляють у вічі. Ці снайпери зробили каліками по зору вже більше двох десятків демонстрантів і п'яťох журналістів. Учора ввечері, коли я там проходив, атмосфера була спокійною. Жінки й чоловіки, дівчата й

молоді хлопці лопатами зішкрібали сніг із дороги і запаковували його в мішки, а мішки несли до барикад, аби зробити ці барикади вищими й надійнішими. Інші демонстранти і просто співчувальники несли до барикад старі покришки для нічних вогнищ. А зверху, з боку солдатів і спецназу, вниз біжить вода. Біжить уже кілька днів, відтоді, як «водомер» підключили до пожежного крана. Ця вода вже перетворила поверхню бруківки між супротивними сторонами на ковзанку, але тепер вона біжить акуратним бурхливим струмком. Протестувальники на своїй території обгородили її русло мішками зі снігом, відвели її в центр Європейської площі, де вона розливається і тут же замерзає, після чого протестувальники її лопатами вантажать у нові мішки і несуть їх до барикад. Із кожним новим шаром мішків, заповнених льодом і змерзлим снігом, барикади видаються все більш і більш надійними. У повітрі висить гар від згорілих минулої ночі покришок, але запаху газу, який використала міліція дві ночі тому, вже немає. Триває звичайний київський вечір.

Потім прийшов наступний день. Надійшли новини про нову зустріч президента Януковича з лідерами опозиції. Янукович запропонував одному з лідерів Арсенію Яценюку пост прем'єр-міністра, а Віталію Кличку – пост віце-прем'єра з гуманітарних питань. Третьому лідеру, голові радикальної націоналістичної партії «Свобода» Олегу Тягнибоку, президент нічого не запропонував. Навіть на 68-й день протестів влада не припиняє спроб посварити між собою лідерів опозиції. Яценюк і Кличко не погодилися на пропозицію президента і не відмовилися. Хоча ясно, що вони не погодяться, адже прийняти ці пропозиції означає вступити на службу до президента Януковича, з яким вони воюють. Але головна проблема насправді нині в іншому. Чи знайдуть компроміс Янукович і лідери опозиції – важливо тільки частково. Адже 80 % протестувальників-українців не вважають, що лідери опозиції представляють їхні інтереси. А це означає, що лідери опозиції не в змозі вплинути на припинення протестів. Заспокоїти країну може тільки президент Янукович, якщо публічно оголосить про дострокові президентські вибори. Але він цього

робити не поспішає. Адже на його боці міліція, суди й армія. Також він не поспішає оголошувати надзвичайний стан, хоча останню погрозу його ввести було озвучено сьогодні в зв'язку з захопленням протестувальниками будівлі Міністерства юстиції. Будівлю було добровільно звільнено демонстрантами. У місті висить напружена тиша. На вівторок 28 січня призначено позачергове засідання українського парламенту. Те, чим воно закінчиться, визначить найближче майбутнє країни. Чи це мені тільки здається? Засідання українського парламенту може визначити дату наступного засідання українського парламенту. Це більше схоже на реальність.

Ну і не можна забути про ту Україну, яка проти нинішньої влади. Наскільки вона не проти – зрозуміти важко. Але Донбас живе своїм життям. Там завжди існувала жорстка ієрархія відносин, там ніхто не протестував проти влади. Там живуть мільйони людей, які працюють на заводах і шахтах, які вважають, що вони своєю працею годують усю решту України. Їх переконали, що вони – найправильніший тип українців. Вони поважають владу, вони займаються своєю працею і не лізуть у політику. Може, саме через це там практично не буває добровільних політичних маніфестацій. Жителі Донбасу дивляться російські телеканали та російські новини. Вони розмовляють російською, а всіх жителів Західної України вважають націоналістами і фашистами. До 2010 року багато з них любили Росію і Путіна. Це вони обрали Віктора Януковича президентом. Тому що він один із них. Тому що у нього, як у багатьох в Донбасі, було важке дитинство. Тому що він був губернатором Донецької області й жорстко тримав усю область у руках. Чимось він нагадував жителям Донбасу Йосипа Сталіна, точніше, міфічну характеристику Сталіна – «суворий, але справедливий».

«Один місцевий журналіст якось прийшов до губернатора Януковича брати інтерв'ю. Довго розпитував губернатора про його життя і про роботу. І ось в якийсь момент губернатор Янукович сам запитав журналіста: «А чому ви такий блідий?» Журналіст здивувався запитанню, але відразу пояснив, що погано спить, що мати тяжко

хвора і йому доводиться постійно шукати можливість заробити гроші їй на ліки. Після інтерв'ю журналіст вийшов до приймальної, зняв із вішалки пальто. Одягнувся і, закривши руки в кишені, раптом намацав конверт. Вже на вулиці витягнув конверт із кишені пальта і заглянув усередину. Там він знайшов тисячу доларів стодоларовими банкнотами. «На ліки для мами», – зрозумів він і подумав про Януковича тепло і з вдячністю». Я взяв цю історію в лапки, бо не знаю: чи правда це. Ця історія виринула 2004-го року перед президентськими виборами, які плавно перейшли в Помаранчеву революцію.

Іноземні журналісти часто запитують мене про існування двох різних України: Східної України і Західної. Так, Західна Україна завжди відрізнялася від Центральної і Східної. Західна Україна увійшла до складу СРСР 1939 року за пактом Молотова – Ріббентропа, але фактично стала частиною Радянської України тільки після закінчення Другої світової війни. Однак до початку 1960-х років на території Західної України йшла партизанська війна проти комуністів, військ НКВС і представників радянської влади. У цій війні з обох сторін загинули тисячі людей. Десятки тисяч було заарештовано. Пам'ять про цю боротьбу не тільки досі жива, але й повністю легалізована на території Західної України. Іменами тих, хто боровся проти радянської влади, названі вулиці та площі. У місті Стрий Львівської області відкрито Музей родини Степана Бандери – одного з лідерів антирадянського опору. У Львові створено музей «Тюрма на Лонцького», де можна відвідати катівні НКВС-КДБ, через які пройшли тисячі борців проти комунізму. Дух спротиву комуністичній диктатурі досі сильний на Західній Україні. Тепер – це дух опору будь-якій диктатурі. Цікаво, що за останні двадцять років дух Західної України поширився і на столицю – Київ, і на інші центральні регіони країни. Межі Східної України за останні двадцять років не змінилися. Основою східного регіону є дві найбільш густонаселені «шахтарські» області – Донецька і Луганська. «Продовженням» східного регіону можна назвати Дніпропетровську,

Харківську, Запорізьку області, але там Партія регіонів вже не така
всесильна, та й народ більш вільнолюбний.

26 січня

Ми в селі. Сонце над снігом. А думки такі: смерть не любить самотності. Тільки президентам самотність звична. Люди з генетичною пам'яттю раба мріють стати рабовласниками. Люди з генетичною пам'яттю вільної людини мріють про свободу для всіх.

Наш друг, колишній сільський телефоніст Вітя разом із колишнім начальником районної в'язниці при відділенні міліції Брусилова Сашком привіз 50 кг картоплі по 5.70 за кіло, ще три відра я купив у сусідки Валі – це картопля для Петі Хазіна. Повертаючись додому з села, завезли спочатку картоплю мамі-Раї.

27 січня. Понеділок

Мінус 16° за Цельсієм, сонце, тиша. Відвіз дітей до школи, зайшов на революцію. Походив між наметами. Поговорив із революціонерами. Настрій у них сьогодні втомлений. У повітрі – усталений запах деревного диму. Біля крайньої залізної бочки, з якої виринається полум'я і дим, стояли п'ятеро людей і, хоч як дивно, мовчали. Мабуть, серед них не було «сторонніх». Між собою вони вже наговорилися. Розмова зазвичай виникає, коли підходить який-небудь співчувальник із запитаннями або брати-по-Майдану. З боку Бессарабки за барикадами в ряд стоять 5–6 машин-кав'ярень. Біля кожної – генератор. Із цих 5–6 автокав'ярень працювала одна. Випив кави. Піднявся до готелю «Україна», вийшов у ефір АРД. На балкончику, на морозі, з Майданом за спиною. О 10 ранку зустрівся зі шведськими журналістами, разом із ними повернувся на барикади. Через півгодини, попрощавшись зі шведами, вирушив до революційних художників і культуртрегерів.

Серед сотні наметів демонстрантів, які стоять тут усередині барикад, є намет із назвою «Мистецький Барбакан». Він живе своїм життям, являючи водночас живу частину Майдану. Тут працює

постійна експозиція революційного живопису, в основному дуже анархістського та політизованого, схожого на плакатний живопис часів громадянської війни 1918 року, тут відбуваються виступи поетів і прозаїків, презентації книжок, концерти бардів. Революція завжди дає поштовх мистецтву. Так було 1917 року під час і після Великої Жовтневої революції, так відбувається і нині. На парканах і наметах усередині й зовні барикад приклеєно аркуші паперу з написаними від руки та друкованими на принтері віршами. Російською й українською мовами. Серед активістів Євромайдану є і письменники, і рок-співачи, і навіть видавці. Вони допомагають зміцнювати барикади, встигають писати колонки для веб-сайтів і давати інтерв'ю. Вони живуть революцією, розуміючи: якщо революція програє, то всіх їх чекає суд і можливе тюремне ув'язнення.

Президент Янукович, який п'ять тижнів «не помічав» протестів і не реагував на них, раптом видав указ про підвищення в 5 разів суми Національної премії імені Шевченка для діячів культури, а також оголосив про майже тисячу «президентських» стипендій для прозаїків, поетів, композиторів та інших митців. Його раптову «любов» до діячів мистецтва можна пояснити тільки одним. Йому, напевно, сказали, що ніхто з відомих художників або письменників не хоче виступити на його підтримку, як ніхто з відомих співаків і рокерів не захотів навіть за великі гроші грати для учасників мітингу на підтримку чинної влади. Мистецтво в Україні давно «відокремлено» від державної влади. Ще на самому початку незалежності, 1991 року. Хоча Міністерство культури і працює.

2004 року під час дійсно мирної Помаранчевої революції ми з колегами-письменниками три тижні організовували політичні дискусії представників двох протиборчих сторін у найбільшій книгарні «Наукова думка» на Європейській площі. Люди заходили до магазину грітись, адже тоді, як і сьогодні, на вулиці було мінус 15° – мінус 20°. Тепер цей магазин закритий. На час революції. Справа в тому, що поблизу нього проходить перша лінія барикад, а за ним

стоять машини міліції та спецназівці зі щитами та зі зброєю для розгону демонстрантів. Приказка «коли говорять гармати, музи мовчать», що існує в багатьох мовах, «спрацьовує» в Києві тільки частково. Гармати «говорять» ночами тільки в одному місці центральної частини Києва – на вулиці, яка веде до будівлі уряду та парламенту. Щоночі там відбуваються сутички радикалів зі спецназівцями. І ті й інші кидають один в одного коктейлі Молотова. Але у спецназівців є ще карабіни для стрільби гумовими кулями, гранати, здатні поранити, і багато-багато іншого. Крім спецназівців, проти демонстрантів виступають іще якісь «таємні» сили, адже багато людей поранено металевими кульками, кілька вбито з бойової зброї, якої офіційно немає на руках у спецназівців. Десятки активістів і учасників протестів було викрадено вночі людьми в цивільному на машинах із фальшивими номерами. Багатьох із викрадених потім знаходять у міліції, але деяких не знаходять узагалі. Одного з викрадених знайшли мертвим у лісі під Києвом зі слідами тортур.

31 січня

Мінус 23° зранку. Школу скасували, але довелось їхати на «1+1» на ранковий блок. Очі-мішки, відчуття вибитої подушки. Невиспаний, я відговорив там, потім допоміг Лізі зрозуміти по телефону податкового інспектора, зайшов до Петі на каву, з Дмитром Гнатенком у «Харбін» на обід і, нарешті, до 15.00 опинився на Володимирській.

Новина вчорашнього вечора і ночі – знайшовся замучений, але живий Дмитро Булатов, якого з 22 грудня катували невідомі, які вимагали відповіді на питання: хто фінансує Автомайдан. Його намагалися розіпнути: на долонях дірки чи то від шила, чи то від цвяхів. Він своїх мучителів не бачив, тільки чув. 22-го ввечері його вдарили чимось важким по голові й відвезли. Викинули в Бориспільському районі біля села. Минулого разу вони так само

викинули Юрія Вербицького, тільки не біля села, а в лісі, й він помер. Ті ж люди.

Янукович на лікарняному. Решта – просто хворі.

Тео, отримавши три тисячі гривень на день народження в подарунок, одну тисячу повернув. Сказав, що йому і двох вистачить. Дякую йому. Завтра треба буде платити за пейнтбол і піцу. Тео і Антон погодилися також заощадити на святкуванні дня народження в кафе. Замість цього я зроблю на вечерю локшину з тайським соусом і куркою.

3 лютого

Сонячний понеділок. У суботу їздили з Тео, Антоном та ще вісьмома учасниками свята до Гідропарку в пейнтбольний клуб «Планета». Пластикові кульки, наповнені фарбою, замерзали, вибухали у стволах, але воювали хлопці майже дві години з перервою на чистку автоматів-маркерів. У неділю ми з Лізою сходили на Майдан і віднесли туди кілька кілограмів гречки. Потім готувалися до дорослого святкування дня народження Тео. Раптом з'ясувалося, що Наташі зле з серцем і вона викликала «швидку», яка відвезла її до лікарні. Потім зателефонувала Іра і сказала, що вони, напевно, не прийдуть, бо її замучив бронхіт. Ось і вийшло свято на 3-х гостей замість шести.

А сьогодні об 11 ранку був у фонді «Відродження», провели «установчі збори» гуманітарної ініціативи з меддопомоги постраждалим. До наглядової ради увійшли троє письменників: я, Сергій Жадан і Оксана Забужко. Четвертим членом ради став колишній міністр охорони здоров'я Василь Князевич. Забужко на зустрічі була присутня віртуально – по гучному телефонному зв'язку. Заявила: те, що відбувається – це початок Третьої світової, сказала, що час постмодернізму відійшов і т. ін. Директор фонду «Відродження» дав нам прочитати роздруківку дивного, дуже агресивного поведження Ігоря Луценка: ті, хто проливав кров (тут він, напевно, мав на увазі «Правий сектор»), мають право на управління країною, «всі в бій до цілковитої перемоги!!!» і далі в такому ж бойовому дусі. Братів Капранових ледве пустили на трибуну київського Майдану, щоб повідомити про рішення форуму Євромайданів. Вони були здивовані та дуже засмучені. Революціонери стають не потрібні революції. Якись нікому не відомі люди вирішують: кого пускати говорити з трибуни, а кого не пускати.

Лідер «Спільної справи» Данилюк, який зник на днях, раптом опинився в Англії. Втік. А Янукович заявив, що їде в Сочі на

Олімпіаду до Путіна. Напевно, хоче побути на самоті.

4 лютого

На вулиці помітно потеплішало – мінус десять градусів Цельсія. Сходив на Майдан. Просто перед входом до зали посилок Головного штабу півтора десятка тепло одягнених майданівців ставили новий намет. Над Майданом серпанок, як уранці над шрі-ланкійськими джунглями. Яскраво засліплює сонце, ще не піднявшись зеніт. Народу мало.

Учора ввечері сусіди знизу підняли паніку. Дзвонили мені тричі – знизу третій день стоїть високий, близько 190 см зросту, чоловік. Когось чекає, виглядає. Чужий. Я його теж бачив, коли входив до парадного, але тоді, на початку сьомої, він стояв на вулиці перед будинком. Напевно, замерз і повернувся всередину. Коли я виходив увечері на зустріч із Юрієм Макаровим до книгарні «Є», нікого там не було. А сьогодні вранці я у дворі розговорився з нотаріусом із першого поверху. Він сказав, що раніше постійно стояв інший, нижчий на зріст. Явно «при виконанні». Начебто через офіс на другому поверсі, куди приходив один із лідерів Майдану Єгор Соболев. Спокійно обговорили з нотаріусом ситуацію. Виходу не знайшли. Побажали один одному гарного дня і розійшлися.

А тим часом кримський парламент заговорив про відділення Криму від України і перетворення його на російську автономію. Вадим Тітушко заявив раптом, що підтримує Майдан і, якби не домашній арешт, поїхав би до Києва колоти дрова для майданівських буржуйок. Тимошенко з лікарні заявила, що вона проти повернення до Конституції 2004 року. Воно і зрозуміло, вона хоче стати президентом із усіма повноваженнями.

5 лютого

Потепліло до мінус 2° Цельсія.

Уранці грів двигун у машині та слухав новини радіо «Ера». Здалося, що частина новин повторюється щодня і, напевно, записана в файл, який прокручують: «Аню, як там Майдан?» – «На Майдані все спокійно й малолюдно. Люди прокинулись, заспівали гімн України. Священики відслужили ранкову молитву за Україну. Народ підтягується. Протестувальники почали прибирати Майдан». Є кілька повторюваних із часів Помаранчевої революції тем, що робить усю ситуацію схожою на традиційний початок шахової партії – замість Е-2 – Е-4, Київ починає вирувати, Схід оголошує або про організацію збройного опору або про формування окремої республіки, Крим просить Росію ввести війська і забрати півострів собі. Потім проурядові недержавні чиновники і політики починають «фукати» на своїх земляків, намагаючись якомога швидше загасити їхню активну дурість.

Учора парламент оголосив день відкритої трибуни. Всім дали слово, а значить, ніхто нікого не слухав. Янукович знову сховався і мовчить, очікуючи посадки на свій урядовий літак, аби летіти в Сочі на олімпійську зустріч із Путіним. Герман заявила, що до зустрічі з Путіним Янукович ніяких рішень із урегулювання кризи не ухвалюватиме. Ясна річ, що він може сам, без Путіна, наухвалювати? А тут йому радитися ні з ким. Немає йому рівних в Україні за стратегічним мисленням.

Осад, одначе, дещо неприємний і від лідерів протестів. Один – Данилюк, нелегально перейшов кордон і опинився в Лондоні. Я не знав, що у нас десь є спільний відрізок кордону з Великою Британією. Крім того, він повідомив, що переходив пішки в страшенний мороз і заметіль по полю. Поля у нас можуть бути на кордоні з Росією. Туди навряд чи він пішов би. Дмитра Булатова вивезено до Литви офіційно. Схоже, далеко не всі вірять у його викрадення «російським спецназом» або іншими жорстокими силами. Ігор Луценко після схожого викрадення мав вигляд жахливо побитого і пригніченого, хоча його били один день. Юрія Вербицького, викраденого разом із Ігорем Луценком, було викинуто

вночі на узліссі та знайдено мертвим. Побита в Бориспільському районі Таня Чорновол два тижні лежала опухлою і невпізнанною. Булатова тримали 8 днів. Якби його били всі 8 днів, він би не вижив. Якщо його били через день, то метою викрадення було напруження, яке це викрадення викликало.

6 лютого

Учора коротка зустріч із норвезьким фотографом Томом Крістенсеном у готелі «Дніпро». Центральний вхід готелю закритий і затемнений, немов готель не працює. Але він працює, а вхід до нього тепер через паб «Лондон» і ліворуч. Там скляна будочка, в якій сидить чорношкірий черговий, поруч на стільчику охоронець. Фойє готелю обрізано, ліву частину перекрито. Бар працює. Том Крістенсен був у Бердичеві та інших містах. Він хотів поговорити про моє інтерв'ю норвезькій газеті, в якому я сказав, що Україні терміново знадобляться психологи, про те, що тепер у країні є дві масові групи психологічно травмованих – травмовані з дитинства жителі сходу країни і травмовані недавно жителі центру та заходу, які були абсолютно здорові на початку протестів, але в міру того, як вони кричали, а їх не слухали й удавали, ніби їх немає, вони дістали свою травму і з романтиків перетворилися на радикалів.

Увечері 4 години в сауні готелю «Україна» промайнули, як миттєве, але радісне свято. Ден прийшов як денді, в капелюсі, пальті й із тростиною з блискучим набалдашником із жовтого металу. Спортивний журналіст Дмитро приїхав пізніше за всіх. Мій видавець наполегливо радив мені виїхати з родиною з Києва на п'ятницю, бо він очікує кривавих подій.

Ішли ввечері після сауни через Майдан до готелю «Козацький», де стояла машина Дмитра. На Інститутській нижче верхніх барикад шикувалася колона молоді в касках із прапорами партії «Удар» та іншими прапорами. Зліва під монументом Незалежності, під цією так званою «дівчинкою на паличці», близько восьми людей грали у великі шахи. Вже на другому боці Майдану назустріч нам ішов гуртик збудженої молоді років шістнадцяти з короткими зачісками. Говорили по-російськи і говорили про «СС». Поблизу одного намету біля незапаленої, холодної металевої бочки-буржуйки стояла нерухомо пристойно одягнена бабуся з розгубленим виглядом.

Дивилася на порожнечу перед собою, ніби не знала, де перебуває, немовби втратила пам'ять.

Уранці по радіо повідомили, що Янукович запропонував Порошенку очолити НБУ. Якщо він погодиться, то, мовляв, виникне можливість формування коаліційного уряду.

«Янукович кінчений», – говорив у сауні Ден.

Уночі пережив шок. Помітив, що на ФБ жінка з литовським ім'ям дивиться мої старі фотографії. Клацнув подивитися, що їй сподобалось, і побачив фото Сергія Нігояна, ще живого. Я його сфотографував у грудні на Майдані з усмішкою на бородатому обличчі та з плакатом у руці «Устами народу говорить Бог».

Учора з'явився лист Тимошенко, який, за чутками, розсварив опозицію та розколов її на дві частини, а тим самим посунув Яценюка з позиції лідера «Батьківщини». Скоріше за все Тимошенко боїться домовленостей із Януковичем і коаліційного уряду, це означатиме, що члени від опозиції забули про її тюремно-лікарняне ув'язнення.

Сьогодні вдень у Будинку профспілок вибухнула картонна коробка з медикаментами, переданими з вулиці. Вибухом волонтеру відірвало кисть руки. Міліцію до Будинку профспілок не пустили. Версія міліції – в Будинку профспілок робили вибухові пристрої. Вибухнув один із них.

Зустрічався у «Французькій булочній» з класним керівником Габі. З приводу шкільного вечора, присвяченого 200-річчю Тараса Шевченка. Але більше говорили про політичну ситуацію, ніж про Шевченка.

Учора на Майдані відбулося перше весілля! Історія, гідна романтичного роману: поранена на Майдані дівчина Юля з міста Рівного приходить до медпункту за допомогою. Руку їй перев'язує волонтер Богдан із Житомирської області. Після цього Юля теж записується волонтером до медпункту Майдану. І ось учора в київській мерії, де обоє і живуть з моменту захоплення будівлі революціонерами, спеціально для молодої пари зробили генеральне

прибирання, розстелили червону доріжку. Обряд вінчання проводили два священики, які й благословили шлюб та побажали молодій сім'ї щастя й сил у боротьбі за Україну. З'явились і депутати, але тільки від партії «Свобода». Лідер партії Олег Тягнибок вручив молодятam букет білих троянд і набір постільної білизни. Після церемонії вінчання Юля і Богдан вирушили чергувати на барикади.

Минулої ночі, виявляється, люди в масках – кілька десятків осіб – розбили вікна в двох ресторанах. Один із них – «О'Панас» у парку Шевченка. Підозрюють «тітушок». Дивно, але фотокореспондент газети «Сьогодні» був о третій годині ночі на місці події та робив фотографії! Погромники тепер запрошують журналістів із собою на погроми?!

7 лютого. П'ятниця

Дощ. Час летить, але проблем не скасовує і не розв'язує. Вранці вирушив до себе в майстерню. Коли заходив до будинку на Володимирській, побачив колону демонстрантів із прапорами «Батьківщини», що рухалися далі в бік Золотих воріт. Видно, піднялися по Софіївській. Тепер зрозумілий надмір даїшників на вулицях центру.

Позавчора – 5 лютого – депутат-регіонал Царьов заявив про висадку американського десанту на Західній Україні та зажадав ввести російські танки. Цікаво, якщо російські танки проїдуть через усю Україну на західний кордон і переконуються, що там ніяких американських солдатів немає, вони що, повернуться назад і попросять вибачення за турботу???

Заспокійливих новин немає. Янукович полетів на Олімпіаду в Сочі. У мережу виклали особисту розмову по телефону Вікторії Нуланд і посла США в Україні Пайетта, де Нуланд лаяла ЄС нехорошими словами за слабкість позиції по Україні. Вчора перед литовським посольством стояли «тітушки», щоб створити інформаційний привід.

У Львові сьогодні, на 40-й день терактів у російському Волгограді, активісти Майдану вшанували пам'ять загиблих від вибухів на центральному вокзалі та в тролейбусі. На сцені львівського Майдану пройшов жалобний молебень. Львів'яни запалили свічки, пов'язали на трибуні траурні стрічки.

9 лютого

Дві ночі в селі.

Традиційні форми протесту на сході України: шахтарі не піднімаються нагору, стукають касками біля адміністрацій шахт і органів місцевого управління. Йдуть на Київ, стукають касками на сходах парламенту і Кабміну.

Влада знає, що таке Україна, по Східній Україні. І тому не знає, як боротися з Майданом. Навіть кишенькова «галичанка» Януковича депутатка Ганна Герман, хоч і є перебіжчиком на територію східно-української політичної ментальності, не може допомогти, тому що не була ніколи представником західно-української або проукраїнської політичної ментальності. Радників у нинішньої влади немає, тому і патова ситуація. Влада звикла сприймати українські протести на заході як релігійно-театралізовані шоу без політичних наслідків для Києва. Влада по-справжньому раніше могла боятися тільки протестів на своїй території, оскільки загальна культура життя визначає культуру протестів. Тобто протести на сході можуть бути набагато більш жорстокими та хаотичними, ніж протести на заході. З огляду на аполітичність східно-українського суспільства, вимоги місцевих протестів можуть бути тільки матеріальними чи в окремих випадках пов'язані з поведінкою знахабнілих представників правоохоронних органів або представників держслужби.

Після появи в інтернеті фотографій, на яких видно, як бійці «Беркута» кидають у протестувальників коктейлі Молотова, МВС офіційно заявило, що коктейлів Молотова на озброєнні в міліції немає і що вони розберуться з цими бійцями «Беркута» після проведення внутрішнього розслідування.

10 лютого

Туман, що почався вчора, триває й досі.

Політики Партії регіонів – люди з «однопартійним» мисленням. Для них існування інших партій – це вимушене непорозуміння.

Був на останньому засіданні журі премії «Гордість країни». Ніна Матвієнко прийшла трохи пізніше, Слава Вакарчук запізнився добряче, але відразу запропонував перейменувати номінацію «Рідкісний талант» на «Винахід року». Пішла мова про те, щоб нагородити дзвонаря Михайлівського монастиря, який відчинив ворота монастиря учасникам протестів, які бігли з Майдану. Всі погодились, але остаточного рішення так і не прийняли.

Видобувати вугілля – це дійсно подвиг. Видобуток вугілля – справа дуже ідеологічна. Тому кожна держава піднімала своїх шахтарів на особливу соціальну висоту, представляла їх «вершками пролетаріату». Так було в Радянському Союзі. Так було в Польщі. Так є в Китаї. В Україні влада не раз погрожувала привезти до Києва незадоволених шахтарів, аби вони висловили все, що думають про ліберально налаштованих і «зажерливих» жителів столиці. Цікаво, чому влада досі не підіграла з Донецька кілька поїздів із шахтарями, у яких обличчя будуть чорні від вугільного пилу, а в руках вони триматимуть свою головну зброю – відбійні молотки для відколювання вугілля від пластів?!

У Москві застрелився головний експерт Росії з балістичних ракет для підводних човнів адмірал Апанасенко. Він був хворий на рак шлунку. Дружина пішла отримати за рецептом морфін, але їй відмовили, відправили збирати кілька довідок у поліклініці. Через кілька годин вона повернулася додому змучена, так і не зібравши ці довідки і не отримавши морфін. Адмірал дістав свій нагородний пістолет, зайшов до свого кабінета і наклав на себе руки.

11 лютого

День паніки. Зранку писав статтю вдома. Після обіду зібрався до Українського дому на круглий стіл за участю Андруховича. На вході до Українського дому охорона Майдану попросила пропуск. Я

сказав, що у мене немає. Попросили будь-який документ. Витягнув свою книгу з фоткою на задній сторінці. Показав – пропустили. Сів у очікуванні круглого столу, тут дзвонить Габі: «Я сама, Таня пішла, у нас під дверима сидять троє в чорному. Мені страшно. Що робити?» – «Будуть дзвонити – не відчиняй». Підсів поруч зі мною Льоня-антикварник. Бачить, що я стурбований. Запитав, у чому справа. Я розповів. Він підкликав Сергія, начальника охорони Автомайдану. Той каже: «Треба їхати!» Вийшли, сіли в таксі, за кермом Андрій. Поїхали. По дорозі новий телефонний дзвінок від Габі: «Вони дзвонили в двері, але я не відчинила!» – «Нікому не відчиняй, ми їдемо!» – сказав я. На початку Рейтарської потрапили в пробку. Заїхали з двору. Сергій надів рукавички, сказав, що піде сам. Мені порадив сидіти в машині. Попросив, щоб я подзвонив Габі і сказав їй відчинити йому двері. Він назветься «Карл». Його не було хвилин десять. Я почав нервуватися. Запропонував водію Андрію зайти в парадне. Зайшли, я подивився вгору і побачив на третьому поверсі спини чоловіків. Повернулись у двір. Сергій з'явився з арки. Сказав, що один із них «мент», а двоє інших – «нічого особливого». Сказав, що «сфотографував» їх. «Усе гаразд. Тепер вони нічого не зроблять! Можемо їхати назад. Вони сказали, що чекають мешканців квартири номер 8 і щось про склопластикові вікна». Все це схоже на маячню. У квартирі номер 8 нікого немає, там порожньо. Її іноді здають в оренду.

Приїхали назад до Українського дому. Круглий стіл тривав. Мовців слухали з тридцятьоро людей. Набагато більше людей просто ходили по будівлі з бейсбольними битами в руках, у касках і бронежилетах. Ходили повз нас медики-волонтери Майдану. Сидіти і слухати про реакцію Заходу на Майдан я вже не міг. На душі було неспокійно і, врешті-решт, я пішов. Піднявся Трьохсвятительською на Володимирську, забрав із майстерні свій комп'ютер і повернувся додому. У парадному вже нікого. Тихо, спокійно.

Увечері Габі розповіла Лізі про подію. Ліза була незадоволена. Сказала: «Перестань гратися в Джеймса Бонда!» Здається, вона не

розуміє всієї серйозності ситуації.

13 лютого

Острог. Учора після семи годин, проведених в автобусі, доїхав до Рівного. Заїжджали на різні автовокзали райцентрів і Житомира. До автобуса заходила торговка біляшами, після неї жінка років 55-ти з чорним кульком, в який просила кидати гроші їй на якусь операцію. Навколо тривали дивні телефонні розмови по мобільнику. Якийсь пристойно одягнений громадянин років 50-ти говорив із автобуса, що він їде до Львова через Рівне. До Рівного автобусом, а потім електричкою, і що там він для когось замовить авіаквиток до Львова, хоча краще б до Варшави, бо далі треба їхати до Катовіце. Водій, який говорив у Києві та до в'їзду в Житомир по-російськи, далі перейшов на українську. У Рівному на автовокзалі мене зустріли Вікторія і Марк – організатори літературних заходів, молоді, трохи «зарегенні», у них громадська організація «Література В», вони організовують зустрічі з письменниками, продають на них квитки, живуть на самоокупності, але явно з мінімальними очікуваннями. Однак організовано все було відмінно. В університеті, потім у «Книжковому супермаркеті». Виспався в порожній квартирі, яку для мене зняли організатори на дві ночі біля автовокзалу. А зранку, доїхавши швидше запланованого до Острога, прогулявся по лівій стороні міста.

Було спокійно, майже безлюдно, маса собак у будках. Якби собака дійсно був другом кожної людини, то у нас жили б 45 мільйонів собак: кожній людині по чотирилапому другу.

У країні триває бардак. «Регіони» все голосніше кричать про федералізацію, хочуть залишитися при владі у своїх географічних осколках, як лідери республіканських компартій залишалися при владі після відколу від СРСР. Але напруга в Києві наростає. Тут, в Острозі, за 300 кілометрів од Києва, тихо і спокійно, тільки на стовпах листівки не першої свіжості: «Всі на Київ! Допоможемо Майдану». У Рівному на місцевому Майдані кілька наметів і людей

20–30 біля них. Там обласна рада обрала голову «Народної ради» своїм головою – добре, що він був також депутатом облради. Голова області це схвалив. І все заспокоїлося. Всі дивляться на Київ. Чекають, що буде далі.

Учора після зустрічі в КС підійшов Олександр, «аспенівець». Випили з ним чаю. Питав, що можна робити на місцевому рівні, аби пожвавити і підтримати суспільне життя. Поговорили про можливий конкурс есе серед молоді на тему «Майбутнє належить нам», з тим, щоб зібрати фіналістів у Рівному, влаштувати обговорення та спробувати їх зробити клубом, з ФБ-сторінкою, з іншими заходами.

Вечір. Повернувся. В Острозі після екскурсії по університету зайшов до кабінету проректора. Там сидів знайомий великий і бородатий чоловік. Виявилось – отець Рафаїл Туркуняк, священик УГКЦ зі Львова, з яким не раз зустрічалися на різних заходах, організованих Михайлом Ватуляком, господарем найбільшого книжкового складу-магазину на Західній Україні. Після зустрічі зі студентами ми сіли з отцем Рафаїлом за стіл у будинку для приїжджих викладачів, де він ночує. Довго говорили про політику.

14 лютого. П'ятниця

Хмельницький. Університет мене порадував не тільки розумними студентами та відмінними викладачами – знаючи, що поїзд на Київ у мене після півночі, вони зняли для мене на 5 годин номер у готелі «Поділля», щоб я не бродив до відходу поїзда по нічному місту.

15 лютого

О першій годині ночі в Хмельницькому сів на потяг. На верхній полиці поїзда Івано-Франківськ – Київ я спав одягненим. Приїхав до Києва вчасно, о 6:12 ранку, а до сьомої знову приліг удома і прокинувся вже о пів на десяту. Ігноруючи втому та головний біль через коротку і неспокійну ніч, я вирішив поїхати в село. Габі з

подружкою лишилася в Києві, а з нами вирушив однокласник Антона Богдан.

Увечері Перший канал національного телебачення крутив інтерв'ю Януковича відомому за радянських часів журналісту Віталію Коротичу. Морок цілковитий. Старий запухлоокий Коротич був схожий на мумію. Янукович був схожий на маску, на якій злегка рухався рот, не завжди збігаючись із вимовлюваними словами. Він сказав, що людей вивело на Майдани бажання романтики. Говорив, що ці романтики хочуть неможливого. І верз якусь іншу нісенітницю. Я вимкнув.

Сьогодні Кличко збирається виступити в Полтаві. Міліція і МНС вже оточили будинок, в якому має проходити зустріч із ним, і нікого всередину не пускають. Вимкнули електрику й заявили, що будівлю заміновано.

У Києві опозиція погодилася звільнити для проїзду частину Грушевського і звільнити КМДА. Але опозиція – це одне, а протестувальники – зовсім інше! І майданівці виступили проти обіцянок опозиції. Український дім, Жовтневий палац і Будинок профспілок звільняти ніхто не збирається. Знову пішли чутки, що до Києва стягуються війська та черговий розгін демонстрантів запланували на понеділок. Ганні Герман у її батьківську хату в Львівській області кинули коктейль Молотова. Хата не згоріла, принаймні повністю.

Бібліотека Майдану почала передавати книги в сільські бібліотеки. Цим займаються Міла Іванцова, Галя Вдовиченко та інші письменники і волонтери. У деяких селах начальство заборонило приймати книги з печаткою «Бібліотека Майдану», і сказало: якщо директори сільських бібліотек візьмуть ці книги, то їх або звільнять, або змусять вирвати сторінки з печаткою бібліотеки Майдану.

Спочатку МЗС України розкритикував російського дипломата, який сказав, що Україна де-факто вже федералізувалась, а вчора Янукович заявив, що треба ще вивчити питання можливості федералізації.

Ветерани війни в Афганістані підтримували Євромайдан, потім частина з них оголосили перемир'я і пішли, скривджені тим, що до їхньої професійної військової думки не прислухаються «господарі барикад» на Грушевського. А вчора, мабуть, для того, щоб і інші «афганці» пішли з центру Києва, Янукович заснував медаль «25 років виведення радянських військ із Афганістану».

У Сімферополі побили американця Джеффрі Луббі за те, що його український друг, який стояв поруч із ним, на запитання, що він думає про Майдан, сказав, що повністю підтримує протести.

А під Києвом селяни знайшли в полі труп чоловіка, одягненого, «як майданівець» – із синьо-жовтою стрічкою на куртці – і зі спотвореним обличчям.

Над селом світить дивно тепле сонце. Скоро Вітя привезе мішок дров і затопимо сауну. На вечір – курка з картоплею та печеним пастернаком.

16 лютого

Ми в селі, прекрасний тихий ранок. Під вікном валяються стінки старих кухонних меблів, замінених восени, – з них Антон, Богдан і Тео робили будку для бродячого сільського пса Рижика, який прибився до нас учора і, бідолаха, думає, що тепер у нього є господарі. Пили вранці каву з Лізою, і вона згадала, як 7 лютого ходила на Майдан. Слухала проповідь зі сцени. Священик розповідав історію дуже правильного і чесного хлопця, який захотів усе-таки стати офіцером і пішов до військового училища. Він завжди носив із собою чотки і у вільний час читав Біблію. Решта курсантів з нього сміялися, жартували. Одного разу хтось із курсантів украв у нього чотки і викинув. Потім їх знайшли і принесли начальнику училища – генералу. Під час шикування всіх курсантів генерал показав чотки і запитав: чиї вони? Цей курсант не без страху за наслідки відповів: мої! І тоді генерал повернув йому чотки і сказав усім присутнім: той, хто готовий так сміливо захищати свою віру, той так само сміливо захищатиме свою батьківщину. Схоже, час дії цієї притчі – пізній радянський період.

Після служби, в якій брали участь троє священиків УГКЦ, Ліза бачила, як вони спускалися по ескалатору до «Глобуса». Потім біля неї з'явився мешканець Майдану і довго розповідав про те, що конституція дозволяє в кожному селі та в кожному місті встановлювати власну народну владу і брати в руки самоврядування та відповідальність. Потім він почав давати листівки перехожим людям, щоразу перевіряючи: кияни вони чи ні. Він пояснював, що листівки – тільки для киян. Лізі він листівку не дав.

Уночі сьогодні повільно тривав переїзд майданівців із мерії, перенесення речей. На Грушевського подій було більше. Барикади трохи підтають через потепління. Радикали погодилися зробити проїзд у барикадах. Від влади приїхали два екскаватори. В цей же час до Грушевського прихильники Майдану на вантажних машинах і

на причепах до легкових везли пісок і вапно для зміцнення барикад. ДАІ намагалась їх зупиняти на під'їздах до центру, але, врешті-решт, і пісок, і вапно довели. Одночасно в барикадах робили проїзд для машин і КПП, звідки регулюватиметься рух.

17 лютого

Учора снідали з Лізою в Андрія і Люди Майструків, залишивши дітям сніданок на кухні. А сьогодні підвезли до Києва їхнього сина Вовчика.

Поки їхали по Житомирському шосе до Києва, бачили, як мчить по зустрічній Автомайдан: попереду потужний триколісний мотоцикл із розмаяним чорно-червоним прапором. За ним з десяток джипів і седанів, деякі підбиті, з тріснутими бамперами, із ум'ятинами на боках. За ними слідом – 5–6 машин ДАІ. Незабаром проїхали стоячий міліцейський патруль, який загальмував кілька машин автомайданівців, ще ближче до Києва – та ж ситуація. ДАІ намагається розбити протестні автоколони на дрібні групи.

Після обіду поїхали до Юри й Аліси в Лісники. По всьому місту і на дорозі до Конча-Заспи і Обухова через кожні 500 метрів на узбіччі по дві-три машини ДАІ. Даїшники гальмують поодинокі авто з прапорцями України. Ось так державний прапор є ознакою «антидержавної діяльності».

Сьогодні, як з'ясувалося, ми відсвяткували з Юрою й Алісою національний день Литви. Посиділи до пів на дев'яту за вином, більярдом і читанням старих грамот і похвал Юри, де особливо виділявся мандат на право підпису під рапортом комсомолу до 60-річчя ВЛКСМ.

При передачі КМДА владі було багато незадоволених. А потім, після передачі, гурт людей у масках із палицями піднялися на 6-й поверх і почали громити кабінети. Так і незрозуміло: чи були це провокатори, чи «Патріот України», які здійснювали помсту за своїх посаджених товаришів із Василькова?!

В інфострічці повідомлення про те, що українським олігархам уже два місяці за кордоном не дають кредитів. Сумніваюся.

Ближче до вечора спустився на Грушевського. Барикади розтанули, багато ополченців, особливо ті, що старші, не приховують облич, ходять у касках, усміхаються, знову дозволяють себе фотографувати роззявам і тим, які щиро цікавляться. Молода мама прийшла з сином років 6-ти подивитися на почорнілу вулицю. Ворота, які позначили собою «великий прорив» у розблокуванні Грушевського, вузькі, невиразні, ніякі. І не мають сенсу, бо за ними все одно кордони «Беркута». Так що ніякого руху через них немає. В'їжджав один мікроавтобус через отвір першої барикади. Часто-густо скарбнички з написом «Допомога постраждалим». За Українським домом, у його дворі – стук палиць – навчання якоїсь сотні «Самооборони».

18 лютого

Учора ввечері прийшла наша подруга Галя і принесла листівки зі списком фірм і товарів, які мають відношення до Партії регіонів. Вечеряли. Галі налив коньяку, а ми з Лізою допивали гарне італійське вино. Доїдали курку, приготовлену напередодні в селі. Ліза говорила, що її турбує доля співробітників «Київхліба», якщо їхнього хліба не купуватимуть. Потім Галя почала лаяти Новохатька за лист проти УГКЦ, тут уже я виступив на захист міністра, нагадавши, що лист підписав Кохан, а Новохатько був у цей час в Австрії. Але закінчили ми більш-менш мирно, домовившись, що наступного тижня ми з Тео заберемо ліжку у Галі, розберемо, прив'яжемо до багажника на даху і спробуємо перевезти в село. Це було вчора, а здається, через сьогоднішні події, що все це було колись давно.

Уранці я, нарешті, подзвонив у Брусилівське відділення міліції, щоб узяти номер телефона «злочинця», який знищив сп'яну за кермом своєї «Лади» мої ворота. На тому кінці взяли трубку. Я запитав: «Це відділення міліції?» Мені ввічливо і квапливо

відповіли: «Так, вибачте, але ми дивимось Раду!» І поклали трубку. Навіть не подумали, що хтось може просити про допомогу або заявити про злочин.

Сьогодні я платив по рахунках, купував у «Хакері» модем для Wi-Fi до комп'ютера Антона, пройшовся по Майдану, озираючись на дим від знову запалених шин. Чекав дзвінка від Марка Саньоля, що прибув, а він ніяк не дзвонив. Я під'їхав до Петі, й звідти сам дозвонився до Марка. Він був іще в аеропорту. А навколо Ради зранку йшов мітинг за повернення до Конституції 2004 року, починалися перші сутички, «Беркут» виводив на передову «тітушок». І ось уже до другої ситуація загострилась. Активісти захопили та підпалили офіс Партії регіонів. «Беркут» кидав гранати і стріляв із даху і з землі гумовими кулями. Самооборона захопила Будинок офіцерів і занесла туди поранених і вбитих. Убитих на 4-ту годину було троє, похорон відправляв священник Київського патріархату. Іншого священика Олександра спіймали «тітушки» і побили, зламали йому руку. Війна набирала обертів. У новинах говорили, що хтось із кимось веде переговори у президента, і одночасно про те, що президентський літак злетів у Борисполі й президент утік.

Коли я ходив по Хрещатику, неподалік заклопотано ходили інші перехожі з мобільниками, притиснутими до вух. Хлопець, поруч із яким я йшов: «Що, за 250 гривень? За 250 гривень ти підтримуєш цих підарів?! Ну добре! Звільнишся – подзвони!» Жінка на Прорізній: «Що? Побили? Кого? Комуністів? Це добре!!!»

Я зараз у літаку. Мала зі мною летіти Наталія Гуменюк із Громадського ТБ. Не полетіла. Їй треба бути там, на Суворова. Метро не ходить. Зупинили годині о шістнадцятій. Коли я дзвонив Лізі з літака, вона збиралася додому – сказали всім роз'їхатися по домівках. «Беркутівці» атакували верхні барикади Майдану, на Майдан відступили близько 5000 осіб. Вешняки оточили Український дім. Що з Жовтневим палацом? Депутати від опозиції йшли з Ради вниз на Майдан. Будинок профспілок? Схоже, що сьогодні до вечора, до моменту, коли я опинюся на зустрічі,

присвяченій Україні, в замку Елма, все може скінчитись. Але скінчитися воно не може. Воно може призупинитися, бо Україна – це не тільки київський Майдан. Що буде далі? Розпуск парламенту, оголошення нових виборів через півроку, зняття недоторканності з опозиційних лідерів і їхній арешт?! Ще не було в країні такого ідіота-президента, який зміг радикалізувати один із найбільш толерантних народів!

Ось тобі й амністія, і перемир'я, під час якого з'явилися добрі новини: про папугу Жако, який співає гімн України і знає, як відповідати на слова «слава Україні!».

А Марія Матіос сьогодні зранку біля Ради, бачив її в «стрімі» біля «самооборонців».

19 лютого

У Києві підраховують убитих, поранених і зниклих. Серед зниклих – Степан Хмара, дисидент, який відсидів багато років у ГУЛАГу за антирадянську діяльність. Він вийшов, щоб іти на Майдан, і пропав. Ніч війни перетворила центр на руїни. Досі димить і догоряє Будинок профспілок. Там обвалилося перекриття між 5-м і 4-м поверхами, там, за словами депутата Соболева, перебувало більше сотні тяжкопоранених і начебто 40–50 із них загинуло, згоріло. Новини заповнені «фейками» про те, що Анатолій Гриценко закликає майданівців до капітуляції, про те, що Захарченко подав заяву про відставку, про те, що ЄС завтра оголосить санкції проти влади. Одна новина, – не знаю, чи правдива, повідомила, що вночі таки говорили Путін і Янукович, і потім Путін сказав, що ні поради Януковичу, ні грошей не дасть.

А почалася ця «кривава лазня» з мирного походу до парламенту, щоб змусити парламентську більшість поставити на голосування конституційний акт, який Рибак навіть відмовився реєструвати. Потім почалося штовхання, яке переросло в рукопашну, і дуже скоро до Будинку офіцерів занесли перших трьох убитих майданівців. «Беркут», пішовши в контратаку, зніс барикади на Грушевського, відвоював Український дім і Жовтневий палац. Одночасно «беркутівці» почали тиснути з Інститутської, змушуючи майданівців відступати вниз. Відступаючи, протестувальники зішлися на Майдані – їх було тисяч вісім. Вони почали палити все, що горить, аби створити вогняну стіну. Всю ніч ішли бої та стрілянина. Хто стріляв по «беркутівцях» – незрозуміло. Вони кажуть, що п'ятеро з них були вбиті снайперами в голову і в шию. Хто стріляв по майданівцях, якщо МВС заявляє, що «Беркут» не користувався вогнепальною зброєю?! Те, що МВС бреше, це одне, але інше мені здається правдою – те, що паралельно з «Беркутом» існує якась група в цивільному, яка і стріляє зі снайперських гвинтівок і зі

звичайних пістолетів і автоматів. Близько першої години ночі вони зупинили машину з журналістом «Вістей» Веремієм на моєму кутку – на розі Володимирської та Великої Житомирської – і, побивши журналіста, потім вистрілили йому з пістолета в груди. Він помер у лікарні. Лікарні тепер переповнені. Багато поранених ховаються у знайомих і незнайомих людей. Іти до лікарні бояться, адже міліція вже багато разів викрадала з лікарень поранених демонстрантів. Їх просто перевозили в СІЗО, не надаючи ніякої медичної допомоги.

Михайлівський монастир і Олександрівський костел, як і раніше, пускають тих, хто хоче сховатися. Кияни несуть їжу на Майдан. Несуть дрова. Майдан просить скляні пляшки для коктейлів Молотова і дощовики – водомети поливають перші ряди протестантів – і все, що горить. Тепер протестувальники захопили, а якщо точніше – зайняли Головпоштамт і консерваторію. Діти сидять удома, школу скасовано. Метро не працює другий день, зупинилося вчора після 16:00. Офіційна версія – влада боїться терактів у поїздах метро. Багато людей цього вечора не дісталися додому. У нас ночував хіпі Саша – друг Ґабрієли. Ґабі рвалася разом із Сашком до якоїсь лікарні допомагати.

Янукович мовчить. Мудак! Учора ввечері майданівці спалили київський офіс Партії регіонів, там у вогні згоріла людина, розбили або спалили кілька машин регіоналів. Потім зловили депутата Партії регіонів Дмитра Святаша, який вже два роки відмовляється віддати кредит у 100 млн доларів банку Париба. Він страшенно перелякався, просив майданівців його не вбивати. Не вбили. Поприскали на нього газом із балончика й відпустили.

Ненавість зашкалює. Вона народилася з простої «нелюбові» до чужої й далекої «донецької» влади, але якось занадто швидко переродилася в ненавість, і тепер вона вирує на Західній Україні, в Одесі, в Черкасах та інших містах. А Крим знову кричить Росії, щоб вона забрала його собі.

Путін злий: Україна зриває Олімпіаду. Світ більше стежить за Києвом, ніж за Сочі. А сьогодні на старт не вийшли українські

лижниці – на знак протесту проти кровопролиття.

20 лютого

Росія хоче війни в Україні. Медведєв сьогодні заявив, що Росія виконає свою обіцянку дати гроші, тільки якщо буде легітимний і ефективний уряд і тільки коли Янукович перестане дозволяти демонстрантам «витирати об себе ноги».

Сьогодні загинув викладач Католицького університету у Львові й ще кілька десятків людей. Снайпери стріляють навіть у дівчат-медсестер, одну з них – Лесю – поранили в шию. Селяни зупиняють на трасах автобуси з «тітушками» і вешешниками, вешешники здаються Майдану, якийсь підполковник здався і присягнув українському народові на Майдані. Годованець Віктора Ющенка, дитячий омбудсмен при Януковичі Павленко заявив про відставку. Голова Київської міської адміністрації Макеєнко заявив про вихід із Партії регіонів, мери міст б'ють портрети Януковича. Чутки одна страшніша за іншу, але і реальність страшна – сьогодні на Михайлівській площі вбили двох даішників. Навіщо? Кому це треба? Це явно рука Москви, що підштовхує до воєнного стану. А європейські міністри закордонних справ уже три години сидять у Януковича та умовляють його піти на переговори.

21 лютого. П'ятниця

Ніхто не святкує перемогу. Перемоги досі немає і, напевно, не може бути. Україна вже програла. Більше сотні громадян України, включаючи студентів, викладачів університетів, жінок, убиті. Чергові переговори між Януковичем і опозицією дають сподівання, але тільки запеклим оптимістам. Так. Папери про умови «розв'язання конфлікту», а точніше «припинення воєнних дій» Янукович підписав. Дострокові вибори призначено на грудень. Значить, до грудня Янукович, на совісті якого більше сотні вбитих і більше п'ятисот

поранених, залишається президентом і напевно братиме участь у дострокових виборах. Для учасників протестів цей договір нічого не означає. Лідери опозиції, хоч як би вони старалися мати самовпевнений вигляд, Майдан не контролюють. До їхньої думки прислухається не більш ніж 30 відсотків протестувальників. Але всі чудово розуміють, що потрібен мир. Не перемир'я, яке обов'язково призводить згодом до нових воєнних дій, а мир. Країна ще існує, хоча саме поплічники Януковича намагаються її розколоти. Голова парламенту Криму вже побував у Москві, де заявив про бажання жителів Криму знову стати підданими Росії. Реакція кримських татар не змусила себе чекати. Татарський народ, що депортований із Криму за Сталіна і повернувся на історичну батьківщину тільки на початку 1990-х років після оголошення незалежності України, готовий будь-якими способами й методами боротися проти повернення півострова під владу Москви. У Харкові, великому місті на сході країни, місцевий губернатор збирає з'їзд депутатів півдня і сходу України, щоб обговорити можливість відокремлення від Києва. Країну трясє, її рвуть на частини, але Янукович цього не помічає. Його цікавить тільки одне питання: як залишитися при владі? Тепер уже питання стоїть про те, щоб залишитися при владі до дострокових виборів.

22 лютого

Учора вдень Янукович підписав домовленість із опозицією про дострокові президентські вибори в грудні та про повернення до Конституції 2004 року, яка урізає президентські повноваження до мінімуму і робить прем'єр-міністра головною фігурою. Свідки переговорів – міністри закордонних справ Німеччини і Польщі – підписали договір, а представник Путіна відмовився. Пізніше він у якомусь інтерв'ю обізвав цей договір «нікчемним папірцем». А теж учора, але вже пізно ввечері, Янукович утік із Києва. Начебто вилетів до Харкова разом із найближчим оточенням. Звідки він міг вилетіти – незрозуміло. Бориспіль заблоковано Автомайданом і майданівцями, там під'їзд до аеропорту перекритий. Може, з Жулян? Сьогодні в Харкові відбудеться з'їзд депутатів усіх рівнів Південно-Східної України, включаючи депутатів Криму та Севастополя. Відокремлюватимуть себе від України, тобто від Києва. Напевно, він там виступатиме і його буде на цьому збіговиську обрано президентом Південно-Східної України. Історія повторюється. 2004 року після програшу в третьому турі президентських виборів вони провели такий же з'їзд у Сєвєродонецьку. Потім Янукович ходив на допити в прокуратуру і щоразу боявся, що його там заарештують.

Незрозуміло, чому він так різко втік. Навіть не заїхав у своє Межигір'я!

Під Києвом горіла дача кума Путіна Віктора Медведчука, теж безнадійного і ніколи не прохідного кандидата в президенти, який, коли був головою Адміністрації Президента Кучми, намагався змінити конституцію так, аби президента обирав не народ, а парламент. Знав, що народ його ніколи не обере.

На сайті президента з'явився указ про оголошення 22 і 23 лютого днями жалоби за загиблими в результаті масових акцій протесту. Там же написано, що в зв'язку з трауром скасовуються розважально-

концертні заходи. Тоді як можна проводити цей цирк під назвою «з'їзд депутатів усіх рівнів»?

Із Партії регіонів почали виходити депутати. Радники президента теж пішли у відставку. А студенти зайняли без бою Міністерство освіти і науки та стали вимагати зустрічі з міністром Табачником. Раніше вони просто вимагали відставки міністра і його заступників. Тепер хочуть припинення навчального процесу в країні доти, поки політична ситуація не стабілізується.

24 лютого

Уранці вмивався й подививсь уважно в дзеркало. Здається, що за останні три місяці я постарів років на п'ять. Уранці я довше вмиваюся холодною водою, щоб прийти до нормального стану. Перші два місяці я прокидався кілька разів уночі та прислухався до тиші, а рано-вранці з побоюванням підходив до вікна нашої квартири на четвертому поверсі й дивився у двір, де я завжди залишаю свою машину. Щоразу думав, що її вже спалили або вибили в ній фари і скло. На нашій вулиці за цей час спалили одну машину, а кілька інших пошкодили. Зрештою, всі сусіди почали ховати свої машини, і мій автомобіль опинився єдиним, припаркованим у дворі. А потім настала байдужість. Ні, я все так само вранці та вночі підходжу до вікна і дивлюся вниз, але мені вже не страшно. Я втратив відчуття, що машина являє собою якусь цінність. Цінність, єдину і головну, становить людське життя. Саме цією «валютою» – людськими життями – Україна заплатила за нову спробу почати себе будувати заново, очиститися від аморальності й корупції. Більше ста людей загинули, сотні поранені, десятки вважаються зниклими безвісти. Поки що числяться зниклими і президент зі своїм найближчим оточенням. Але вони живі, у них ніхто не відбирав найціннішого – життя. Вони ховаються, намагаються втекти з країни. Їх уже оголосили в розшук. Вперше в Україні з'явилися справжні державні злочинці! Щоправда, пишатися тут нічим. Під впливом українських

протестів заарештували президента і в Боснії. Багато хто думає, що чесних політичних діячів узагалі не буває.

Парламент працює без перерви. Формується нова влада, новий Кабінет міністрів. Один із лідерів протестів – Степан Кубів – був призначений головою Національного банку, член партії Віталія Кличка «Удар», колишній соратник Віктора Ющенка – Валентин Наливайченко став головою Служби безпеки України. Звільнено у відставку суддів Конституційного Суду, які ухвалювали потрібні рішення за вказівкою Януковича. Йде чистка країни, але поки що в основному очищається влада тільки в Києві.

Кілька днів тому звільнили Юлію Тимошенко. Сам факт її звільнення викликав ейфорію у її вірних прихильників. Коли вона, сидячи в інвалідному кріслі, виступала зі сцени київського Майдану, багато хто з моїх друзів, та й я сам, відчували очікуване розчарування. Її довга промова складалась із фраз і смислів, що належать Помаранчевій революції, що належать минулому. Країна опинилася попереду, а Тимошенко залишилася в не дуже далекому минулому. Майже три роки, проведені нею в ув'язненні, відірвали її від реальності. Багато їй і досі довіряють. Багато інших не вірять в її щирість, вони бояться, що вона знову піде у владу і знову почнеться «перетягування каната». Її бажання «перетягнути» на себе всі повноваження, всю владу в країні, бажання ухвалювати навіть дрібні рішення особисто й самостійно – все це схоже на ознаки психічного розладу. Повернення до Конституції 2004 року, схвалене парламентом, її не дуже влаштовує. Але вона про це вже ні слова. Це коли ще сиділа під охороною в лікарні, вона давала вказівки опозиції та вимагала, щоб посаду президента залишили сильною і важливою, з усіма повноваженнями, якими володів Віктор Янукович. У чомусь вони схожі – Тимошенко і Янукович. Ні, вона, звичайно, розумніша, елегантніша, демократичніша. Але любов до авторитаризму в них однакова. Щоправда, Юлія Тимошенко вміє себе іноді стримувати, а Янукович не міг.

Уже наступного дня після її виступу перед парламентом зібрався мітинг із гаслами: «Юлі – волю, але не владу!»

Може, через відчуття, що шанси у Юлії Тимошенко стати головною дійовою особою в Україні не стовідсоткові, російський прем'єр-міністр Медведєв раптом заговорив про те, що Росія не визнає новий уряд. Путін до Тимошенко ставився завжди позитивно, навіть щоразу під час особистої зустрічі вимагав у Януковича її звільнити. З нею йому було б легко домовитися про майбутні політичні та економічні відносини України і Росії. Якщо главою української держави стане представник націоналістичних сил, нормалізувати відносини з сусідньою державою Україні буде складно. Ніяких заяв не робить і посол України в Росії, а Росія свого посла з України взагалі демонстративно відкликала, щоб показати своє ставлення до перемоги Майдану.

Що буде далі? Україні поки що не до Росії, хоча питання можливого воєнного втручання Росії в Криму хвилює дуже багатьох. Крим – це єдиний дійсно проросійський регіон, в якому тільки кримські татари є українськими патріотами. Кримських татар близько 300 тисяч. В основному російськомовного слов'янського населення близько півтора мільйона. Але Крим уже визнав законність нової влади. Навіть міський голова Севастополя виступив за налагодження відносин із Києвом. Партія регіонів «насолила» практично всім регіонам України. У Криму, як і по всій Україні, на всі важливі державні посади, навіть на посади районних прокурорів і начальників податкових інспекцій було призначено людей із Донбасу – батьківщини Януковича і його партії. В Донбасі понад 7 мільйонів жителів. Партія регіонів налічує офіційно більше одного мільйона членів. Але в основному це партія «мертвих душ». Гоголю б вона дуже сподобалась. Гоголівський ревізор із легкістю б накупив собі цих віртуальних членів партії, прийнятих цілими шахтами, заводами, фабриками.

Українці на заході шкодують, що нова влада не хоче заборонити Партію регіонів або комуністичну партію, як це відбулося в Литві чи

Естонії. Влада каже, що це недемократично. У той же час на сході російськомовні українці вимагають заборонити радикальну націоналістичну партію «Свобода», лідер якої Олег Тягнибок був одним із трьох лідерів опозиції, які брали участь у переговорах із Януковичем. Тепер, коли Генеральним прокурором країни призначено представника партії «Свобода», багатьом жителям сходу України може бути страшно. Особливо, якщо вони є державними службовцями, що мають за собою корупційні гріхи. Таких державних службовців – корумпованих, багатих, із триповерховими віллами та парками дорогих автомобілів по всій країні тисячі. Але на Західній України вони бояться менше. Вони думають, що як україномовні громадяни мають якісь пільги у націоналістів. І дійсно є небезпека, що нова влада перш за все шукатиме ворогів не на своїй території, а на території Партії регіонів. Але заради справедливості треба визнати, що парламент нині працює і ухвалює рішення завдяки тому, що більше сотні депутатів від Партії регіонів продовжують працювати в ньому. Без Партії регіонів не було б «конституційної більшості», яке легітимізує ухвалені тепер парламентом рішення. Партія регіонів відмовилася від Януковича, звинувативши у своїх проблемах саме його і його найближче оточення.

25 лютого

Дзвонив Андрій Майструк із села. У Брусилові відбувся мітинг із вимогою відставки голови районної державної адміністрації Шпаковича. Він прийшов на мітинг із заявою про відставку в руках. Відразу на все погодився. Йому давно хочеться на пенсію. Він уже був на пенсії, коли люди Януковича його витягли звідти і знову змусили взяти керівництво районом у свої руки. У 2001-му за Кучми він допоміг мені провести перший в Україні районний літературний фестиваль, на який приїхало тоді вісім письменників, зокрема учасники нинішньої революції брати Капранови. Ми влаштували виставку української книги в Будинку творчості молоді та гала-виступ письменників у Будинку культури. Капранови надрукували афіші, які місцева влада розклеїла по всьому 8-тисячному Брусилову. На виставку прийшло близько 500, а на виступи письменників – більше двохсот. Не вистачало місць, люди стояли. Було багато молоді. Наступний голова адміністрації, поставлений від імені Ющенка, нічого такого робити не хотів.

Російський письменник-фантаст українського походження Лук'яненко заявив у Москві, що на знак протесту проти «українського фашизму» забороняє перекладати свої книги українською мовою! Шизофренія у важкій формі. Написав йому відповідь:

«Пане Лук'яненко. Кажуть, що ви – письменник-фантаст. Дивно, що вашої фантазії не вистачає, аби зрозуміти небажання українського народу жити в системі тотальної корупції та безграмотної влади, яка залишила на пам'ять про себе розграбовану країну й цілковитий нуль грошей на державному казначейському рахунку. Оцінюючи ступінь вашої стурбованості подіями в Україні, буду радий у майбутньому прочитати ваш біографічний роман, присвячений долі вашого колеги-письменника Віктора Януковича. Якщо він добереться до Росії, ви мусите обов'язково подружитися з ним, і тоді він вам розповість дуже багато фантастично цікавих деталей свого життя та

діяльності. Два фантасти такого рівня, як ви і він, не зможуть не подружитися! Він, до речі, зможе вам підказати ще кілька прізвищ поетів і прозаїків, яких варто б заборонити до видання в Україні».

26 лютого

А країні поки що далеко до стабільності. З Національного банку України, що перебуває нині під охороною «Самооборони Майдану» – добровольців, які брали участь у протестах, – вже декілька разів самі співробітники банку намагалися вивезти золото, величезні суми доларів і української валюти. Востаннє намагалися вивезти чеки на кілька мільйонів доларів. Якщо це відбувається в Києві, то неважко собі уявити, що відбувається в провінційних містах і регіональних центрах. Хоч як дивно, в Донецьку ситуація під контролем у губернатора, призначеного Януковичем, той визнав нову владу. При цьому він прекрасно розуміє, що на посаді губернатора він проживає зараз останні дні. Так, у Донецьку проходять мітинги проти націоналістів, проти Майдану, але порядок дотримується, на вулицях присутня міліція, яка захищає нечисленних прихильників Євромайдану від агресивно налаштованих громадян, які чомусь вирішили, що найближчим часом місто буде фізично окуповано жителями Західної України.

Параноя присутня скрізь. Не тільки в Криму і в Донецьку.

У Києві міліції майже не видно. Кілька ночей тому я їздив на машині по місту і почувався немов на зйомках апокаліптичного фільму. Жодної патрульної машини ДАІ, жодної міліцейської машини. Зате через кожні п'ятсот метрів у різних районах міста стояли по 50, по 70 озброєних довгими дерев'яними кийками чоловіків і хлопців, які напружено вглядалися в кожну машину, що проїжджала повз них. Деякі машини вони зупиняли і з'ясовували особи водія та пасажирів. Я був у машині сам. Напевно, тому мене жодного разу не зупинили, але дуже напружено проводжали поглядами. Ці патрулі ходять по нічних вулицях і сьогодні. Вони стежать, аби ніхто не підпалював

машини, щоб на вулицях їхніх районів було спокійно. За останні кілька ночей ці патрулі зловили кілька квартирних злодіїв і передали їх у міліцію. А вчора на вулицях міста з'явилися спільні автомобільні патрулі: одна машина ДАІ і одна машина добровольців із Автомайдану. Що мене вразило і порадувало, так це те, що над обома машинами майорили прапорці Автомайдану.

27 лютого

Сьогодні ввечері кілька годин ходив по Хрещатику і Майдану, заходив до мерії, до наметів, спілкувався, пив чай, їв «майданівську» кашу, зустрів Костя, сина друга, що займається торгівлею папером, у якого ДАІ намагається досі забрати права за «незупинку на вимогу співробітників ДАІ» і за участь в Автомайдані в дні, коли Костя насправді не було в країні – в цей час він перебував у відрядженні в Китаї!

Сьогодні зранку з іншими експертами зустрічалися в Фонді Ахметова, вирішували: продовжувати чи закривати стипендіальну програму для письменників. Удруге піднімається це питання. Вперше, минулого року, проблема виникла через публічні заяви одного поета, який відмовився «брати гроші від Ахметова, у якого руки по лікоть у крові». Цього разу просто обговорювали сформовану ситуацію та її вплив. Були присутні й стипендіати, серед яких Марина Гримич, Катя Бабкіна, Олег Шинкаренко. Навіщо колеги перевели розмову на тему нестачі літературних премій у країні. Говорили про те, що треба займатися піаром стипендіатів та їхніх книг, друкуванням альманахів і каталогів. Нісенітниця! У країні хаос. У Криму збройне захоплення будівлі Кабміну і Верховної Ради. Начебто з'явився Янукович. Цього разу в Росії. Боксер Валуєв приїхав до Севастополя. До Сімферополя летить делегація Татарстану (напевно, домовлятися з Чубаровим від імені Путіна), а кримські татари організовують загони «самооборони» від Росії.

Невесело зовсім. Ольга Богомолець та Петро Порошенко відмовилися від посад в уряді. Коаліції ще немає, хоча мали оголосити сьогодні. Тривожно на душі. Вчора теж було тривожно, але якось легше.

Годині об 11-й вечора відчув дикий і дивний голод – захотілося їсти чорний хліб. Добре, що хліб удома був, і я з'їв три скибки з пастою з червоного перцю.

В інтернеті з'явився ролик, на якому солдати «Беркута» несуть обезголовлений труп учасника протестів. Одночасно козак Михайло Гаврилюк, якого спецназівці недавно роздягли на 20-градусному морозі догола просто на вулиці Грушевського, сказав, що під час подій біля Маріїнського пропало близько 50 учасників протестів, двом із них відрізали голови. Такого жаху ще у нас в країні не було. Це не просто середньовіччя! Хоча зámки втікача-президента, його генпрокурора та інших близьких соратників показують, що середньовіччя їм дуже близьке по духу.

28 лютого

О 3 годині ранку до входу в музей імені Ханенків по Терещенківській, 17 підійшли дванадцять «самооборонців». Почали стукати в двері руками та палицями і вимагати охорону відчинити й передати музей під охорону «Самообороні». Охорона музею відмовилася. «Самооборонці» сказали, що почекають трохи, а потім виламають двері. Через хвилин десять приїхало дві машини з десятком чи то автомайданівців, чи то інших представників Євромайдану. Матом переговори з першими «самооборонцями», відвели їх від музею. Потім машини поїхали, а дядьки, що приїхали на них, пішли разом із «самооборонцями» в бік вулиці Толстого.

1 березня!

Перший день весни, але ніхто про це не думає. Ми в селі. Приїхали вчора ввечері. На виїзді з Києва головний пост ДАІ був порожній – жодного міліціонера, жодної машини, вікна темні. А ще тижня півтора тому там стояли десятки автоматників, гальмували всі мікроавтобуси і мінівени, перевіряли багаж. Час перевірок скінчився. Той, хто хотів усіх перевіряти, вчора дав прес-конференцію в Ростові-на-Дону. І вся Росія разом із Україною слухала просторікування б/у президента, в якому цей недалекий чоловік показав усім свою ще більшу недалекість, роблячи заяви типу: «Україна – наш стратегічний партнер». Гадаю, в Москву його не пустили, щоб потім не проводити дезінфекцію. Своєю присутністю в Росії він, звичайно, «замазує» Путіна, але тому все одно. Головне: він, Путін, оголошуючи про легітимність «президента» Януковича, може захопити Крим, що вже де-факто і зробив. Добре, що українська влада не віддала ніяких військових наказів. Окупація тиха, але жорстка, на очах в усього світу. Лавров та інші говорять: «Де окупація, яка агресія???»», – а Путін заявляє, що вже давно хотів

увести війська. Ну, ввів із порушенням міжнародного права. Що буде далі? Кримські татари не визнають уряду АРК Аксьонова, якого обрали в захопленому парламенті за відсутності кворуму і під дулами автоматників у формі без розпізнавальних знаків. Сьогодні урядовий квартал Сімферополя оточено, на вулицях автоматники і кулеметники. 10:20 ранку – щойно повідомили: відновлено телефонний зв'язок із Кримом. Але захоплено всі українські військові аеродроми.

Увечері без дітей ми сходили на чай до Люди і Андрія Майструків. Вони дивилися ТВ, засідання російської Ради Федерації, яка голосувала одноголосно за введення військ на територію України! Для «нормалізації політичної обстановки». Ліза майже плакала. У мене настрої опустився на рівень Маріанської западини. Я їх попросив переключити або вимкнути ТВ. Інакше – зупинка мозку, а потім – зупинка серця.

«Треба пустити по Україні шапку й зібрати стільки грошей, щоб відкупитися від Путіна!» – запропонував Андрій Майструк. Хороша ідея. Але йому потрібні не тільки гроші! Йому потрібно все! Тому на Україні він не зупиниться.

2 березня

Усе ще в селі. О 6-й ранку за вікном було туманно по-осінньому. Думав про те, що завтра мені, як члену журі, треба надсилати результати голосування по «Русской премии» в Москву. Надіслати – надішлю, але навряд чи я поїду туди на вручення в квітні. Пишайся, Росіє! Твої політичні туристи-націоналісти, точніше – члени найбільшої групи неонацистів у світі «Российского национального единства», повісили російський прапор на ОДА Харкова, «героєм» виявився росіянин, житель Москви. Одночасно побили євромайданівців, ставили їх на коліна і обмазували обличчя зеленкою. Письменник Сергій Жадан відмовився ставати на коліна. Його побили битами по голові. Тепер він у лікарні. У Києві вночі

вбили трьох даїшників, які зупинили машину без номерів. Ніхто не знає, скільки зброї тепер гуляє по країні.

Ліза хотіла на сніданок хлопчикам робити сирники. Я запропонував перепелині яйця. На тому і порішили.

Через хвилин двадцять почне засідати парламент. Я тепер добре знаю, що таке «офіційні» панічні чутки під час воєнних дій. Навіть читаючи рядок новин в інтернеті, відчуваєш, де більш правдива інформація, а де психічна атака на мозок і уяву.

Учора Андрій Майструк при мені набрав по телефону знайому в Севастополі. Вона розповідала, що в місті все спокійно, але по телевізору показують жахи. Потім я дзвонив Енверу Ізмайлову – моєму другові, кримському татарину і кращому джаз-гітаристу України. Як виявилось, він у Києві. Відразу захотів, щоб ми зустрілися цього вечора.

3 березня

Сніжок на асфальті. Легкий подих зими, що відступає. О 7-й ранку з кухонного вікна спостерігав об'єднаний патруль міліції та «Народної самооборони». Спокійно пройшли вони вчотирьох по Рейтарській у бік Львівської площі.

Учора Ліза розповіла, що 20 лютого наш син Тео підійшов до неї і сказав: «Мамо, я думаю, що я маю бути на Майдані. Можна, я піду?» Ліза відповіла: «Якби ти був на три роки старший, я б здивувалася, що ти не там. Але тобі 15 років, і ми всі залишимося вдома».

Дві ночі та один повний день у селі трохи додали сил і бадьорості. Ходив у суботу на сільську пошту – думав купити горілки-хріновухи. Але цього разу її на пошті не виявилось. Всі інші продукти – як зазвичай: соняшникова олія, рибні консерви, гречка, маргарин... А я так хотів купити на пошті пляшку горілки й поштову марку, попросити погасити марку просто на горілчаній етикетці й подарувати комусь на пам'ять. Раптом країна стане цивілізованою, і в сільських поштових відділеннях перестануть продавати алкоголь?

Не вірю!!! Щось же має залишитися від минулого. Щоправда: чим менше його залишиться, тим краще!

Ліза спокійно відреагувала на появу супутникового ТБ в нашому сільському будинку. Я пояснив: зробив це, думаючи, що всім нам або всім їм доведеться переїхати в село, якщо ситуація стане серйознішою й небезпечнішою. Лад і спокій у Києві відносно оманливі. На руках у людей з'явилося багато зброї. Пожвавилися бандити й квартирні злодії.

У неділю ввечері ми на машині поверталися додому до Києва з нашого сільського будинку. Коли під'їжджали до міста, як завжди, я зменшив швидкість перед контрольно-пропускним пунктом ДАІ. Виникло бажання побачити міліціонерів, які в звичайний час стоять тут й іноді зупиняють машини. Але, як і в п'ятницю ввечері, коли ми виїжджали з міста, на КПП нікого не було. У самій будівлі не горіло світло. Тільки біля військового намету, встановленого по інший бік траси від КПП, стояли кілька «самооборонців» у зелених мисливських куртках. Без зброї та без міліцейського смугастого жезла. Відсутність міліції, хоч її особливо ніхто й не любить у країні за корупцію, вселяє відчуття, що закон у країні теж відсутній. Однак всі ці страхи останніми днями вже нікого не турбують. Окупація частин Кримського півострова російськими військами лякає набагато сильніше.

4 березня

Усю ніч прокидався. Щоразу через годину-півтори й відразу вмикав комп'ютер, перевіряв заголовки новин. Уранці я остаточно зрозумів: війна поки що не розпочалася. Поки що. За вікном – туман. У скверику навпроти чоловік у піджаку кришить на землю булку й озирається в пошуках голубів. Зазвичай вони там завжди є, але зараз їх немає, жодного. За ранковим чаєм згадалось, як між підвісною стелею в кімнаті з каміном і перекриттям щось бігало позаминулої ночі: або мишка, або пацюк. Гучний і лункий дробовий стукіт лапок і звукова географія бігу – то в куток до балконних дверей, то до камінної труби.

Друг Ігор надіслав есемеску з повідомленням, що Росія відводить війська. Потім друга новина – нібито Янукович помер від серцевого нападу в кардіоцентрі Ростова-на-Дону. Другу новину вже спростовано головлікарем кардіоцентру. Перша поки що висить у повітрі. Хочеться вірити, що війни не буде.

На душі ступор. Чи то занепад фізичних сил, чи то емоційне виснаження.

Об 11 ранку в Укрінформі з письменницею Ірен Роздобудько оголосили про початок акції «Подзвони рідним і друзям у Росії та розкажи правду!» Журналістів було нуль з плюсом – людей троє-четверо, але окремо дві телекамери, включаючи китайське ТВ, якому я дав інтерв'ю.

Зайшов до Петі Хазіна на роботу, послушали прес-конференцію Путіна. Бреши, як гарячим ножом по маслу. Посміхається, жартує. Окупація, виявляється, була жартом. Тобто навчаннями, які були заплановані давно. З приводу погроз бойкотувати зустріч «Великої вісімки» в Сочі: «Не хочуть, нехай не приїжджають!»

5 березня

Учора хтось сказав: поки що від української революції виграли тільки продавці квітів і свічок. Майдан, Інститутська завалені стінами букетів на пам'ять про загиблих. В усіх церквах горять у сто разів більше свічок, ніж зазвичай. Це аби Бог розгледів усе, що відбувається в Україні.

Чи можна з ненависті зварити клей, щоб нація і країна не давали більше тріщин?! Навряд. Другий ранок без війни. Але і без світу. Світ зібрався навколо України, як навколо хворої дитини. Намагаються врятувати й оживити. Але кількість ракових клітин критична. Слава Богу, що не смертельна поки що.

6 березня

Черговий ранок без війни. Страшно подумати, що ці слова можуть утратити сенс завтра або післязавтра. Але сьогодні в Києві тихо. Всі поспішають у своїх справах. Водії стали набагато ввічливішими один до одного. Вони й раніше не були у нас агресивними, але нині ця ввічливість відчувається по-особливому. Я теж, поки везу дітей до школи, зупиняюся раз у раз, аби пропустити машину, що виїздить із маленької вулички або розвертається з порушенням правил. Що таке порушення правил дорожнього руху під час порушення всіх правил нормального життя?!

Діти тепер охоче ідуть до школи. Їм тепер є що обговорювати з однокласниками. Вони уважніше стежать за новинами і з захватом переказують одне одному, як український офіцер Юлій Мамчур і його солдати, всі без зброї, пройшли на захоплену російськими військовими територію українського аеродрому Бельбек, незважаючи на влаштовану російськими військовими попереджувальну стрільбу. Вони розповідають і про те, як капітан українського військового корабля «Тернопіль» у відповідь на вимогу російського адмірала здатись і роззброїтись відповів фразою: «Росіяни не здаються», – і пояснив російському адміралу, що він,

капітан Ємельянченко, етнічний росіянин і що половина команди корабля теж етнічні росіяни. Адмірал пішов ні з чим.

Я теж росіянин. Етнічний росіянин, який з дитинства живе в Києві. За різними даними, в Україні мешкає від 8 до 14 мільйонів етнічних росіян, і слово «росіянин» не викликає в етнічних українців агресії або злісного блиску в очах. Першим на українську землю прийшов мій дід 1943 року. Він загинув у боях за визволення Харкова і похований у братській могилі біля залізничної станції Валки неподалік від цього міста. Він загинув, борючись із фашистами, а тепер я чую слово «фашист», сказане або написане на мою адресу тому, що виступаю проти окупації України армією Путіна, тому, що я виступав і виступаю проти тотальної корупції, яку організував утікач-президент Янукович зі своїм кланом, тому, що я хочу, аби в країні, де я живу, існувало верховенство права. Ні, я не політичний діяч, я не вступав і не збираюся вступати в одну чи іншу політичну партію. Я просто громадянин своєї держави.

9 березня

9 січня, рівно два місяці тому, ми з дітьми поверталися додому з Севастополя після зимових шкільних канікул. Рік тому ми провели зимові канікули в Сімеїзі біля Ялти, цього року – в Форосі, ближче до Севастополя, неподалік від державної дачі Горбачова, на якій його тримали заручником під час путчу. Наступного року в нас не буде зимового Криму. Не буде незалежно від результату нинішнього конфлікту. Мені туди не захочеться їхати, як не хочеться вже багато років їхати на нашу дачу під Києвом, яку вже сім разів осквернили пограбуваннями та вандалізмом. У нас тепер інша дача, далі від Києва, але просторіша й захищеніша. Крим для мене тепер теж осквернений. Осквернений Росією.

«Ніч у Криму минула спокійно». Щоранку в стрічці новин інтернету з'являється такий заголовок. Але відкривати посилання й читати текст не хочеться, тому що поруч, зверху, знизу, з боків стоять

інші заголовки: про арешт кримською міліцією координатора кримського Євромайдану, про викрадення командира української військової частини, яку напередодні штурмували російські війська, про попереджувальну стрільбу на адресу місії міжнародних спостерігачів ОБСЄ, які вже вкотре безуспішно намагаються потрапити на територію Кримського півострова, про знищення прикордонних пунктів зі стеження за поверхнею води, про російські війська, що окопалися на Перекопі й замінували поля в Херсонській області, про обстріл російськими «козаками» з автоматів українського прикордонного літака. У Севастополі ті ж «козаки» побили українських тележурналістів, а заодно й російського кореспондента, що опинився з ними разом. І на тлі всього цього повідомлення «Ніч у Криму минула спокійно» звучить як жарт одного з російських інформаційних агентств. Тому що для російських військ, які окупували Кримський півострів, ніч дійсно минула спокійно. Ніхто на них не нападав, ніхто не намагався їхніх «зелених чоловічків» облили українською зеленкою, ніхто не кидав у них коктейлем Молотова, ніхто їх навіть не виматюкав від душі. «Визволителі» «исконно русской земли» почуваються добре і як у себе вдома. Вони поводяться так, наче їм сказали: «Хлопці, це ваша земля! Ви її зараз займете і залишитеся на ній жити. Поставте собі зруби та будинки, де захочете. Автомати будуть у вас удома під ліжком. Ви житимете тут довго, затишно і щасливо, будете плодитись і розмножуватись, а коли вам стане тісно, ми вам допоможемо вирішити: кого ще треба буде потіснити заради вашого і нашого російського благополуччя!»

Роздивляючись різні відеосюжети, що розповідають про останні події в Криму, я шукав один, який поки що не знайшов. Я шукав традиційний російський телесюжет, що показує, як «визволені» жителі Криму квітами і хлібом із сіллю зустрічають російських «визволителів». Спочатку мені здалося, що відсутність такого сюжету вказує на недопрацювання одного з пропагандистських центрів Кремля. Але мало-помалу до мене прийшло розуміння, що цей

сюжет Росії ще рано запускати на свої телеканали. Адже за офіційною версією Кремля в Криму немає ніяких російських військ. Є тільки незрозуміла кількість моряків ЧФ Росії, незрозуміла кількість якихось козаків із автоматами, незрозуміла кількість техніки, десятки чи сотні севастопольських «беркутівців», які перейшли на російську сторону. А російських військ, які ввійшли б до Криму «визволителями» від «української загрози», офіційно немає. Поки що немає. Розуміючи, як працює російське телебачення, я впевнений, що вже зняті та змонтовані й готові до показу в потрібний момент ці кадри «визволителів», які входять до Криму, і жінок з немовлятами на руках, які кидаються в їхні обійми, суворих людей похилого віку, що пускають скупі чоловічі сльози від радості, дітлахів, які біжать обабіч російської військової колони й намагаються йти в ногу з бравими «героями». Але це попереду. А поки що ми, громадяни України, час від часу намагаємося зрозуміти, яким чином країна-спадкоємиця Радянського Союзу, який переміг фашизм у Європі 1945 року, сама стала на шлях фашизму і користується у своїй боротьбі не тільки «геббельсівськими» методами брехливої пропаганди, але і реальними власними фашистами з «Российского национального единства» та інших неонацистських груп і угруповань, яких засилає на схід і південь України для погромів і залякування, для деморалізації населення.

Члени РНЕ з татуйованими свастиками на шиях і руках не соромляться ходити на переговори з українською регіональною владою і ставити ультиматуми, вимагаючи звільнення своїх, затриманих за порушення українських законів «однопартійців». Ми всі, які вивчали історію Європи перед початком Другої світової війни, впізнаємо той же самий сценарій. Історія повторюється. Тільки цього разу Росія не змогла і не зможе знайти другого «Ріббентропа» для укладення нового «пакту» з новим, підготовленим Кремлем «Молотовим». Європа з Росією цього разу помінялися місцями. Європа бореться зі своїми неонацистськими угрупованнями в той час, як Росія підготовує і направляє свої угруповання на захід, на

українську територію. Одночасно з цим у російському суспільстві так підняли градус «патріотизму», що він легко дистиллювався в шовінізм. Ще трошки, і таким продуктом цього процесу стане звичайний фашизм, і тоді російські школярі, що виховуються на культі «великої перемоги 1945 року», остаточно заплутаються, дивлячись на бравих російських фашистів, які зачищають Крим і, боронь боже, інші території України від усього українського. Я розумію, що сто російських письменників, які підписали лист підтримки свого президента Путіна, будуть готові відкласти свої творчі плани, щоб написати нові підручники історії та пояснити дітям, що російський фашизм – це добре, а решта фашизму – це дуже погано. Тільки нехай потім ці письменники не дивуються, коли отримають від того, кого вони повністю й беззастережно підтримують, настійне прохання написати романи та вірші про «подвиги» членів «Российского национального единства» та й усього експедиційного окупаційного корпусу російської армії на українській території. Після появи таких творів, а в тому, що вони з'являться – у мене немає ні найменшого сумніву, ніхто вже, на жаль, не говоритиме про велику російську культуру.

13 березня

Лечу до Лейпцига на книжкову виставку. Там мене зустріне в аеропорту давній приятель Міха Рошер і відвезе до готелю Nordic. Уранці встиг відвезти дітей до школи. Пройшовся по Володимирській – працівники обмінників якраз уставляли на прикріплені до будинків таблички нові курси валют. Гривня знову йде вниз, а долар і євро – вгору. Повз мене ланцюжком ішли півтора десятка «камуфляжних» підлітків із бейджиками, серед них – кілька дорослих чоловіків, але підліткового зросту. Перманентна революція триває.

А взагалі ситуація в Києві нормальна, якщо не брати до уваги Майдан і Хрещатик. Усі ходять на роботу, п'ють каву, обговорюють політику і лають Росію. Тео і Антон перед школою за сніданком згадували, які кольори на російському прапорі, цитуючи модний тепер серед дітей віршик: «Водка белая, морда красная, небо синее, жизнь прекрасная».

Вчора на прохання свого колишнього вчителя їздив на Оболонь виступити перед старшокласниками. Узагалі на ці дні в усіх школах міста було заплановано літературні вечори, присвячені 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Але тепер, звичайно, ці вечори правильніше називати «літературно-політичними». Я вже виступав на одному з них у 91-й школі. Це була просто розмова про війну, про страх, про Небесну сотню та про майбутнє. Доросла розмова зі старшокласниками, які задавали недитячі питання: «Що буде далі? Як можна вплинути на майбутнє України? Чи зможе новий український уряд витягнути країну з економічної та моральної діри?» У школі на Оболоні політичних питань було менше, а Тараса Шевченка – трохи більше. Але і в очах у дітей, і в їхніх учителів – однакове занепокоєння.

Увечері відкривали Українсько-Турецький культурний центр на Саксаганського, 3, якраз навпроти Будинку кіно. У невеликому залі

зібралося з п'ятдесят людей. Діти з міжнародної школи «Меридіан» прочитали вірші того ж Тараса Шевченка турецькою, корейською, азербайджанською. Енвер Ізмайлов зіграв на гітарі дві композиції – одну з мотивів українських народних пісень, одну з мотивів кримськотатарських. Потім пили чай, їли східні солодощі та спілкувалися. З центру вийшли втрьох із Миколою Кравченком і Володею з видавництва «Ніка-центр». Вирішили пройтися пішки до метро «Хрещатик». Володя по дорозі все питав: «Чому Красовицький подає на мене до суду?» А Микола йому терпляче пояснював: «Так треба, такі правила. На нього подають до суду ті, кому він заборгував гроші, а він мусить подати в суд на тих, хто заборгували йому». У цій ситуації головним боржником залишається держава. Вона три роки майже не розраховувалася за книжкове «держзамовлення». Видавництву «Фоліо» держава заборгувала чотири з половиною мільйона гривень, іншим видавництвам менше. Але тепер усі вони на межі банкрутства.

Тротуари на Хрещатику навпроти колишнього книжкового «Знання» розібрано й перетворено на стовпчики та стінки з цегли, дуже схоже все це на майданчики для гри в пейнтбол. Треба вже повертати центру Києва нормальний вигляд, але революціонери все ще відмовляються залишати мерію та роз'їжджатися по домівках.

Бондаренко, тимчасовий голова Київської адміністрації, спокійно скаржиться, що й досі не може навести лад і не може звільнити мерію від революціонерів, які живуть у ній. Там занадто багато різних груп, одна одну вони не слухають, деякі революціонери вимагають безкоштовну квартиру, хтось просить прописку, хтось просить допомогти йому знайти постійну роботу в Києві. Вони ж «узяли» Київ, відібрали його в Януковича. Тепер сподіваються, що їм за це віддячать. Хоча чим нормальна країна, звільнена від корупції, не найкраща вдячність для всіх її нормальних громадян? Але в тому ж бо і справа, що боротьба радикалізує нормальних громадян, а громадяни, які стали радикальними, навряд чи є нормальними і повністю усвідомлюють свої дії. Має пройти якийсь час. Країні

потрібен спокій, як хворому, що видужує. Тільки поки що цього спокою немає, бо поруч перебуває стурбована «єврореволюцією» Росія на чолі з Путіним. Путін робитиме все, аби довести російському народу, що владу не можна змінити за допомогою революції. А значить, в Україні попереду ще маса проблем, які буде дуже важко розв'язати.

14 березня

Минулої ночі 38 «вояків Нарнії» з дерев'яними палицями та ножами в руках захопили в Києві відділення одного з банків, роззброїли охоронців і просто зайняли приміщення. Гроші та документи не шукали. Коли приїхала міліція, почалися довгі й не зовсім зрозумілі переговори із нападниками на банк. Хтось із «воїнів» заявив, що вони прийшли охороняти банк від можливого нападу, інші «воїни» сказали, що вони «просто проходили повз банк», але чомусь він привернув їхню увагу. Після недовгих переговорів «воїни Нарнії» повернули зброю офіційній охороні, здали свою зброю – кийки та ножі – міліції й звільнили приміщення, після чого їх було відпущено міліцією. Тепер міліція вивчає всі відеозаписи камер спостереження банку, аби зрозуміти, що і як насправді відбувалося. «Воїнів», я думаю, не каратимуть. Вони показали себе під час Майдану, під час боїв із «Беркутом». Ці молоді любителі фентезі та фантастики є найекзотичнішим бойовим загоном української «єврореволюції». З дерев'яними щитами і з дерев'яними мечами вони з'явилися на Майдані у грудні та спочатку додали протестам атмосфери карнавалу. Це потім їхні ряди зрідіють завдяки снайперам. Когосьуб'ють, когось поранять. І екзотичною залишиться їхня самоназва. Тепер вони, як багато інших груп учасників протестів, як і самоорганізовані загони активістів, що з'явилися після перемоги революції, шукають застосування для своєї соціальної енергії. Просто «ходять повз чогось», будучи готовими втрутитися в будь-яку ситуацію, яка може їм здатися підозрілою. В

принципі знайти застосування такої енергії в Києві, та й по всій країні, тепер дуже легко. Настає час помсти і нового переділу власності. Багато скривджених минулою владою та її представниками хочуть швидко і так само беззаконно, як колишня влада, повернути собі те, що було відібрано. Відбуваються й протилежні ситуації: люди, яких було справедливо звільнено з їхніх посад за минулої влади, залучають майданівців, аби захоплювати кабінети й виганяти з них чиновників, найнятих замість них. Усе це відбувається швидко, галасливо, жорстко і не завжди справедливо. Приходить якась жінка на Майдан і каже, що за Януковича її за «підтримку опозиції» звільнили з посади директора, наприклад, Центру театрального мистецтва, розташованого на Володимирській. Насправді її звільнили за фінансові порушення, але хто про це знає на Майдані? Вона – «жертва режиму», її треба захистити. І йдуть два десятки майданівців, виганяють нового директора Центру театрального мистецтва на вулицю і кажуть, що він там більше не працює. А ця жінка займає кабінет директора і просить майданівців чергувати внизу, виконуючи роль охорони. Вигнаний директор, абсолютно нормальна людина з чистою репутацією, теж іде на Майдан і розповідає про те, що сталося, іншим майданівцям. І приходять із ним до будівлі Центру інші «майданівці», й знову починаються розбірки, в результаті яких жінку виводять із кабінету і законний директор повертається на своє робоче місце. І теж просить майданівців не йти, а поохороняти будівлю.

Коли цей соціально-броунівський рух закінчиться, сказати важко. Для революціонерів революція триває, її не можна зупинити. Піти – значить зрадити революцію. Ніхто не хоче бути зрадником революції, тому всі шукають привід, місце, можливість відновити справедливість. Не обов'язково історичну справедливість, а скоріше ситуативну.

У суботу, 15 березня, стало відомо, що деякі ув'язнені українських тюрем хочуть іти на війну з Росією. Власне, вони, я думаю, воювати не хочуть, але думають: якщо війна, то їх випустять і пробачать в

обмін на їхні героїчні старання. Під час Другої світової війни таке було – з ув'язнених формували штрафні батальйони й посиляли на смерть, на найнебезпечніші та згубні ділянки фронту, щоб вони кров'ю спокутували провину перед Батьківщиною. Цікаво, що серед бажаючих «іти на війну» є багато рецидивістів, але немає засуджених співробітників міліції, прокуратури, військових. Узагалі настрої ув'язнених у тюрмах і в колоніях став якимось збудженим. Багато хабарників, які сидять за корупцію, стали раптом писати заяви з проханням вважати їх політичними в'язнями, потерпілими від колишнього режиму. Вони не тільки пишуть ці папірці керівництву тюрем, а й почали доводити всім своїм «колегам» по відсидці, що є «політичними». Може, багато хто з них дійсно вірять у власну вигадку?!

А в Криму завтра «референдум». У новинах якийсь кримчанин дивувався: як можна організувати референдум за сім днів? Він порівняв підготовку референдуму з підготовкою до весілля. «Весілля ж готують кілька місяців, а референдум – це як тисяча весіль!» – говорив він. У Севастополі народ активно знімає гроші з карток у банкоматах і скуповує горілку. Деякі купують про запас для себе. Багато хто боїться втратити свої банківські заощадження в гривнях, адже Росія відразу вводитиме в обіг свій рубль, а при обміні гривні на рублі напевно буде якийсь не вигідний, «політичний» курс валют. Інші, більш підприємливі севастопольці й просто кримчаникладають у горілку гроші, як інвестицію. Горілка в Росії вдвічі дорожча, ніж в Україні. Попервах можна буде навіть заробити на ній, продаючи її трохи дешевше російських цін, коли ціни ці буде в Криму введено. Продукти тривалого зберігання, крупи та консерви теж купують набагато частіше, ніж зазвичай.

У понеділок, 17 березня, Путін визнав незалежність Криму, і того ж вечора по російському телебаченню у вечірніх новинах показали карту України без півострова Крим. Оголошені вчора Європою і США санкції проти 21 людини з Криму й Росії викликали в багатьох навколо мене подив і гіркий сміх. Але інші сказали: це тільки

початок санкцій. Подивимось. Поки що події в Криму розвиваються дуже швидко, а в Європі – дуже повільно. Немовби новини туди надходять не інтернетом, а за допомогою поштового кур'єра, який подорожує на коні.

У Криму вчора цілий день роздавали зброю. Процедура проста, зброї багато. Треба тільки бути жителем Криму, тобто показати внутрішній паспорт, в якому стоїть адреса проживання, треба отримати посвідчення члена «Самооборони» – тобто прийти по одній із безлічі адрес і заприсягтися в любові до Росії та в ненависті до України. Після цього з новеньким посвідченням члена «Самооборони» слід іти до міського або районного військкомату і отримувати автомат Калашникова. Я помітив, що чим більше людей отримує в Криму зброю, тим менше працює кримських банкоматів. Безліч людей у розгубленості. Магазины не приймають банківські карти, тільки готівку. Банки не працюють. Кримська влада повідомляє про націоналізацію українських банківських філій. Влада обіцяє швидкий перехід на рублі та фінансову допомогу Росії. А Росія вже мовчить про обіцяні Криму гроші. Загони «Самооборони» зупиняють по всьому Криму автобуси та машини, перевіряють паспорти пасажирів і водіїв. У кого немає паспорта – виводять і затримують. Кого вони шукають? Може, «шпигунів» із Києва? Сама ж «Самооборона» складається і з кримських добровольців, і з прибулих із Росії козаків та російських активістів. Ще трохи, і різні загони «Самооборони» почнуть перевіряти паспорти один в одного.

У київських членів «Самооборони» і в інших революційних груп, які брали участь у поваленні Януковича, теж вистачає на руках зброї. Але їм зброї не роздавали. Тому на десять осіб може виявитись один автомат або два пістолети. І ходять по Києву ці революційні загони, шукають, куди застосувати свою енергію. У минулі вихідні один київський бізнесмен привів загін «Правого сектора» захищати підвал у житловому будинку, де він давно мріяв улаштувати магазин. Мешканці будинку довго воювали з цим бізнесменом, у якого немає ніяких документів на підвал, викликали загін «Самооборони». Поки

два революційні загони з'ясовували відносини, до будинку по вулиці Халтуріна, 23 приїхала й озброєна міліція, яка залишалася поруч, але не втручалася в конфлікт між жителями будинку, бізнесменом, «Правим сектором» і «Самообороною». Кілька революціонерів постріляли в повітря, намагаючись довести пострілами свою правоту. Але, врешті-решт, усе завершилося мирно. Бізнесмена змусили стати на коліна перед мешканцями будинку та пообіцяти, що він більше не намагатиметься захопити чужу власність. Після цього міліція попросила закінчити конфлікт і обидві групи революціонерів розійшлися. Зброї у них не забирали, в міліцію нікого не запрошували. Просто стало тихо. Але коли пролунали перші постріли, виховательки дитячого саду, розташованого в сусідньому будинку, почали нервово дзвонити всім батькам і просити їх терміново приїхати й забрати дітей додому. Як і дзвонили і моїм друзям, і вони, тремтячи від хвилювання та страху за дитину, бігли до дитячого садка і забирали звідти свого хлопчика Артемка.

Незважаючи на все, що відбувається, я почав краще спати. Учора лікар-окуліст прописав мені краплі для очей: після майже трьох місяців без нормального сну в мене почав падати зір. Я вже тримаву руці папірець із назвами крапель і вітамінів, які слід було купити, а лікар мене не відпускав, питаючи: «Що ж тепер буде? Як житимемо далі?»

Увечері того ж дня я зайшов до свого київського видавця, і ми сіли з його дружиною і з ним, утрюх, за маленький столик, налили по чарці горілки, поставили на столик оселедець, смажену рибу, солоні огірки. За вікном вирував незвично сильний для Києва вітер, який кидав дощ на скло вікон і балконних дверей. Ми зустрічаємося так у мого видавця, як мінімум, раз на тиждень. «Заспокійливі зустрічі» замість заспокійливих ліків для нього і його дружини. І ті ж запитання: «Що тепер робити? Як жити далі?» Видавництво не працює, українська держава ще за Януковича заборгувала йому багато грошей. Давно немає чим платити зарплати працівникам і за

оренду приміщення. І щодня він думає, що пора закривати видавництво взагалі. Але щоранку все одно йде на роботу.

Я, як і раніше, майже щодня ходжу на Майдан і на Грушевського, де все ще стоять барикади, засипані квітами на пам'ять про загиблих. Тепер по цій вулиці вже можна проїхати на машині до парламенту й далі, але проїзд у барикадах зроблено вузький – тільки для однієї машини. І тому рух іде то в один бік, то в інший. Але незважаючи на те, що це одна з найбільш центральних вулиць, машин тут мало. Водії звикли об'їжджати центр. До барикад продовжують приходити люди, поруч з барикадами в наметах продовжують жити майданівці. Тепер уже незрозуміло: хто з них був тут із самого початку протестів, а хто приєднався після перемоги над режимом Януковича. Уночі на Майдані та на Хрещатику багато молоді. Вони сюди приходять парами – хлопці та дівчата, одягнені в камуфляж, іноді з дерев'яними палицями, іноді просто в касках і з якимись революційними «бейджиками». Загони зовсім молодих активістів, які з'явилися на Майдані вже після «кривавого» четверга, іноді організовано йдуть іншими вулицями. Щось із цією революційною народною енергією треба робити. І уряд запропонував організувати Національну гвардію з добровольців для захисту кордонів України. У цьому сенсі агресія Росії навіть допомагає, хоч як дивно і страшно це звучить! Тисячі майданівців і членів «Самооборони» вже записалися до Національної гвардії. Для добровольців уже почали проводити військові навчання, спеціальну підготовку. Коли про це повідомляють по радіо, то відчуття наближення неминучої війни посилюється. Раніше новини були просто поганими і про погане, а тепер вони воєнні й бадьорі. Днями губернатор Донбасу Сергій Тарута, бізнесмен і один із не надто багатих олігархів, повідомив, що за свої гроші вздовж кордону з Росією прокопав рів завширшки чотири метри і підняв земляний вал висотою два метри. На вали поставили бетонні укріплення проти російських танків. Рів викопано на всій прикордонній ділянці Донецької області з Росією, а це не менше 120 кілометрів. Якщо я коли-небудь описуватиму цю

ситуацію в романі, я обов'язково заповню цей рів водою і запусчу в нього крокодилів, здатних прокушувати броню російських танків. Учора мені довелося блокувати на фейсбуці росіян, які писали мені в особистих повідомленнях образи, називаючи мене «негідником і зрадником». Дивно, що людина, яка виступає за державну цілісність своєї країни і проти агресії сусідньої держави, може вважатися в чужій країні «зрадником»! 17 березня половина Росії святкувала разом із Кримом результати «референдуму». Розумні мешканці Криму встигли закупити горілку на самому початку російської окупації, коли не було проблем із грошима й кредитними картами, коли працювали всі крамниці. Ті, хто не встигли запастися горілкою, святкували сумно або намагалися приєднатись до чужих свят. У російському інтернет-просторі у блогах теж зустрічається багато п'яного захвату з приводу «повернення» Криму до загалу «исконно русских земель». Захват іще триватиме якийсь час, але потім доведеться дивитись на ситуацію тверезим поглядом. А тверезому погляду може не сподобатися Крим, у якому нині починають підготовку до продажу хліба та інших продуктів першої необхідності за картками, як у блокадному Ленінграді під час війни, тільки жителям Криму і тільки по пред'явленню паспорта з кримською реєстрацією. Звичайно, ті кримські члени «Самооборони», які вже отримали автомати, можуть бути спокійні за своє харчування. Але набагато гірше доведеться жителям Криму, які не мають на руках зброї. Їм уже страшно, а скоро до цього страху додасться нова реальність, яку навряд чи хто-небудь дозволить собі назвати «стабільністю».

19 березня

Сьогодні вже захоплено штаб ВМС України в Севастополі. Військовим КамАЗом розбито ворота, туди вбігли жінки, істерично кричали щось про велику Росію, за ними російські військові. Українських офіцерів роззброїли, побили, поставили на коліна, одного намагалися змусити спалити український прапор. Він відмовився, і його було ще дужче побито. Інформація про вбитого «самооборонця» виявилася «качкою», хоча російське ТБ, яке повідомило про це «вбивство» вчора, не дало спростування. Спростування дало МВС Криму, але це так, для внутрішнього користування. З української сторони вбито двоє військових. Нині генерали Ярема та Тенюх полетіли до Криму, але Аксьонов сказав, що він їх до Криму не пустить.

Учора в Києві «відзначилася» «Свобода» на чолі з депутатом Мірошніченком. Вони напали на офіс голови НТКУ, начебто побили його і змусили написати заяву про відставку. Це миттєво підхопили російські телеканали як приклад діяльності фашистського режиму в Києві.

Поїзд Харків – Київ, у якому вчора приїхав Саша Красовицький, був зовсім порожнім – 10 % місць було зайнято. Розповів, що до однієї зі співробітниць видавництва «Фоліо» прийшов син і сказав: «Давай продавати квартиру в Харкові й купувати в Чернівцях. Харків занадто близько до російського кордону, і я не хочу раптом опинитися в Росії!»

Дмитро Ярош написав заяву до Генеральної прокуратури на Володимира Путіна, звинувативши його в кримінальному злочині. Тепер Генпрокуратура мусить зареєструвати заяву Яроша та оголосити Володимира Путіна в розшук за звинуваченням в агресії проти України, у вбивстві українських військових і в порушенні цілісності української держави. Рефат Чубаров іще позавчора попросив парламент визнати право кримських татар на

самовизначення. Виявляється, Україна досі не приєдналася до Декларації ООН про права корінних народів. Так що тепер треба не тільки підписати цю декларацію, а й визнати право кримських татар вирішувати свою долю. Навряд чи це щось змінить тепер, але принаймні дасть кримським татарам, які бажають залишатися громадянами України, моральну підтримку. Серед них теж уже є перша жертва. 14 березня було знайдено вбитим зі слідами тортур 38-річного Решата Ахметова, батька трьох дітей, молодшому з яких – доньці – два з половиною місяці. Він брав активну участь у мітингах за те, щоб Крим залишався українським, а востаннє його бачили в Сімферополі біля військомату, куди він прийшов записуватися добровольцем в українську армію. У російській пресі та в блогах з'явилися знову образи на адресу кримських татар і заклики до них «забратися з російського Криму». Майже всюди про них пишуть як про «народ-зрадник». І це при тому, що багато росіян і українців, приїхавши до Криму влітку відпочивати «дикунами», намагаються знімати квартири або кімнати у кримських татар і харчуватися в татарських кафе та ресторанчиках. Ми теж, щоразу відпочиваючи в Криму біля Євпаторії та в Сімеїзі, завжди обідали й вечеряли у татар. Там завжди смачніше, чистіше і дешевше. Минулого року в квітні ми вдвох із Юрієм Винничуком тиждень жили в Лівадії, в дуже радянському санаторії, обговорюючи план майбутнього спільного роману, в якому б дія відбувалася в Туреччині, Криму, Києві та Львові. Цієї весни ми збиралися знову приїхати на тиждень до Криму попрацювати, але вже в районі Алушти, де заступниця мера обіцяла знайти для нас пансіонат або готель. Тепер про поїздки до Криму краще не думати. «Кримські» сімейні зимові канікули теж відійшли просто в історію нашої родини, в історію дитинства Антона, Габі й Тео. Згадалось, як водій кримського парламенту білою «Волгою» віз нас із Юрком Винничуком на сімферопольський вокзал. І я його попросив знайти по дорозі татарську самсу – дуже хотілося, щоб Юрко скуштував. Зазвичай гарячі пічні циліндри-причепи стояли вздовж кримських

доріг і з них татари продавали свої смачні соковиті гарячі пиріжки з рубаною бараниною. Не зустрівши жодного татарина з самсою на дорозі з Севастополя до Сімферополя, водій повіз нас на окружну сімферопольську трасу, і там ми відразу побачили те, що шукали. Купили п'ять штук і дві пляшки айрану. І просто там, біля циліндроподібної грубки, наївшись, вирушили на вокзал щасливими й задоволеними. Водій іще попросив мене передати паспорт своїй доньці, яка вчиться в Києві. Дочка зустріла нас на київському вокзалі біля вагона. Чи ми тепер писатимемо з Юрком цей роман – невідомо. А якщо писатимемо, то Крим у ньому виявиться окупованим Росією, а значить, героїв роману чекатиме ще більше небезпечних пригод.

20 березня

Сьогодні вранці російський телеканал Рен-ТВ й інші телеканали, показуючи прогноз погоди, включили Крим, Донбас і Харків до «метеорологічної» мапи Росії. Я розумію, що мап може бути багато. Найчастіше використовується політична, але вона має бути визнаною іншими країнами. Напевно, мапа Росії, що її показують під час телепрогнозу погоди, це особиста мапа Путіна, що пояснює, якою Путін хоче бачити майбутню Росію. Або це робиться для того, щоб підготувати населення Росії до подальшої окупації українських земель? Тоді треба стежити за телепрогнозами російських телеканалів уважніше, перевіряючи: чи не почнуть вони найближчим часом показувати на цій мапі погоду в Києві, Варшаві, Ризі та Вільнюсі. Щоправда, інші новини на тлі російського прогнозу погоди здаються хорошими. Одначе, що таке хороші новини тепер, сьогодні? Уранці звільнили захоплених у Криму активістів «Автомайдану» й командувача ВМС України, захопленого вчора російськими військовими. Також повідомили, що звільнено будівлю штабу ВМС України, але ця новина видається дивною. Звільнено будівлю в захопленому місті Севастополі, в захопленому Криму. І що

тепер там відбувається? Що, там можуть спокійно працювати українські морські офіцери??? Цього ж ранку по всіх російських телеканалах і в кримській пресі з гордістю повідомили про зраду екіпажів трьох військових кораблів українського флоту. Нібито вони спустили українські прапори та підняли прапори російського флоту. Серед цих трьох – корабель управління українським флотом, практично штаб ВМС України на плаву – «Донбас». Якщо це правда, то Путін має нині пити шампанське залпом – корабель із такою назвою, який перейшов на бік окупантів, мусить давати йому надію, що і весь регіон Донбас теж підніме російські прапори на всіх будівлях державного управління.

А поки що в Криму міліція оголосила про необхідність усіх, незалежно від статусу та громадянства, здати зброю до 30 березня. Після 30 березня всіх, у кого виявлять вогнепальну зброю, буде заарештовано за звинуваченням у порушенні російського кримінального законодавства і буде віддано під суд. У Києві поки що тільки ведуться розмови про необхідність забрати зброю у членів «Правого сектора» та «Самооборони», але ніяких ультиматумів і вимог до них міліція поки що не пред'являла.

21 березня. Париж

Сьогодні вранці під час одного з інтерв'ю французький журналіст мене запитав: «Про що нині мріє Путін? Чи є у нього своя “українська мрія”?» Я відповів: «Путін не мріє, він планує і, щоразу перевіряючи реакцію так званої світової спільноти, продовжує здійснення свого плану динамічно і поетапно». Тепер, коли всі суб'єкти РФ визнали анексію Криму правильною та легітимною, а також заручилися підтримкою в цьому питанні Сирії, Північної Кореї та ще кількох схожих країн, головним питанням для Путіна залишається невизнання цивілізованим світом Криму як частини РФ. Поки Крим залишається без легального (для цивілізованого світу) статусу, ніяких інвестицій, крім російських, північно-корейських і сирійських, там не буде. Територія відходить у тінь Москви. Москві це особливої радості не приносить. Діамантами зазвичай пишаються публічно, а якщо вони вкрадені – їх ховають і розглядають, зачинившись у темній кімнаті. Так що завдання Путіна сьогодні – це пошук шляхів визнання анексії Криму Європою і США. Шлях для розв'язання цієї проблеми тільки один: організація в Україні громадянської війни та марш на Київ проросійських, звісно, озброєних активістів разом із їхніми російськими колегами. Дійшовши до Києва, це військо мусить змістити Кабінет міністрів і виконувача обов'язків президента як «нелегітимних» і замінити їх привезеними з собою представниками «українського народу», частину з яких може являти і фінансове ядро уряду колишнього прем'єр-міністра Азарова, що втекло з Януковичем, і колишніх лідерів Партії регіонів, які нині не працюють у парламенті, але не втекли в Росію, а сховались у себе в Донецькій області. Новий уряд оголосить повернення, цілком можливо, що не реальне, а тільки віртуальне, «легітимного» президента Януковича, який підпише по скайпу з Москви новий договір про дружбу і співробітництво з Російською Федерацією, в якому буде вказано, що керівництво

України не знаходить собі місця від радості з приводу повернення «споконвічно російського Криму» в лоно своєї «матері-Росії» і просить при цьому вважати Крим українським подарунком Російській Федерації за тривале і терпляче виходжування «исконно больно́й» України і за безперервну моральну та економічну підтримку української держави, а також як знак відновлення історичної справедливості. Що буде далі, я гадаю, легко собі уявити. І Ангела Меркель, і Франсуа Олланд, і багато інших зітхнуть із полегшенням, і кожен займеться швидким і безболісним відновленням своїх економічно-фінансових зв'язків із Росією Путіна. Вони скажуть: «Ну все, хлопці просто посварилися сп'яну. Ви ж знаєте, як це у них, у слов'ян, буває. А тепер помирилися, про все домовилися і забули про таку «дрібницю», як Крим. Щоправда, про всяк випадок Росія залишить свої війська в Херсонській області, щоб стежити за якістю води, яка відправляється з материкової України до «російського Криму», аби, боронь боже, який-небудь дикий «бандерівець» не влив туди кілька літрів ціаністого калію. Щоб підтримувати ці війська морально та матеріально, інші області – Запорізька, Дніпропетровська, Донецька і Луганська – теж побудуть якийсь час під російським крилом. Так буде Москві спокійніше, адже інакше поїзди із забезпеченням для російської армії, яка тепер буде розташована в Криму і в Херсонській області, почнуть пускати під укіс некеровані «бандерівці» та інші злочинні елементи, які чомусь не люблять Росію і для яких у Росії ще не придумали досить страшної та зручної для мас-медіа назви. Загалом, самі розумієте, скільки роботи у пана Путіна і російського народу, який його підтримує на кожному етапі «відновлення історичної справедливості» – тобто відновлення Радянського Союзу.

Гадаю, такий план існував і існує. Але, судячи з ситуації, Путіну буде складно здійснити його взагалі або здійснити його швидко. У Херсонській області, а також у Запорізькій, Дніпропетровській, Донецькій і Луганській немає баз Чорноморського флоту Росії. Слава Богу, що немає цих баз і в Одесі. Тобто тут уже «маневри

Чорноморського флоту Росії», як метод окупації, не пройдуть. Та й війська України отримали наказ стріляти у відповідь на провокації. Але ж Путін і не збирався вкидати війська. Присутність російських військ зі словосполучення «громадянська війна» відразу викидає слово «громадянська», а це слово для Путіна залишається дуже важливим. Опорою Путіна в Україні є не тільки харківський «Оплот», а й безліч інших схожих мілітаризованих і озброєних, організованих і неорганізованих груп проросійських активістів, яких СБУ раніше, за часів Януковича, чомусь практично не бачила й не помічала. Іноді мені здається, що СБУ також не помічала себе самої. Але це було раніше. Нині ситуація змінилась, і мова йде практично про питання виживання держави. Тому треба бути готовим до всього. Не варто дивуватись, якщо за якоюсь ключовою фразою, переданою по національному радію, на кшталт ось цієї з далекого 1937 року: «Над усією Іспанією безхмарне небо» – з-за південно-східних українських кущів може вийти чимала кількість «патриотів Росії» з автоматами Калашникова в руках. Саме щоб цього не сталося, і перекидаються нині військові підрозділи на південь і на схід країни. І в цей час будь-яка критика уряду, незалежно від того, критикує в. о. президента й інших депутат Олесь Доній чи занадто балакучий вічний опозиціонер депутат Анатолій Гриценко, у мене викликає тільки здивування. У політиці немає нічого простішого, ніж просто говорити, і немає нічого складнішого, ніж просто робити.

22 березня. Париж

В Україні був один Крим і один підводний човен «Запоріжжя». Крим Росія анексувала ще кілька тижнів тому, а вчора Росія анексувала єдиний діючий підводний човен. Поки що не зрозуміло як, але човен було захоплено і на ньому вивісили Андрєєвський стяг – прапор Військово-морських сил Росії. Цьому дизельному човну, побудованому в СРСР, втім, скоро виповниться 40 років. Так що саме час лягати на дно морське. Разом із Андріївським стягом.

Ось і прийшли вихідні, а з ними нові «мітинги вихідного дня». У Донецьку на площі Леніна близько п'ятисот осіб із прапорами Росії та з червоними прапорами Комуністичної партії СРСР просять Януковича повернутись і навести лад. Гасла «За Януковича!» повісили просто на пам'ятник Леніну. Я думаю, що Ленін теж «за Януковича». Леніну, точніше, його пам'ятнику, в Донецьку спокійно і затишно. Тут ніхто пам'ятники Леніну не чіпає, хоча сам він не «донецький». Міліція, яка охороняє цей мітинг незрозуміло від кого, одягнена в яскраво-зелені жилети. Тішить, що немає поки що більш масових і агресивних мітингів із прапорами Росії за приєднання до Москви. Або вичерпали снагу проросійські активісти, або Москва перестала оплачувати відрядження неонацистам із «Русского национального единства», які ще тиждень тому приїжджали з Росії для організації та підтримки таких заходів.

У моєї знайомої журналістки з Тернополя Зоряни Биндас після триденної відсутності додому повернувся кіт. Повернувся він, як і належить у березні, обдертий, подряпаний, пошарпаний. Коли Зоряна почала приводити його до ладу і розчісувати залишки шерсті, побачила під шерстю дірку в шкірі, з якої стирчав шматочок металу. Виявилося – куля. Кіт, щоправда, поводився, як герой. Не плавав, не качався на спині по підлозі, не нявчав. Зоряна відвезла його до ветеринарної клініки, де хірург витяг із кота кулю, що засіла на глибині майже одного сантиметра. Я, коли дізнався про те, що

трапилося, подумав раптом, що кіт бігав на день до Криму і був «зупинений» цієї кулею якимось кримським «самооборонцем» або російськими військовими. Але від Тернополя до Криму не менше тисячі кілометрів. Так що кулю кіт дістав явно десь у рідному місті. Добре хоч, що стріляли з травматичної, а не справжньої зброї. Інакше додому б він не прийшов.

А у Львові тим часом біля сміттєвих ящиків знайшли мішок із 52 справжніми новенькими пістолетами, мабуть, украденими або в міліції, або у військовій частині. Уряд же оголосив здачу зброї. Щоправда, уряд мав на увазі здачу зброї в міліцію, а не в сміттєвий бак. А сама міліція під час обшуків на квартирах і в офісах колишнього міністра енергетики та вугільної промисловості Едуарда Ставицького знайшла 42 кг золота і кілька мільйонів доларів готівкою. Так що золотий запас України поповнився.

А я вже третій день на Паризькому книжковому салоні. Дівчата від організації «Євромайдан», що працюють волонтерами на українському стенді, за вчорашній день зібрали 200 євро на допомогу пораненим під час січневих-лютневих подій. Учора ж до тих, що працюють на стенді фонду «Open Ukraine», приходила парочка літніх російських іммігрантів полаяти Україну. Потім підійшла дівчина-росіянка, хотіла купити якісь книги й намагалась розплатитися карткою одного з російських банків. Термінал карткової оплати не зміг зняти з картки гроші за книги. Дівчина пішла, потім повернулась і попросила спробувати ще раз. Одначе термінал знову відмовився обслуговувати картку Visa. І тут хтось, що стояв поруч, сказав, що тепер санкції США поширилися на кілька російських банків і їхні картки в Європі й Америці не обслуговуються. У дівчини в очах з'явилися сльози. Вона мовчки пішла. Тепер у Європі можуть застрягти без грошей тисячі, якщо не десятки тисяч російських туристів, не кажучи вже про дипломатів і всяких співробітників фірм. За геополітичні капризи одного Путіна будуть розплачуватися мільйони росіян. Але, з іншого боку, понад 70 відсотків росіян підтримують анексію Криму. Щоправда, я гадаю: ті

росіяни, які їздять до Європи, скоріше за все Путіна не підтримують. Його підтримка – це люди, які ніколи не були в Європі й не користуються інтернетом. Вони користуються тільки телевізором.

24 березня

Учора, в неділю ввечері, Крим залишився без електрики. Погасли вікна будинків у Ялті, Джанкої, Алушті та інших кримських містах і селах. Керівництво Криму відразу оголосило, що це диверсія з боку України. Пізніше кримські політики звинуватили Україну в обмеженні поставок електроенергії та пообіцяли, що Росія за це помститься. А ще пізніше енергетична компанія «Крименерго», що відповідає за постачання електрики до Криму, попросила вибачення за аварію на ЛЕП – лінії високовольтних передач – і пообіцяла, що аварію буде усунуто до ранку понеділка. Уранці в понеділок, після вечора в темряві та при свічках, жителів Криму підбадьорили новиною: з 24 березня на території Криму вводиться російський рубль. Кілька контейнерів із рублями вже в Криму, і зовсім скоро «рублеві потоки» поллються в кишені простих кримчан. Щоправда, українську валюту – гривні – поки що не заборонили. Навпаки, повідомили, що вона теж буде «ходити» в Криму аж до початку 2016 року! Тобто кримчанам доведеться згадати математику, бо ціни на товари й послуги вивішуватимуться в двох валютах одночасно. Але з цього понеділка всі зарплати бюджетникам виплачуватимуться тільки в рублях, і податки тепер у бізнесменів будуть збиратися в рублях, що створить чимало незвичайних проблем. Утім, кримські бізнесмени наразі у великій розгубленості. Хтось закриває фірми та магазини тому, що отримував товари з України або відправляв свої товари на материкову частину України. Хтось вимагає від російського уряду скасування оподаткування для кримського бізнесу. А представники російської влади, котрим президент Путін дав указівку організувати територіальні органи управління Росії на території півострова, пояснюють, що для продовження своєї

діяльності кримські бізнесмени тепер зобов'язані зареєструватися за російськими законами і тільки після цього можуть знову почати працювати. Представники кримської влади продовжують свою пропагандистську роботу. Вони вже підтримали бойовий дух проросійських пенсіонерів заявою про те, що російські пенсії будуть у чотири рази більші за українські. Пенсіонери вірять і чекають. Багато з них заявляють, що готові отримувати зразу дві пенсії: російську та українську. Однак українські пенсії за березень ніхто в Криму ще не отримав. І український уряд тут не винний. Кримська влада заблокувала українські казначейські банківські рахунки, на які мали надійти бюджетні гроші з Києва. Тепер ніякі державні платежі з Києва до Криму не доходять. Але в російських теленовинах ви не побачите стурбованих цим кримчан. Навпаки, російські телеканали продовжують показувати жителів півострова, радісних і задоволених своїм поверненням під крила Росії. Днями кримська бабуся в телеінтерв'ю захоплено заявила: «Нам тепер із Росії відпочиваючих будуть ешелонами слати!» Гадаю, що улюбленою піснею кримчан, які думають так, як ця бабуся, має стати «Back to the USSR!» Ешелонами, тобто товарними вагонами, в сталінські часи везли ув'язнених до ГУЛАГу. Те, що бабуся думає, що Путін накаже вантажити росіян у вагони і насильно відправляти на відпочинок до Криму, зайвий раз показує спосіб мислення багатьох літніх російськомовних жителів Криму. У Криму, незважаючи на культ царської Росії, пам'ять про СРСР і досі жива і комуністи досі мають великий вплив. Більшу частину голосів за комуністичну партію в парламентських виборах в Україні завжди давав саме Крим. Тепер, коли кримські комуністи увіллються в комуністичну партію Росії, в української комуністичної партії майбутнього немає. Чи є майбутнє у майбутнього курортного сезону в Криму, адже туристична індустрія – це головна «годувальниця» півострова, теж велике питання. Поки ж російські агентства з продажу авіаквитків заявляють, що попит на квитки на Сімферополь упав на 50 % у порівнянні з минулим роком.

Але майбутнє «кримських бабусь» – це ще не майбутнє самого Криму. Представники російської влади дали жителям Криму один місяць, аби вони вирішили: громадянами якої країни вони хочуть стати. Запис на громадянство Росії почався вже давно. Тим, хто залишиться громадянами України, кримська влада обіцяє силу-силенну проблем. Вже заявлено, що просто так проживати з українським паспортом на території Криму буде неможливо. Охочих залишитися громадянами України змусять або виїхати, або оформляти «свідоцтво на тимчасове проживання» в Росії за російськими законами. Російське законодавство дозволяє подвійне громадянство, українське – не дозволяє. Багато російськомовних громадяни Криму хочуть отримати російські паспорти, але при цьому не збираються відмовлятися від українського громадянства. Це не тільки ті, хто хоче отримувати відразу по дві пенсії: і від України, і від Росії. У число таких громадян входять кримчани, у яких в Україні живуть родичі або які хочуть продовжувати займатися бізнесом, пов'язаним із материковою Україною. Вони розуміють, що тепер в Україні ставлення до Росії не буде особливо дружнім. Тому хочуть залишити український паспорт – в'їжджати в материкову Україну легше буде за українським паспортом, а російський позбавить від усіх можливих проблем в окупованому Криму.

А в Києві наприкінці минулого тижня в першому читанні парламент ухвалив закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», в якому регламентуються відносини України та Криму. За цим законом за несанкціоновану, тобто не схвалену українською владою, поїздку до Криму громадянин України може отримати від трьох до п'яти років тюремного ув'язнення, а за співпрацю з кримською владою можна сісти у в'язницю на термін до 15 років. Від цього законопроекту тхне «холодною війною» радянського зразка. Мені цікаво, хто даватиме дозволи на «санкціоновану» поїздку до Криму? Прем'єр-міністр? Міністр внутрішніх справ? Одна справа, якщо я зможу отримати дозвіл по інтернету, так само як, наприклад,

я можу отримати по інтернету візу для відвідування Сингапуру, й інша справа, якщо мені треба збирати документи і стояти в черзі до якого-небудь кабінету, після чого, як за радянських часів, чекати три місяці рішення спеціальної комісії. Сюрреалізм, що відбувається в Криму, породжує сюрреалізм у Києві та по всій Україні.

Щоправда, «санкціоновані» поїздки до Криму вже відбуваються. Днями представники української влади відправили до Криму три тисячі закордонних паспортів для жителів Криму. Ці закордонні паспорти було оформлено в Дніпропетровську, а потім кур'єром, явно без інформування нової російської кримської влади, доставлено на острів і передано тим жителям Криму, які хотіли оформити українські паспорти для поїздок за кордон. Ця історія вже «тягне» на сюжет пригодницького шпигунського роману. Таким же чином днями до Криму привезли гроші в сумі 80 тисяч гривень сім'ям двох загиблих громадян України – військового Сергія Корякіна, етнічного росіянина, вбитого при штурмі проросійськими добровольцями та російськими військовими української військової частини біля Сімферополя, і Решата Ахметова, кримського татарина і активіста Євромайдану, викраденого і вбитого тими ж проросійськими добровольцями. У Криму починається нове життя, яке може дати масу матеріалу для авторів наступних кінофільмів про Джеймса Бонда.

У Києві життя увійшло в більш-менш нормальне русло. Крім прогнозу погоди, кияни щоранку уважно стежать за повідомленнями про курс долара та євро. Незважаючи на обіцянки відкрити європейські ринки для українських товарів, курс української валюти падає. Поки що падіння це не можна назвати катастрофічним, але сама тенденція не тішить. Мітинги проросійських сил на південному сході України тривають, але на них приходить набагато менше людей. Кілька великих операцій Служби безпеки України, в результаті яких на українській території було заарештовано, зокрема, й співробітників російських спецслужб зі зброєю та грошима для сепаратистів, заспокоїли жителів Західної і

Центральної України, які висловлювали сумнів щодо бажання СБУ та міліції по-справжньому захищати державність України в російськомовних регіонах. Члени груп «Правого сектора» та «Народної самооборони», які брали участь в Євромайдані, продовжують записуватися в Національну гвардію, яка вже допомагає українським прикордонникам охороняти державні кордони на сході та півночі країни. Тому потік контрабанди через російсько-український кордон зменшився в десять разів, а на деяких ділянках кордону з Росією взагалі припинився. Багато місцевих жителів прикордонних сіл цьому зовсім не раді, адже вони вже два десятки років заробляли на контрабанді. Та схоже, що кордон уже ніколи не буде «прозорим». Усе більше українських політиків говорять про необхідність введення візового режиму з Росією. Якщо Європа протягом найближчих двох років дійсно оголосить про скасування віз для українців, візовий режим із Росією стане реальністю. Жителям Східної України, які звикли їздити в Росію на заробітки, це, звичайно, не сподобається. Але повернення до колишньої «політики добросусідства» вже не буде. Це зрозуміло. Особисто мене можливе введення візового режиму з Росією не лякає. Мене лякає можлива російська інтервенція на сході та півдні країни. Дуже не хочеться думати про можливу війну, але ще не було дня, щоб це не спадало на думку. Навіть те, що почалася весна, сонце підігріло землю і розпустилися раптово квіти, не відволікає мене від політики. А відволіктися хочеться дуже сильно. І не тільки мені.

26 березня. Середа

Приємно одну ніч ночувати в паризькому готелі, а наступну – в українському селі. А на східному фронті без змін. Але, напевно, там, як і тут, голосніше співають вранці птахи, що радіють весні. У мене ця весна радості не викликає, і мені співати не хочеться. Але зате тепле ранкове сонце заспокоює, зупиняє погані передчуття, відволікає від них.

Ліза вчора вранці поїхала звідси до Києва, залишивши Антона і Тео самих до вечора, до мого приїзду. Щоправда, попередила сусіда, і він приходив кілька разів, цікавився, чим вони займаються. А коли приїхав я, а діло було вже після 9-ї вечора, вдома був порядок, тільки впав у вічі непомитий посуд на кухні. Тео розфарбовував фігурки воїнів, складених із набору-конструктора, подарованого йому на день народження. Розфарбовував якоюсь особливою, дорогою фарбою, на яку витратив свої власні 500 гривень. Але головне, що обидва вони радіють результату.

Перед сном дивилися «Fierce creatures», комедію про зоопарк, в якій Майкл Пейлін убиває випадково американця-мільярдера, що купив цей зоопарк, але який планує продати його для гольф-клубу японцям. Потім усі дружно разом із сином убитого перетворюють убивство на «самогубство», що і стає в результаті хепі-ендом фільму. Сам фільм на тлі вбивства Саші Білого міліцією під Рівним набув якогось іншого значення. Нині міліція намагається довести, що Саша Білий сам застрелився з власного пістолета, але відразу сплигло відео з камер спостереження харчевні «Три карасі», де він святкував чийсь день народження і звідки його чи то повели, то він сам вибіг перед своєю смертю.

А в Криму якісь російські служби розважаються за допомогою знайдених у паспортних столах бланків паспортів громадянина України. Уже з'явилися невраховані та несправжні «українські

громадяни» зі свіжовиписаними паспортами, яких намагаються відправити на материкову Україну для підтримки сепаратистів.

Позавчора ввечері у Страсбурзі на вокзалі я зустрів старшого наукового співробітника Карадазького природного заповідника (Феодосія, Крим) Володимира Мальцева, який приїжджав до Ради Європи отримати європейський сертифікат українського природного заповідника. Сертифікат отримав, але куди тепер його везти – не впевнений. Постояли хвилин п'ять на вокзалі, поговорили. Він – додому через Берлін і Київ, я – до Києва через Париж. Мальцев розповів, що йому дзвонили московські колеги, з якими він колись закінчував Московський університет. Цікавилися рідкісними рослинами, що ростуть у Криму. Сказали, що збирають інформацію для включення рідкісних рослин Криму в Червону книгу Росії. Ось так Червона книга Росії дісталась до українських квіточок і трав. Ніколи раніше не подумав би, що ботаніків можна використовувати в політиці, але тепер зрозуміло: в Росії кожен мусить внести свою лепту в окупацію Криму. Армія мусить окупувати територію і людей, Нацбанк Росії – окупувати фінансовий простір, Ростелеком – окупувати телекомунікації, а ботаніки – траву, рослини, кущі та дерева. Скоро настане час і для російських зоологів.

А поки що новин про наступ на Крим російських зоологів немає, я замислився про нашу власну флору та фауну. Точніше, про тимчасово забуті через напружену обстановку гуманітарні дрібниці. Змінюючи систему управління в країні, не можна забувати і про гуманітарну сферу. Днями в стрічці новин промайнуло інтерв'ю одного невідбутого через Майдан шевченківського лауреата, який скаржився, що указ Януковича про присвоєння Шевченківських премій діячам культури все ще не підписано в. о. Президента України Турчиновим. Я відразу згадав усякі документи, що траплялися мені протягом радянського та пострадянського життя, внизу яких було закарбовано одне прізвище начальника, але перед ним ручкою було проведено косу лінію, а над нею стояв підпис зовсім іншої людини, який було прийнято вважати підписом

заступника або виконуючого обов'язки. І спробував я відразу уявити собі такий же документ, де над удрукованим прізвищем Януковича стоїть підпис Турчинова. Не вийшло. Якось аж надто це схоже на одеський анекдот. Все одно, що вимагати у Турчинова повернути гроші, взяті в борг Януковичем. З іншого боку, ця «неув'язочка» підкреслює, наскільки своєчасно було б нині повернутися до питання реформування або взагалі скасування Національної премії імені Тараса Шевченка. За двадцять два роки незалежності вона переживала різні часи, іноді подаючи ознаки життя, коли нею нагороджувались Олесь Ульяненко, Євген Пашковський і деяка, досить незначна кількість інших дійсно гідних персоналій мистецтва, але частіше від неї йшов стійкий запах шпротів, запах Радянського Союзу. Я сам попрацював у Шевченківському комітеті 2009 року й відчув на собі всі принади, що оточують цю інституцію, – від пропозиції хабарів за підтримку конкретного кандидата в лауреати, до здивування, що виникало після оголошення проміжних результатів таємного голосування. Останні три роки премія Шевченка стала премією Адміністрації Президента Януковича, майбутніх лауреатів призначали заздалегідь, вибираючи їх із лояльних системі. Голова Шевченківського комітету частіше бував у кабінетах Адміністрації Президента, ніж у своєму власному. Якщо раптом виникав сильний, але неприйнятний кандидат, як, наприклад, Василь Шкляр, то його доводили до затвердження лауреатом у Шевченківському комітеті, але потім його не виявлялось у списку лауреатів, підписаному президентом. Так що думка у мене закрадається одна: премію в нинішньому форматі треба просто скасувати і здати в архів. А замість неї створити іншу, фінансовану мішаним шляхом – і державою, і, можливо, якою-небудь лотереєю, як це відбувається у Великій Британії. Майбутньому президенту, в якого буде і так голова боліти через економічні та політичні проблем, треба дозволити дистанціюватися від нової премії та не просити його підписувати всякі укази про затвердження чергових лауреатів, підготовлені Адміністрацією Президента. І Адміністрацію

Президента треба пожаліти, дозволивши їй не втручатись у справи культури і особливо в обрання та затвердження лауреатів майбутніх премій.

Звичайно, уряду ще доведеться розбиратися з указами Януковича про сотні й тисячі стипендій та спеціальних пенсій діячам української культури. Думаю, що нове керівництво країни не намагатиметься таким же чином купувати лояльність письменників і режисерів, а спробує просто заслужити їхню повагу та підтримку своїми діями.

А що стосується останньої премії Шевченка часів Януковича і «підкорення Криму», то впевнений: більша частина лауреатів погодиться, що доводити цю справу до фінансового кінця, тобто до нагородження та видачі сотень тисяч гривень лауреатам, неетично, неморально і несвоєчасно, особливо з огляду на економічну ситуацію в країні та необхідність вишукування додаткових коштів для Міністерства оборони.

Але премія – премією, справа не така вже й важлива. А ось Севастополь продовжує «дивувати і тішити». Не тільки тим, що містом керує людина, яку «мером» обрали на мітингу, і голосували навіть не піднесенням рук, а криками «давай!» Кілька днів тому на міському пляжі з гордою назвою «Кришталевий» вивісили список осіб, яким купання на пляжі заборонено. «Пляжні» санкції стосуються президента США Барака Обами, верховного представники ЄС із закордонних справ і політики безпеки Кетрін Ештон, практично всіх українських політиків, а також убитого вчора члена «Правого сектора» в Рівненській області Саші Білого (Музиченка). Щоправда, його прізвище сьогодні вже обвели траурною рамочкою. Значить, севастопольці все-таки стежать за новинами з України.

Учора ж російськими військами було захоплено останній український корабель, заблокований у озері Донузлав. Тепер на жодному кораблі в Криму не майорить український прапор, чим командування ЧФ Росії дуже пишається. Також командування

заявило про те, що 80 % українських моряків склали присягу Росії, порушивши тим самим раніше дану присягу Україні. Язик не повертається назвати цих моряків «зрадниками», але все-таки іншого слова для них у мене немає. Хоч я і розумію, що вибір у них складний: чи прийняти присягу Росії й служити в ЧФ РФ, залишаючись жити в Криму, чи переїжджати на материкову Україну і продовжувати служити Україні. А Росія, покінчивши з Військово-морськими силами України, взялася за українських дельфінів. Звичайно, тепер це російські, а не українські дельфіни. Дельфіни присяги не приймають. Севастопольський державний океанаріум вже готується почати тренування бойових дельфінів і морських котиків за новими програмами російського флоту. Російські військові інженери вже давно виробляють і випробовують спеціальні прилади, які надівають на дельфінів і морських котиків і за допомогою яких можна виявляти ворожі підводні човни, затонулі кораблі й навіть бойових плавців із аквалангами. Виявилося, що за радянських часів саме в Севастополі військові зоологи та інженери й займалися тренуваннями дельфінів для використання їх у військових цілях. У незалежній Україні на «військове навчання» дельфінів не було грошей, але тепер Росія виправлятиме ситуацію. Їй, Росії, це тим більше важливо і логічно тому, що єдина схожа база для підготовки дельфінів до військового використання розташована в Сан-Дієго, США.

27 березня. Четвер

Учора – багато телефонних розмов та інтерв'ю, напевно, витратив більше години, прислухаючись до запитань і відповідаючи на них.

А погода була знову відмінна. За сніданком з хлопцями визначили меню на день, а також запланували поїздки до Костівців за насінням газонної трави для ділянки, яку вчора закінчив підготовлявти Тео. Я присвоїв сьогодні вранці Тео звання молодшого лейтенанта, а Антону – сержанта. Сам залишився рядовим внутрішніх військ, що відповідає дійсності. Я – рядовий запасу. Приходив знову вранці сусід, але я кави не хотів, і він теж відмовився. Поговорили хвилин п'ятнадцять, після чого я попросив вибачення і пообіцяв зайти до нього сам годинки через дві. Хочеться сьогодні встигнути розкопати кілька грядок для цибулі та моркви з петрушкою і спробувати засадити їх до неділі. Життя збирається дорожчати ґрунтовно. І хоча нас це подорожчання торкнеться в останню чергу, але свої, до того ж органічні овочі нікому ще не шкодили.

Ранкові новини знову неспокійні – американці та європейці помітили нарощування російського військового угруповання на кордонах із Україною від Чернігівської області до Донецької та Луганської. До Чернігівської області підійшли два військові ешелони з технікою. Учора ж на лінії фронту між Херсонською областю та Кримом російські військові в темряві на «нічийній» смузі землі між двома КПП – українським і російським – передали Україні по одному трьох українських офіцерів, які не бажали переходити в російську армію, – Юлія Мамчур – героя Бельбека, полковника Ломтева і ще одного офіцера. Ломтева зустрічала дружина з маленькими дітьми. Незважаючи на те, що він був побитий, це було помітно і по його обличчю, від лікарні він відмовився та поїхав із дружиною й дітьми приватною машиною. У полоні залишається ще кілька осіб. Мамчур розповів, що в першу добу його схиляли до зради, до переходу під «російський прапор», а наступної доби

просто не давали спати. Він перебував у маленькій тюремній камері, у двері регулярно стукали прикладами, щоб не дати йому заснути.

У Криму оголосили, що всім громадянам, які не мають кримської реєстрації, необхідно залишити півострів протягом місяця, тобто до 18 квітня. Росія вважає, що Крим став територією РФ 18 березня. 6 тисяч осіб уже отримали російські паспорти, ще 20 тисяч заяв кримчан розглядають спеціально створені комісії. Одночасно з цим 16 тисяч випускників кримських шкіл записалися на зовнішнє тестування в Україні. Ясно, що на території Криму шкільні тести провести буде неможливо, тому школярам доведеться їхати на материкову частину України. Поки що незрозуміло: де саме для них проводитимуть тести і чи зможуть вони безперешкодно туди доїхати, якщо захочуть.

Міністерство оборони поширило інформацію про «тривожну валізку» для тих, кого призивають в армію по «частковій мобілізації». З собою рекомендується брати зміну білизни, предмети особистої гігієни (пасту і зубну щітку, вологі серветки й т. ін.), ліки проти діареї та температури, бинт, зеленку, активоване вугілля, ліхтарик, годинник, запасні батарейки, мобільний телефон та – дуже важливе – фотографії дружини і дітей, аби завжди пам'ятали, кого вони захищатимуть у разі початку бойових дій.

Партія регіонів готується до з'їзду, наміченого на 29 березня. Серед учасників з'їзду заявлені Янукович і Азаров. Сусід Януковича по його новому будинку в Підмосков'ї російський політик і бізнесмен Олег Мітволь повідомив, що колишній український президент кілька днів тому поїхав до Ростова-на-Дону, де він уже двічі давав прес-конференції про свою легітимність. Навряд чи він поїхав туди давати третю прес-конференцію, але, можливо, він звідти братиме по скайпу участь у з'їзді Партії регіонів.

У Криму міністр оборони Росії Сергій Шойгу вручав медалі «За повернення Криму». Одним із перших цю медаль отримав самопроголошений прем'єр-міністр Криму Сергій Аксьонов. Також було нагороджено офіцерів командування Чорноморського флоту

РФ і бійців колишнього українського «Беркута», яких підозрюють у розстрілі мітингувальників у Києві. Нова медаль майже повністю повторює радянську нагороду 1944 року «За визволення Криму від німецько-фашистських загарбників».

Український парламент із третьої спроби вранці прийняв порядок денний, включивши в нього пакет непопулярних законопроектів, націлених на порятунок країни від дефолту. Якщо пакет законопроектів візьмуть, то країна виживе, але жити буде дорого і важко. Якщо голосування за проектом провалиться, то провалиться і країна.

До вечора пакет документів було проголосовано, незважаючи на голоси «проти» від ПР і комуністів. До цього часу парламент уже було обложено «Правим сектором», вимагали відставки Авакова за смерть Саші Білого. ПС почав штурм парламенту, було розбито вікна першого поверху. Російське ТБ «Росія 24» показувало штурм парламенту в прямому ефірі, супроводжуючи кадри відповідними коментарями. Один із молодих бійців ПС спробував викрасти з-під парламенту «мерседес». Він був у масці й на запитання, чому він носить балаклаву, відповів, що йому це наказав особисто Дмитро Ярош. «Мерседес» він хотів забрати тому, що машину «куплено на його гроші». Не впоравшись із поставленим самому собі завданням, він відшкрябав із капота машини фірмовий значок «мерседеса», поклав його в кишеню і з цим трофеєм пішов, незважаючи на те, що його радикальні побратими все ще штурмували український парламент. Стає все важче відрізнити бійців «Правого сектора» від звичайних бандитів. Особливо якщо врахувати, що багато бандитів тепер ходять на грабежі в камуфляжних куртках зі справжніми автоматами в руках і, перед пограбуванням представляються членами «Правого сектора».

Після 18:00 на мене обрушився шквал журналістських дзвінків. Серед них – один із Москви з прихованого номера. «Вас турбують із телеканалу «Домашній», ми готуємо програму про мішані шлюби. У вас, здається, дружина з Великобританії. Якщо ви в Росії, могли б вас

записати в Москві, а якщо в Києві, то у нас там теж є кореспонденти». Я відповів, що ми з дружиною не розповідаємо про своє особисте життя вже більше десяти років ні українським телеканалам і газетам, ні іноземним. Тоді співробітник «Домашнього» запитав, чи не можу я розповісти про свої стосунки з друзями й колегами з Росії? Я відповів: «Не можу сказати, що ваша пропозиція у мене викликає зацікавленість. Він іще намагався видати нову форму заманювання мене на зустріч, але я попрощався і поклав трубку.

А Росія тим часом оголосила, що скупчення її військ біля кордонів із Україною проводиться не для агресії, а для дуже масштабних навчань, які охоплюють не лише західну частину Росії, але навіть узбережжя Японського моря. Відпрацьовуватимуться прицільні бомбардування літаками об'єктів супротивника, стрілянина по об'єктах противника ракетами теж із літаків і багато іншого. А після цього, мабуть, почнуться «маневри», такі ж, які проводилися в Криму і які, за словами Путіна, було закінчено 7 березня. Ми знаємо, чим їх було закінчено. Генеральна асамблея сьогодні також вирішила вважати результати цих «маневрів» нелегітимними.

Тимошенко, яка вирішила йти в президенти (хто б сумнівався!), почала себе рекламувати за допомогою запису її телефонної розмови з Шуфричем, що з'явився в інтернеті. Якщо вона провела два роки в «лікарні» під відеокамерами спостереження, то ясно, наскільки вона навчилася себе контролювати. Тому будь-які занато різкі її висловлювання по відношенню до Путіна й Росії в дружній телефонній розмові з депутатом партії Януковича навівають думки про те, що говорилося все це спеціально, аби потім запис розмови з'явився в інтернеті. Хто його записував: російська ФСБ чи сама ЮВТ – неважливо. Це просто початок президентської виборчої гонки, в якій вона хоче мати вигляд крутіший і радикальніший, ніж Ярош із «Правого сектора».

28 березня. П'ятниця

Зранку за вікнами будинку сонце, але не таке яскраве, як учора. Надворі вітерець. Хлопчаки вже поливають посіяну вчора траву. Ліза з Габі їдуть із Києва до нас. Сьогодні зберемося всі разом, хоч Габі проти цього, їй завжди хочеться залишитися в Києві самій, без батьків.

Ранок якийсь спокійний. Уже початок дванадцятої, а півні все ще кукурікають.

У Криму вчора проросійська «Народная самооборона» захопила винний завод «Лівадія». Я сподіваюсь, у них із собою була закуска! А російські чиновники з управління виробництва спиртних напоїв уже продають у Сімферополі ліцензії кримським «горілочникам» і «винщикам», щоб ті могли легалізувати виробництво і продаж алкоголю вже за російськими законами та отримати право на вивезення продукції в Росію. За вчора було продано більше 40 ліцензій, але охочих отримати ліцензії, за словами представника «Росалкоголь», набагато більше.

Кримський самопроголошений прем'єр-міністр Сергій Аксьонов перейнявся новою ідеєю-фікс – створити в Криму свій Лас-Вегас із десятками казино і дорогих готелів-ресторанів. Він уже підшукує для нього місце. Напевно, це давня мрія. Адже в Україні азартні ігри й казино законодавчо заборонено, хоча, звичайно, дрібних нелегальних казино було безліч, і, напевно, є вони і досі.

Учора ж у Криму припинили приймати заяви на отримання російського паспорта. Причини не пояснювали, але сказали, що через деякий час знову почнуть робити з кримчан російських громадян. Може, не вистачило бланків паспортів, а може, просто перелякались обсягу роботи й чекають десанту досвідчених паспортних чиновників із Москви. Одначе, можливо, припинення оформлення російського громадянства всім охочим у Криму пов'язане з побоюваннями Путіна, який учора на зустрічі в Раді

Федерації сказав, що треба зобов'язати громадян, які мають інше громадянство крім російського, задекларувати, громадянами якої ще країни вони є. За неповідомлення про наявність другого громадянства Путін запропонував карати адміністративно або кримінально. В Україні подвійне громадянство заборонене, але покарання за другий паспорт не передбачено. І тепер різні українські політики радять кримчанам, які не бажають відмовлятися від українського громадянства, заявляти в міліцію про втрату українського паспорта. Це для того, щоб не здавати його на вимогу російської влади при отриманні паспорта громадянина Росії.

Міністерство освіти Росії підготувало методичку з проведення спеціального уроку в російських школах, присвяченого «поверненню Криму до складу РФ». У цій методичці згадується коротка історія Криму, але ні слова не написано про кримських татар і їхню депортацію Сталіним. Кримських татар для Росії знову не існує. Про них у телерепортажах російських каналів із Криму немає жодного слова. Можливо, вже готується в Кремлі який-небудь указ про визнання нелегітимним повернення кримських татар із депортації?!

Російські військові маневри поблизу українських кордонів тривають. До вечора ешелони підвозили туди новітні російські танки Т-90. Окремо на кордон прибуло 10 агітаційно-мовних станцій ЗС-82. Ці підсилювачі звуку в броньованих корпусах на колесах майже не використовувалися з часів Другої світової війни. Та й у Другій світовій війні вони використовувалися в основному німецько-фашистською армією для того, щоб закликати радянських солдатів і партизанів здаватися в полон. Важко сказати, коли ці машини було випущено, але цілком може бути, що їм років по сорок і що вони стояли «законсервованими» на складах військової техніки. А тепер спеціально для «маневрів» їх «розконсервували», привели до ладу й використовуватимуть в умовах, наближених до бойових. Агітаційно-мовні станції «доставляють» меседж на відстань до 6 кілометрів. Для меседжу можна використовувати бобінні записи або ж можна по

дроту начитувати текст із відстані до 500 метрів. Тобто агітатор, голос якого буде посилено потужністю 1000 ват, може сидіти «в кущах» далеко від машини, щоб у разі влучання в машину снаряда залишитися живим і не втратити голос. Цікаво, де російське командування бере «дикторів» для роботи з цією військовою агітаційною апаратурою? Можливо, на російському телебаченні? Там вистачає правильних – пропутінських патріотів, таких як телеведучий Сергій Доренко, що закликав учора російське керівництво просто відстрілювати українських політиків і лідерів у ток-шоу про російсько-український конфлікт.

29 березня. В селі

Сонце і холодний вітер зранку. Вітер з півночі. Хочеться вірити, що він не принесе з собою російських парашутистів. Габі впрохала відвезти її на автобус до Брусилова, щоб вона повернулася до Києва й насолодилася життям без нас, але з друзями. У Брусилові купив свіжого хліба й овочів. Замість зарядки скопав землю для посадки цибулі та дорубав дрова.

Росія вирішила повернути Україні єдиний український підводний човен «Запоріжжя», захоплений у Криму. Як пояснило командування Чорноморського флоту, дизельний човен «Запоріжжя» перебуває в поганому стані, йому 44 роки, і останні двадцять років він не виходив у море. Екіпажу підводного човна запропоновано продовжити службу в Чорноморському флоті Російської Федерації. Їм пообіцяли замість одного човна, що не плаває, – шість плаваючих, теж дизельних, які тепер будуються на військовій верфі в Санкт-Петербурзі. Значить, скоро Чорне море кишітиме російськими підводними човнами. Дельфінам доведеться потіснитись.

Крім того, Путін вирішив повернути Україні поламану й застарілу військову техніку, захоплену на кримських військових базах. Хоча дивно, металобрухт коштує дуже дорого, і він цілком міг би продати

її Китаю. Єдина проблема – як усю цю техніку доставити до китайських приймальних пунктів металобрухту?!

Найгучніша політична подія дня – оголошення Віталія Кличка на з'їзді своєї партії про те, що він підтримує Петра Порошенка як кандидата в Президенти України. Це красиво і благородно. Сам Кличко збирається брати участь у виборах мера Києва. На Софійській площі відбувається мітинг партії «Батьківщина», де цілком очікувано після виступів колишнього президента Грузії Саакашвілі й декількох інших, на сцену, накульгуючи в туфлях на дуже високих підборах, вийшла Юлія Тимошенко і, звичайно, заявила, що вона теж іде в президенти і вже через десять років ми відчуємо різницю! Бабусі, які її обожнюють, плакали від розчулення, слухаючи її полум'яну, але дещо старомодну революційну промову. У Харкові відбувався з'їзд Партії регіонів, на який журналістів не пускали. Тому спочатку інформація надходила від регіоналів, які виходили зі з'їзду, особливо від тих, хто був незадоволений рішеннями з'їзду. Там єдиним кандидатом від партії назвали колишнього губернатора Харківщини Михайла Добкіна. Гадаю, його обрали спеціально, щоб він на виборах провалився. Тому що в інших потенційних кандидатів рейтинг набагато більший хоча б тому, що вони просто розумніші й харизматичніші за Добкіна. Сергій Тігіпко, який сподівався бути єдиним кандидатом від регіоналів і здав документи до ЦВК на участь у виборах одним із перших, з трибуни з'їзду заявив, що свою кандидатуру не зніматиме і на вибори піде. Ще два кандидати-регіонали подали документи до ЦВК, не порадившись зі своєю партією. Серед них головний агент Кремля Олег Царьов, який навіть на з'їзд не прийшов. Але з'їзд Партії регіонів однаково можна вважати історичним: із членів партії з'їзд виключив колишнього Президента України Януковича, колишнього прем'єр-міністра Азарова, колишнього особистого банкіра Януковича й віце-прем'єра Арбузова і колишнього міністра доходів і зборів Клименка. Тобто всю мафіозну «сім'ю» колишнього президента. Щоправда, якщо вони думають, що в такий спосіб очистили партію,

то дуже навіть помиляються! Партію регіонів очистити неможливо. Можна тільки зафарбувати навечно.

Усього вже 17 людей захотіли бути Президентами України. Серед них і лідер «Правого сектора» Дмитро Ярош, який їздить на машині, захопленій у гаражі Януковича. Це вже занадто революційно. Добре хоч, що «революціонери», які захопили в лютому шафу з одягом колишнього президента і надягли відразу піджак Януковича, не були представниками «Правого сектора»! Шкода, що я не побачив цих «революціонерів», які виходили з колишньої резиденції колишнього президента в піджаках занадто великого розміру. Янукович же був «великим» президентом, фізіологічно великим. А це означає, що скоріше за все костюми й піджаки йому шили на замовлення. Знайти б цього кравця й поговорити з ним! Дізнатися, як було його обмірювати стрічковим метром!

Авжеж, карнавальна культура так само близька Україні, як і Італії. Тільки в Україні карнавал завжди виходить трошки або не трошки більш анархістським і некерованим.

Увечері в гості на вечерю приходили Майструки. Андрій розповідав, як дивився по телевізору інтерв'ю російського актора Олексія Пашина українському Громадському ТБ, в якому той сміливо сказав, що дивується, чому Путіна не пристрелив у спину хтось із найближчого оточення! Адже він жене Росію в прірву! У Пашина батьки живуть в Україні, в Запоріжжі, і його телебачення знайшло якраз тоді, коли він приїхав їх відвідати. Тепер, після такого інтерв'ю, йому було б краще залишитися в Україні. Пили принесене Андрієм і Людою домашнє вино з шовковиці, їли кáрі та привезені мною минулого тижня французькі сири. Коли вийшли їх проводити до хвіртки, зупинилися, щоб помилуватись темно-темно-синім, усипаним найяскравішими зірками небом. Небо було приголомшливим. Хоча під вечір похолодало і знову дув суворий північний вітер.

31 березня

Прилетів до Лондона. Вчора в селі Ліза посадила цибулю, але залишилося ще дуже багато непосадженого. Саме перебування – практично тиждень для хлопчиків і 4 дні для мене і Лізи – в селі було святом роботи й агровідпочинку. З радістю б залишився там і довше: якраз оживає природа, птахи вранці співають, півні співають, не припиняють радіти сонцю своїм кукуріканням, навіть о 10-й ранку. Але до 4-ї години дня були вже вдома в Києві. Увечері вирушили пішки на Поділ до Еріка Тосатті, де куштували шампанське з гранатовим соком, коньяком «Коктебель» і листочками кінзи – винайдений гостинним господарем коктейль «Вільний Крим». Щоправда, для коктейлю треба використовувати кримське шампанське, але його не було. Обійшлися французьким. Були там із Сергієм і Аллою Маслобойщikovими, кінодокументалістом Світланою Зінов'євою. Три години згадували Майдан, випадки, події й т. ін. Повернулися додому на таксі за північ. О 7-й ранку їхав на таксі до аеропорту. Таксист по дорозі лаяв Тимошенко і хвалив Порошенка, говорив про справедливість. Він згадував, як у ніч розстрілів – з 18 на 19 лютого – йому дали кілька замовлень, і він возив явно кримінальну, не київську молодь по найдорожчих ресторанах і клубах.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

АНДРІЙ КУРКОВ

ВІЙНА

CF FOLIO

Примечания

1

Переклад В. С. Бойка

[Повернутися](#)

2

Дійсно, офіційно проти них звинувачень не було висунуто, справу було закрито, з названих осіб нікого не було покарано. – *Авт.*

[Повернутися](#)